

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА

Інформаційно-методичний вісник психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини
№ 12, вересень 2020

ЧИТАЙТЕ У НОМЕРІ:

Про результати діяльності психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини у 2019-2020 навчальному році

* * *

Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти Дніпропетровщини на 2020-2021 н.р.

* * *

Обласні навчально-методичні заходи у 2020-2021 навчальному році

* * *

Перелік основних нормативно-правових документів

* * *

Банк професійного інструментарію

* * *

Методичні рекомендації щодо подання методичних розробок для присвоєння звання «практичний психолог-методист» та вимоги до їх оформлення

* * *

Методичні розробки практичних психологів

Авторський колектив:

Мушинський В.П., керівник психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області, практичний психолог-методист;

Савельєва Н.В., завідувачка Дніпропетровським обласним навчально-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, практичний психолог-методист;

Знанецька І.В., методист Дніпропетровського обласного навчально-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, практичний психолог

Васильковська С.І., директор Дніпропетровського обласного методичного ресурсного центру, вчитель-методист.

Психологічна служба. Інформаційно-методичний вісник психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини, № 12, вересень 2020

До першої частини збірника увійшли інформаційно-аналітичні матеріали.

До другої частини збірника включені нормативно-правові документи, що регулюють діяльність психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області.

До третьої частини – тези методичних розробок практичних психологів, яким встановлено вищу кваліфікаційну категорію та присвоєно педагогічне звання «практичний психолог-методист» за результатами атестації 2020 року.

Збірник адресовано керівникам районних та міських управлінь, відділів освіти, методистам рай/міськ/во з психологічної служби, практичним психологам і соціальним педагогам навчальних закладів.

З М І С Т

Частина I. Інформаційно-аналітичні матеріали	
▪ Аналіз результатів діяльності психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини у 2019-2020 н. р.	4
▪ Обласні навчально-методичні заходи у 2020-2021 навчальному році.	13
Частина II. Нормативно-правові документи	
▪ Перелік основних нормативно-правових документів, що забезпечують діяльність практичного психолога і соціального педагога системи освіти	15
▪ Банк професійного інструментарію фахівців психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області	16
▪ Методичні рекомендації щодо подання методичних розробок для присвоєння звання «практичний психолог-методист» та вимоги до їх оформлення	27
Частина III. Методичні розробки	
• Раєвська І.Ю. Корекційно-розвиткова програма «Вдосконалення навиків соціалізації учнів середнього підліткового віку».	29
• Дубринська О.М. Використання проєктивних методик у роботі практичного психолога освітнього закладу	39
• Климчук Ю.С. Соціальний розвиток дошкільників засобами сенсорної кімнати	42
• Криворучко О.В. Арт-практики в роботі психолога закладу дошкільної освіти	46
• Прокопенко О.В. Використання творчих здібностей дітей, як фактор соціально-психологічної реабілітації	50
• Гладких Ж.Г. Психолого-педагогічні прийоми комунікації	55
<i>До картотеки практичного психолога освіти</i>	
• Мушинський В.П. Розробка дистанційної моделі психологічного супроводу дистанційного освітнього процесу	59
• Методичні рекомендації для практичних психологів та соціальних педагогів закладів загальної середньої освіти з питань організації діяльності під час карантину	61
• Корисні посилання для організації консультативної, просвітницької, профілактичної роботи та самоосвіти фахівців психологічної служби	63
• Как расставить приоритеты в работе	65
• Формула оптимизма: проект мини-гимна для психолога	66

ЧАСТИНА I. Інформаційно-аналітичні матеріали

Аналіз результатів діяльності психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини у 2019-2020 н. р.

1. Забезпечення закладів освіти практичними психологами і соціальними педагогами

До складу психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини входять:

20 районних психологічних служб, 13 міських психологічних служб, 60 психологічних служб об'єднаних територіальних громад (ОТГ), психологічна служба ПТО, психологічна служба ВУЗів I-IV рівнів акредитації та психологічна служба спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування.

Діяльність психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області у 2018-2019 навчальному році була спрямована на реалізацію таких напрямів роботи, як:

1. Забезпечення в межах компетенції своєчасного виконання Плану заходів МОН України щодо розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2020 року (Наказ МОН України від 08.08.2017 № 1127).

2. Проведення IV етапу експериментальної роботи спільно з Українським НМЦ практичної психології і соціальної роботи за темою: «Особливості організаційно-методичного супроводу діяльності психологічної служби системи освіти в умовах децентралізації».

3. Організація та проведення Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі».

4. Моніторинг діяльності районних/міських/ОТГ психологічних служб з метою підвищення ефективності психологічного і соціально-педагогічного супроводу освітнього процесу.

5. Реалізація завдань V етапу обласного науково-методичного проекту «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства».

6. Проведення обласних навчально-методичних заходів, зокрема Дня психологічного здоров'я, Дня практичної психології та Тижня психології в закладах освіти (онлайн).

7. Забезпечення дистанційного психологічного та соціально-педагогічного супроводу освітнього процесу в умовах карантину.

Крім того, працівники психологічної служби продовжували надавати психологічну допомогу дітям та сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах внаслідок бойових дій у Донецькій і Луганській областях та анексії Криму.

У 2019-2020 н. р. дещо змінився кількісний склад обласної психологічної служби у порівнянні з минулим навчальним роком – було 1421 фахівець, стало 1424 фахівці (див. таблицю 1). Збільшилася кількість практичних психологів та методистів, що відповідають за роботу психологічної служби у містах, районах та ОТГ, але скоротилася чисельність соціальних педагогів.

Таблиця 1

Динаміка чисельності практичних психологів і соціальних педагогів

Навчальний рік	Загальна кількість	К-сть практичних психологів	К-сть соціальних педагогів
2010 - 2011	1304	916	388
2011 - 2012	1323	933	390
2012 - 2013	1463	1012	451
2013 - 2014	1467	1033	434
2014 - 2015	1443	1006	437
2015 - 2016	1503	1037	466
2016 - 2017	1524	1039	485
2017 - 2018	1494	1055	395
2018 - 2019	1421	1021	400
2019 - 2020	1424	1039	385

Значна кількість практичних психологів та соціальних педагогів - 938 фахівців - зосереджена у містах, зокрема у м. Кривому Розі – 363, м. Дніпрі - 250, м. Кам'янське - 130. У сільських районах та ОТГ таких фахівців значно менше – 324 спеціалісти. (див. таб. 2).

Таблиця 2

**Кадрове забезпечення психологічної служби
системи освіти Дніпропетровської області
на 1 червня 2020 року**

№	Місто, район, ОТГ	Загальна кількість фахівців	Кількість практичних психологів	Кількість соціальних педагогів	Методист рай/міськ/во
1	Вільногірськ	9	8	0	1
2	Дніпро	241	226	14	1
3	Кам'янське	131	80	50	1
4	Жовті Води	26	19	7	0
5	Кривий Ріг	364	230	133	1
6	Марганець	19	16	2	1
7	Нікополь	30	29	0	1
8	Новомосковськ	27	17	9	1
9	Покров	16	13	2	1
10	Павлоград	52	31	20	1
11	Першотравенськ	15	10	4	1
12	Синельникове	10	4	5	1
13	Тернівка	10	4	5	1
	Всього по містах:	950	687	251	12
14	Апостолівська ОТГ	9	5	3	1
15	Нивотрудівська ОТГ	2	1	0	1
16	Грушівська ОТГ	6	4	1	1
17	Зеленодольська ОТГ	11	8	2	1
18	Васильківський р-н	2	2	0	0
19	Васильківська ОТГ	5	4	0	1
20	Миколаївська ОТГ	0	0	0	0
21	Верхньодніпровський р-н	11	5	5	1
22	Верхньодніпровська ОТГ	11	5	5	1
23	Дніпровський р-н	15	12	2	1
24	Слобожанська ОТГ	12	6	5	1
25	Сурсько-Литовська ОТГ	3	1	1	1
26	Новоалександрівська ОТГ	4	2	2	0
27	Любимівська ОТГ	2	2	0	0
28	Чумаківська ОТГ	0	0	0	0
29	Криворізький р-н	23	7	15	1
30	Божедарівська ОТГ	2	2	0	0
31	Аулівська ОТГ	2	1	0	1
32	Криничанська ОТГ	11	8	2	1
33	Криничанський р-н	3	3	0	0
34	Личківська ОТГ	6	5	1	0
35	Магдалинівський р-н	4	3	0	1
36	Межівська ОТГ	9	8	0	1
37	Новопавлівська ОТГ	2	1	0	1
38	Межівський р-н	3	2	0	1
39	Чкалівська ОТГ	0	0	0	0
40	Червоногригорівська ОТГ	2	2	0	0
41	Лошкарівська ОТГ	0	0	0	0
42	Першотравневська ОТГ	3	2	0	1
43	Нікопольський р-н	5	4	0	1
44	Новомосковський р-н	2	0	1	1
45	Перещепинська ОТГ	12	7	4	1
46	Піщанська ОТГ	8	6	1	1
47	Павлоградський р-н	0	0	0	0
48	Троїцька ОТГ	4	2	2	1
49	Богданівська ОТГ	12	8	3	1
50	Межиріцька ОТГ	7	4	2	1
51	Вербківська ОТГ	6	3	2	1
52	Петриківська ОТГ	8	7	0	1
53	Петриківський р-н	6	5	0	1
54	Петропавлівський р-н	5	4	0	1
55	Українська ОТГ	0	0	0	0
56	Миколаївська ОТГ	5	4	0	1
57	Покровська ОТГ	9	4	4	1

58	Маломихайлівська ОТГ	3	2	0	1
59	Великомихайлівська ОТГ	2	1	0	1
60	Покровський р-н	4	3	0	1
61	П'ятихатський р-н	7	6	0	1
62	Вишнівська ОТГ	0	0	0	0
63	Саксаганська ОТГ	0	0	0	0
64	Лихівська ОТГ	0	0	0	0
65	Роздорська ОТГ	2	1	0	1
66	Славгородська ОТГ	5	2	2	1
67	Іларіонівська ОТГ	6	3	2	1
68	Зайцівська ОТГ	4	3	0	1
69	Раївська ОТГ	4	2	1	1
70	Синельниківський р-н	2	0	2	0
71	Солонянський р-н	6	5	0	1
72	Солонянська ОТГ	9	7	1	1
73	Новопокровська ОТГ	2	1	0	1
74	Святовасилівська ОТГ	1	0	1	0
75	Софіївський р-н	2	1	0	1
76	Софіївська ОТГ	7	6	0	1
77	Девладівська ОТГ	2	2	0	0
78	Вакулівська ОТГ	3	3	0	0
79	Мирівська ОТГ	5	2	2	1
80	Томаківська ОТГ	8	4	3	1
81	Томаківський р-н	0	0	0	0
82	Ляшківська ОТГ	1	1	0	0
83	Могилівська ОТГ	1	1	0	0
84	Китайгородська ОТГ	1	1	0	0
85	Царичанська ОТГ	3	3	0	0
86	Царичанський р-н	1	1	0	0
87	Широківський р-н	0	0	0	0
88	Гречаноподівська ОТГ	0	0	0	0
89	Широківська ОТГ	4	3	0	1
90	Карпівська ОТГ	3	1	1	1
91	Новолатівська ОТГ	0	0	0	0
92	Варварівська ОТГ	4	3	0	1
93	Юр'ївська ОТГ	4	2	1	1
94	Юр'ївський р-н	6	5	0	1
	Всього по районах:	364	234	78	52
95	Заклади обласного підпорядкування	64	39	25	0
96	ПТНЗ	46	31	14	1
97	ВНЗ I-II рівнів акредитації	53	36	17	0
	Всього по області:	1477+12	1027+12	385	65

Слід зазначити, що у 2019-2020 н. р. зменшився показник забезпечення навчальних закладів ставками практичних психологів і соціальних педагогів. Відповідно до нормативної потреби заклади освіти Дніпропетровської області забезпечені на 51% ставками практичних психологів і соціальних педагогів (станом на 01.05.2020 р.). У минулому навчальному році цей показник дорівнював 56%.

Міські навчальні заклади забезпечені працівниками психологічної служби на 59% (66% у минулому н.р.), сільські заклади освіти – на 35% (33% у минулому н.р.), заклади освіти обласного підпорядкування – на 73% (85% у м.н.р.), ПТНЗ – на 40% (73% у м.н.р.), ВНЗ I-II рівнів акредитації – на 43% (42% у м.н.р.).

Найкращі показники у психологічних служб м. Кам'янського – 89%, м. Новомосковська – 89%, м. Кривого Рогу – 86%, м. Жовті Води – 81 %, м. Першотравенська – 78%, м. Покрову – 77%.

серед сільських районів - у психологічних служб Апостолівської ОТГ – 100%, Богданівської ОТГ – 100%, Софіївської ОТГ – 97%, Слобожанської ОТГ – 88%, Личківської ОТГ – 88%, Зайцівської ОТГ – 87%, Юр'ївської ОТГ – 83%, Петриківської ОТГ – 81%, Сурсько-Литовської ОТГ – 75%, Любимівської ОТГ – 67%, Широківського р-ну – 67%, Юр'ївського р-ну – 67%, Вербківської ОТГ – 65%. (див. таблицю 3).

**Забезпечення навчальних закладів ставками
практичних психологів і соціальних педагогів
на 1 червня 2020 року**

№	Місто, район, ОТГ	К-сть НЗ	Наявних ставок	Норматив на потреба	Дефіцит	Забезпечено потребу
1	Вільногірськ	9	6,5	10,5	4	62%
2	Дніпро	349	194,75	573	378,25	34%
3	Кам'янське	96	115,77	130,25	14,48	89%
4	Жовті Води	26	20	24,75	4,75	81%
5	Кривий Ріг	336	300,5	348,5	48	86%
6	Марганець	28	14	25,25	11,25	55%
7	Нікополь	59	27,25	62,5	35,25	44%
8	Новомосковськ	29	26	29,25	3,25	89%
9	Покров	18	18	23,25	5,25	77%
10	Павлоград	44	38,75	67,5	28,75	57%
11	Першотравенськ	13	11	14	3	78%
12	Синельникове	19	6,75	16,75	10	40%
13	Тернівка	14	9,5	14	4,5	68%
	Всього по містах:	1040	788,77	1339,5	550,73	59%
14	Апостолівська ОТГ	22	18,5	18,5	0	100%
15	Нивотрудівська ОТГ	4	1	3	2	33%
16	Грушівська ОТГ	7	2,5	5,5	3	45%
17	Зеленодольська ОТГ	14	6,75	13,75	7	49%
18	Васильківський р-н	11	1,25	6	4,75	21%
19	Васильківська ОТГ	18	3,75	16,25	12,5	41%
20	Миколаївська ОТГ	7	0	7,25	7,25	0
21	Верхньодніпровський р-н	26	10	22	12	45%
22	Верхньодніпровська ОТГ	14	6,75	19	12,25	35%
23	Дніпровський р-н	34	9,75	39	29,25	24%
24	Слобожанська ОТГ	7	11	12,5	1,5	88%
25	Сурсько-Литовська ОТГ	4	3	4	1	75%
26	Новоалександрівська ОТГ	6	3,5	6,5	3	54%
	Любимівська ОТГ	2	1	1,5	0,5	67%
	Чумаківська ОТГ	5	0	3,75	3,75	0
27	Криворізький р-н	52	12,75	31,75	19	40%
28	Божедарівська ОТГ	4	1	4,75	3,75	21%
29	Аулівська ОТГ	8	0,5	3,75	3,25	13%
	Криничанська ОТГ	8	3	7,5	4,5	40%
30	Криничанський р-н	34	2	21	19	10%
31	Магдалинівський р-н	7	3,5	24,25	20,75	14%
	Личківська ОТГ	7	11	12,5	1,5	88%
32	Межівська ОТГ	38	1,5	5,25	3,75	28%
33	Новопавлівська ОТГ	22	4,75	13,5	8,75	35%
34	Межівський р-н	4	0,5	4,5	4	11%
35	Чкалівська ОТГ	7	1,25	3,25	2	38%
36	Червоногригорівська ОТГ	5	0	3,25	3,25	0
37	Лошкарівська ОТГ	10	1	6	5	16%
38	Першотравневська ОТГ	5	0	2	2	0
39	Нікопольський р-н	6	1,25	5,5	4,25	23%
40	Новомосковський р-н	17	4	15,5	11,5	25%
41	Перещепинська ОТГ	26	8	18,75	10,75	43%
42	Піщанська ОТГ	15	8,25	15	6,75	55%
43	Павлоградський р-н	0	0	0	0	0
44	Троїцька ОТГ	5	1,5	4	2,5	37%
45	Богданівська ОТГ	7	5,75	5,75	0	100%
46	Межиріцька ОТГ	8	3	6,75	3,75	44%
47	Вербківська ОТГ	6	3,75	5,75	2	65%
48	Петриківська ОТГ	8	5,25	6,5	1,25	81%
49	Петриківський р-н	12	4,25	12	7,75	35%
50	Петропавлівський р-н	17	4,5	13,5	9	33%
	Українська ОТГ	4	0	1,25	1,25	0
51	Миколаївська ОТГ	10	2	7,5	5,5	27%
52	Покровська ОТГ	15	5,25	14	8,75	37%

53	Маломихайлівська ОТГ	2	1,5	3	1,5	50%
54	Великомихайлівська ОТГ	6	0,5	3,5	3	14%
55	Покровський р-н	14	2,5	10,5	8	24%
56	П'ятихатський р-н	39	3,75	22,75	19	15%
57	Вишнівська ОТГ	4	0	1,5	1,5	0
58	Саксаганська ОТГ	6	0	2	2	0
59	Лихівська ОТГ	4	0	1,75	1,75	0
60	Роздорська ОТГ	4	0,75	3,5	2,75	21%
61	Славгородська ОТГ	8	3	7,5	4,5	40%
62	Іларіонівська ОТГ	10	2,25	6	3,75	37%
63	Зайцівська ОТГ	4	1,75	2	0,25	87%
64	Раївська ОТГ	11	2,5	9,75	7,25	26%
65	Синельніковський р-н	3	0,5	1	0,5	50%
66	Солонянський р-н	27	1,75	15	13,25	12%
67	Солонянська ОТГ	15	6	16	10	38%
68	Новопокровська ОТГ	5	0,5	2,5	2	20%
69	Святовасилівська ОТГ	7	0	4,5	4,5	0
70	Софіївський р-н	10	0,5	8	7,5	6%
71	Софіївська ОТГ	11	7,75	8	0,25	97%
72	Девладівська ОТГ	5	0,75	2	1,25	38%
73	Вакулівська ОТГ	5	1,5	6	4,5	25%
74	Мирівська ОТГ	8	0,5	4,75	4,25	11%
75	Томаківська ОТГ	12	6	15	9	40%
76	Томаківський р-н	2	0	1,25	0	0
77	Ляшківська ОТГ	3	0,5	1,5	1	33%
78	Могилівська ОТГ	3	0,5	1,25	0,75	40%
79	Царичанська ОТГ	3	0,5	2	1,5	25%
80	Царичанський р-н	14	2	16	14	13%
81	Широківський р-н	3	0,5	0,75	0,25	67%
82	Гречаноподівська ОТГ	2	0	1,25	1,25	0
83	Широківська ОТГ	9	0	4	4	0
84	Карпівська ОТГ	10	2,25	11,5	9,25	20%
85	Новолатівська ОТГ	3	1	3	2	33%
86	Варварівська ОТГ	4	1,75	3	1,25	58%
87	Юр'ївська ОТГ	7	2,5	3	0,5	83%
88	Юр'ївський р-н	8	2,5	3,75	1,25	67%
	Всього по районах:	851	232,5	671,75	439,25	35
89	Заклади обласного підпорядкування	45	73,5	100	26,5	73
90	ПТНЗ	76	61	152	91	40
91	ВНЗ I-II рівнів акредитації	62	53	124	71	43
	Всього по області:	2074	1208,77	2387,25	1178,48	51

Керівництво районними/міськими/ОТГ службами здійснювалось 64 методистами рай/міськ/во з психологічної служби. У 6 районно-міських психологічних службах впроваджена інтегрована модель організації діяльності психологічної служби та інклюзивно-ресурсних центрів (психолог ІРЦ – методист з психологічної служби міста, району або ОТГ).

Методисти районних (міських) відділів освіти з психологічної служби спрямовували свою роботу на подальший розвиток мережі психологічної служби, створення належних умов праці для практичних психологів і соціальних педагогів, обладнання психологічних кабінетів, забезпечення організаційно-методичного супроводу роботи фахових методичних об'єднань практичних психологів і соціальних педагогів.

Таблиця 4.

Забезпеченість кабінетами працівників психологічної служби

к-сть посад	Практичні психологи			к-сть посад	Соціальні педагоги		
	з них:				з них:		
	окреме приміщення (1-2 кабінети)	суміщене робоче місце	відсутнє робоче місце		окреме приміщення (1-2 кабінети)	суміщене робоче місце	відсутнє робоче місце
1039	818	202	19	385	178	193	14

2. Проблеми, над якими працювали фахівці психологічної служби

Практичні психологи і соціальні педагоги надавали допомогу учням, їх батькам, педагогам та представникам державних та громадських організацій з різних психологічних та соціальних проблем (див. таб.5, таб. 6).

Таблиця 5

Чисельність учасників освітнього процесу, охоплених працівниками психологічної служби

Загальна кількість учасників					
закладів дошкільної освіти (всіх типів), осіб	закладів загальної середньої освіти (всіх типів), осіб	закладів позашкільно ї освіти, осіб	закладів спеціалізованої освіти, осіб	закладів професійної (професійно-технічної) освіти, осіб	закладів фахової передвищої освіти, осіб
70640	294207	26705	11011	18632	35248

Таблиця 6

Тематика звернень до фахівців психологічної служби протягом навчального року

№ з/п	Тематика звернень	К-сть звернень	
		до практичних психологів	до соціальних педагогів
З боку батьків			
1.	Труднощі у навчанні	6098	2043
2.	Формування психологічної готовності дошкільників до навчання в школі	4439	557
3.	Підвищення мотивації учнів до навчання, проблеми шкільної неуспішності	4144	1774
4.	Вікові та індивідуальні особливості розвитку, проблеми самооцінки дитини	4956	1445
5.	Адаптація дитини до нового колективу	4809	1389
6.	Асоціальні прояви у поведінці дітей	3426	1369
7.	Допомога дітям та сім'ям, які постраждали у військових конфліктах	463	418
8.	Допомога дітям та сім'ям, які перебувають у СЖО	2483	1787
9.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування	1914	2139
10.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей учасників АТО	1212	1638
11.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб	1091	998
12.	Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти	2571	357
13.	Профілактика шкідливих звичок (вживання наркотичних речовин, напоїв, що містять алкоголь, тютюнопаління тощо)	1893	1681
14.	Дитяча злочинність	240	381
15.	Торгівля людьми	127	38
16.	Домашнє насильство	322	169
17.	Булінг	1147	407
18.	Взаємовідносини в системі «вчитель-учень»	2445	904
19.	Взаємовідносини в системі «батьки-діти»	3629	1630
20.	Взаємовідносини в системі «педагоги-батьки»	2256	893
21.	Професійне самовизначення учнів	3140	1097
22.	Дитина у віртуальному просторі. Комп'ютерна залежність	1958	992
23.	Суїцидальна поведінка дітей	450	120
24.	Обдаровані діти	1162	618
25.	Статеве виховання, дружба, кохання, рання вагітність	1894	1858
26.	Робота з дітьми «груп ризику»	2210	1137
27.	Інше, а саме:	933	
	консультування за результатами комплексної оцінки (ІРЦ)		
	Підтримка дитини в ситуації втрати		
	Емоційний стан дитини		
З боку педагогів			
1.	Асоціальні прояви у поведінці дітей	4513	2508
2.	Адаптація дитини до нового колективу	3210	1134
3.	Формування психологічної готовності дошкільників до навчання в школі	2760	558
4.	Готовність до навчання та труднощі у навчанні	3228	1417

5.	Вікові та індивідуальні особливості розвитку, проблеми самооцінки дитини	3246	1086
6.	Допомога дітям та сім'ям, які перебувають у СЖО	400	1271
7.	Допомога дітям та сім'ям, які постраждали у військових конфліктах	553	659
8.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування	1567	1642
9.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей учасників АТО	1336	1745
10.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб	511	792
11.	Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти	2232	655
12.	Професійне самовизначення учнів	1997	1132
13.	Профілактика шкідливих звичок (вживання наркотичних речовин, напоїв, що містять алкоголь, тютюнопаління)	2870	1805
14.	«Професійне вигорання» педагогів	2778	652
15.	Формування здорового способу життя	2325	2184
16.	Дитина у віртуальному просторі. Комп'ютерна залежність	2683	1125
17.	Психологічний клімат учнівського колективу, міжособистісні конфлікти	3241	1504
18.	Домашнє насильство	541	270
19.	Булінг	789	456
20.	Мобінг	518	312
21.	Взаємовідносини в системі «вчитель-учень»	1689	1344
22.	Взаємовідносини в системі «батьки-діти»	1642	1102
23.	Взаємовідносини в системі «педагоги-батьки»	1913	623
24.	Суїцидальна поведінка дітей	459	112
25.	Обдаровані діти	1474	488
26.	Дитяча злочинність	194	271
27.	Торгівля людьми	917	396
28.	Робота з дітьми «груп ризику»	2505	1785
29.	Психологічний супровід учнів під час ДПА, ЗНО, МАН тощо	1400	491
30.	Статеве виховання, дружба, кохання, рання вагітність	1033	670
31.	Інше, а саме:	338	
	Адаптація молодих спеціалістів-педагогів		
З боку дітей			
1.	Труднощі у навчанні	3379	1636
2.	Самовдосконалення, розвиток власних здібностей і компетенцій	3669	1123
3.	Професійне самовизначення	4966	1650
4.	Допомога дітям та сім'ям, які перебувають у СЖО, в тому числі, які постраждали у військових конфліктах	1279	1033
5.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування	1304	1685
6.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей учасників АТО	513	1145
7.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб	413	549
8.	Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти	918	447
9.	Профілактика шкідливих звичок (вживання наркотичних речовин, напоїв, що містять алкоголь, тютюнопаління)	1602	1491
10.	Дитина у віртуальному просторі. Комп'ютерна залежність	1494	918
11.	Суїцидальні роздуми дітей	677	272
12.	Взаємовідносини в системі «вчитель-учень»	2014	1153
13.	Взаємовідносини в системі «батьки-діти»	3009	1668
14.	Адаптація дитини до нового колективу	2529	1076
15.	Відсутність мотивації до навчання	1999	1548
16.	Психологічний клімат учнівського колективу, міжособистісні конфлікти	3616	2073
17.	Домашнє насильство	1618	867
18.	Булінг	473	427
19.	Психологічний супровід учнів під час ДПА, ЗНО, МАН тощо	2086	289
20.	Статеве виховання, дружба, кохання, рання вагітність	2388	894
21.	Робота з дітьми «груп ризику»	2605	1693
22.	Дитяча злочинність	530	450
23.	Торгівля людьми	117	111

24.	інше, а саме:		
З боку інших зацікавлених осіб, представників громадськості			
1.	Допомога дітям та сім'ям, які перебувають у СЖО, в тому числі, які постраждали у військових конфліктах	774	1668
2.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування	901	1247
3.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей учасників АТО	477	938
4.	Психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей внутрішньо-переміщених осіб	179	595
5.	Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти	412	238
6.	Домашнє насильство	249	132
7.	Дитяча злочинність	144	198
8.	Торгівля людьми	36	12
9.	Психологічний клімат учнівського колективу, міжособистісні конфлікти	331	214
10.	Булінг	245	123
11.	Професійне самовизначення	605	304
12.	Самовдосконалення, розвиток здібностей та компетенцій учнів	278	306
13.	Профілактика шкідливих звичок, залежностей та формування здорового способу життя	735	1150
14.	Співпраця з органами виконавчої влади, неурядовими громадськими організаціями тощо (військові комісаріати, комісія у справах дітей, ЦСССДМ та інші)	1514	2675
15.	Співпраця нацполіції та школи у сфері профілактики правопорушень	954	1150
16.	Проведення спільних просвітницько-профілактичних заходів	1439	1297
17.	Суїцидальні тенденції серед дітей та підлітків	106	79
18.	Психологічна просвіта	940	455
19.	Інше, а саме:		

3. Організація належного психологічного та соціально-педагогічного супроводу

У 2020-2021 навчальному році керівникам ОТГ, районних, міських департаментів (управлінь, відділів) освіти і науки, методистам з психологічної служби для організації належного психологічного, соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу необхідно вжити заходів:

- нормативне забезпечення закладів освіти, у тому числі навчально-методичних центрів/кабінетів/лабораторій, методистами, практичними психологами, соціальними педагогами та забезпечення їх кабінетами і персональними комп'ютерами;

- проведення з керівниками закладів освіти спеціальних занять, семінарів, тренінгів щодо надання інформації про функціональні обов'язки працівників психологічної служби, нормативно-правові засади їх професійної діяльності, розподілення робочого часу та роль у забезпеченні високої ефективності освітніх реформ;

- створення належних умов праці для практичних психологів і соціальних педагогів: виділення окремого кабінету, який повинен мати робочу зону, зону для проведення групових занять, зону для психологічного розвантаження, його відповідне оформлення та матеріально-технічне оснащення

- покращання методичного забезпечення діяльності працівників психологічної служби, у тому числі і в закладах освіти новостворених територіальних громад;

- організація надання допомоги постраждалим внутрішньо переміщеним учням їхнім батькам та членам родини в адаптації до нових умов проживання і навчання, дітям і сім'ям учасників АТО;

- психологічне і соціально-педагогічне забезпечення та супровід інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, консультативна і просвітницька робота з батьками;

- допомога у вирішенні проблем адаптації дітей та учнів до закладу освіти;

- забезпечення захисту прав і свобод дітей, створення безпечного освітнього середовища (запобігання насильству в учнівському колективі та домашньому насильству);

- підвищення фахової компетентності педагогічних працівників, зокрема розвиток особистісного компоненту професійної діяльності практичних психологів і соціальних педагогів із застосуванням психолого-андрагогічних технологій (моніторинг психоемоційного

благополуччя, стрес-менеджмент, супервізія/інтервізія, розвиток професійно-важливих якостей та інш.).

4. Перспективи розвитку психологічної служби

На республіканському рівні

1. Розробити нове типове положення про районні/міські центри практичної психології і соціальної роботи, в якому зняти обмеження щодо кількості дітей в районі / місті та кількості ставок співробітників таких центрів

2. Ввести нормативи, за яким ставки практичних психологів та соціальних педагогів можуть вводитись за двома організаційними моделями: 1) внутрішньо-організаційною - безпосередньо у штати навчальних закладів, 2) зовнішньо-організаційною - до штату районного/ міського центру психологічної служби.

3. Вводити посади даних фахівців не за рахунок внутрішнього резерву (перепрофілювання), а за рахунок місцевих бюджетів.

4. Фінансувати оснащення кабінетів психологічної служби.

5. Збільшити посадовий оклад практичним психологам та соціальним педагогам при нинішній їх актуальності і обсязі роботи, тому що зарплати на 1 ставку чи на 0,5 ст. є мізерними і відлякують студентів від перспективи роботи у закладах освіти.

На обласному рівні

1. Ввести у практику єдину систему роботи практичних психологів та соціальних педагогів області, єдині підходи до її організації – базовий компонент професійної діяльності.

2. Проводити навчальні семінари для фахівців із впровадження та нормативного функціонування освітніх психолого-педагогічних консиліумів, особливо в закладах із інклюзивною формою навчання. Дана технологія не має належного нормативно-правового та методичного забезпечення.

3. Розмежувати та чітко окреслити роботу соціального педагога і практичного психолога, соціального педагога у ДНЗ, запропонувати конкретні матеріали для роботи.

4. Сприяти впровадженню інтегрованої моделі організації діяльності психологічної служби на рівні області, міста/району, ОТГ, навчального закладу.

5. Розробити та впровадити у роботу психологічної служби систему моніторингу професійної діяльності за чіткими об'єктивними критеріями.

6. Впроваджувати у практику методичної роботи психологічної служби психолого-андрагогічні технології навчання практичних психологів і соціальних педагогів.

7. Запровадити систему моніторингу психоемоційного благополуччя працівників психологічної служби, а саме: діагностичний мінімум, сеанси психологічного розвантаження, систематична робота супервізійно-інтервізійних груп, єдиний день організаційно-методичної роботи.

8. Розробити та запровадити у практику діяльності психологічної служби Основи професійної психогієни та психопрофілактики.

9. Створити умови для підвищення рівня ІТ-компетентності працівників психологічної служби у зв'язку з впровадженням дистанційної форми роботи.

Обласні навчально-методичні заходи у 2020-2021 навчальному році

Серпень

03.09.19 Серпнева нарада керівників методичних об'єднань районних/міських психологічних служб та ОТГ «Роль психологічної служби в Новій українській школі» (на базі ДАНО, з 10.00 до 13.00)

Вересень

09.09.20 Засідання м/о практичних психологів ВНЗ I-II рівнів акредитації

10.09.20 Засідання м/о практичних психологів і соціальних педагогів спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування

24.09.20 Засідання обласної експертно-атестаційної групи Дніпропетровського ОМРЦ

Жовтень

08.10.20 Обласна науково-практична конференція «День психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини» – рік 29-й (для методистів з психологічної служби міст, районів, громад, керівників м/о, практичних психологів і соціальних педагогів. З 10.00 до 14.00).

09.10.20 День психологічного здоров'я в закладах освіти (з нагоди Всесвітнього дня психічного здоров'я).

Листопад

12.11.20 Засідання обласної експертно-методичної ради Дніпропетровського ОНМЦ практичної психології і соціальної роботи

19.11.20 Обласний семінар «Циклічна модель діяльності психологічної служби системи освіти» (о 10.00 на базі ДАНО, для п/п і с/п 1-го року роботи.)

Грудень

10.12.20 Професійна майстерня керівника методичного об'єднання (на базі ДАНО, для керівників м/о практичних психологів і соціальних педагогів. Початок о 10.00)

Лютий

11.02.21 Засідання м/о практичних психологів ВНЗ I-II рівнів акредитації

18.02.21 Засідання м/о практичних психологів спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування

25.02.21 Обласна конференція з обміну досвідом «Психологічний супровід розвитку особистості дошкільника» (на базі ДАНО, для практичних психологів ДНЗ. Початок о 10.00)

Березень

11.03.21 Підсумкове засідання обласної експертно-атестаційної групи ДОМРЦ

18.03.21 Обласний семінар: «Особливості психологічного супроводу освітнього процесу в умовах Нової української школи» (для методистів рай/міськ/во з психологічної служби, керівників м/о, практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти. Початок о 10.00)

25.03.21 Засідання обласної експертно-методичної ради Дніпропетровського ОНМЦ практичної психології і соціальної роботи

Квітень

19.04.21-23.04.21 Тиждень психології в закладах освіти Дніпропетровщини

22.04.21 Нарада керівників психологічних служб «Організаційно-методичне забезпечення діяльності районної/міської/ОТГ психологічної служби» (для методистів з психологічної служби, на базі ДОМРЦ, Початок о 10.00)

23.04.21 День практичного психолога освіти

29.04.21 Обласний конкурс «Психолог року-2021»

Травень

18.05.21 Електронна звітність практичних психологів і соціальних педагогів ПТНЗ

19.05.21 Засідання м/о практичних психологів ВНЗ I-II рівнів акредитації

20.05.21 Засідання м/о практичних психологів і соціальних педагогів спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування

Курси підвищення кваліфікації за категоріями:

- 1) для практичних психологів з досвідом роботи до 5 років;
- 2) для практичних психологів з досвідом роботи від 5 до 10 років;
- 3) для практичних психологів дошкільних навчальних закладів;
- 4) для соціальних педагогів закладів освіти.

Курси підвищення кваліфікації на 2021 рік плануються в залежності від кількості заявок. Заявки подавати до 01.10.2020 р. в ДАНО (ДОШПО).

ЦЕНТР ПСИХОЛОГО-АНДРАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОПОНУЄ

Тренер	Назва тренінгу
Мушинський Віктор Петрович, методист-психолог вищої категорії	1. Тренінг розвитку професійно-важливих якостей практичного психолога освіти «Вміння бачити невидиме» (1-2-денний) 2. Психодраматичний тренінг розвитку спонтанності (1-2-денний) 3. Тренінг розвитку сугестивних здібностей (1-2-денний) 4. Тренінг «Технології подолання критичних ситуацій – фрустрація, стрес, конфлікт, криза» (2-денний) 5. Дзеркальний тренінг розвитку професійної рефлексії (1-2-денний) 6. Тренінг розвитку гумористичних здібностей (1-2-денний) 7. Тренінг розвитку лідерського потенціалу» (1-2-денний) 8. Рефлексивний практикум «Професійне благополуччя практичного психолога освіти» (одноденний) 9. Тренінг розвитку конфліктологічної компетентності (одноденний)
Савельєва Наталія Володимирівна, методист-психолог вищої категорії	10. Тренінг для тренерів <u>Перший рівень.</u> Основи тренінгової роботи (3-денний тренінг) <u>Другий рівень.</u> Тренерська компетентність (3-денний тренінг) <u>Третій рівень.</u> Практикум з написання корекційних та розвивальних програм (3-денний) 11. Супервізійний майстер-клас «Організаційно-методична робота» (самоменеджмент у професійній діяльності. 2-денний) 12. Семінар-тренінг «Методика формування команди» (2-денний) 13. Тренінг особистісного зростання (з елементами танцювальної терапії. 3-денний) 14. Воркшоп по роботі з дітьми та підлітками «групи ризику» (група динамічного навчання - триденний)
Знанецька Інна Василівна, методист-психолог вищої категорії	15. Тренінг з консультування <u>Перший рівень.</u> Тренінг навичок консультування (3-денний) <u>Другий рівень.</u> Індивідуальний стиль консультування (3-денний) <u>Третій рівень.</u> Проблемно-орієнтоване консультування (3-денний)
Знанецька Інна Василівна Берестюк Марина Віталіївна	16. Тренінг «Технології роботи та саморегуляції у стресових ситуаціях. Профілактика професійного вигорання» (3-денний)
Мушинський Віктор Петрович Знанецька Інна Василівна	17. Супервізійний тренінг з консультування (після проходження тренінгу з консультування)
Спеціалісти, що атестуються у 2021 році	18. Психологічний практикум «Діагностичний та корекційний інструментарій практичного психолога і соціального педагога освіти» (одноденний)
Спеціалісти Центру	19. ОНЛАЙН-клуб (онлайн-зустрічі по 1,5-2 години на різну тематику за заявками спеціалістів)

Додаткова інформація:

- ✓ Початок роботи центру – 1 жовтня 2020 р.
- ✓ Запис на всі групи проводиться постійно.
- ✓ Порядок проведення тренінгів в залежності від комплектації груп.
- Телефон для запису: (056) 371 – 11 – 23 або за контактними телефонами тренерів.

◆ **Контактні телефони тренерів:**

- ▶ Мушинський Віктор Петрович – 096-263-42-65
- ▶ Савельєва Наталія Володимирівна – 066-232-12-63, 097-609-01-03
- ▶ Знанецька Інна Василівна – 096-386-10-21

Тренінги можуть проводитись на базі міст, районів та громад за попередньою домовленістю з учасниками. Також приймаються запити на інші теми.

ЧАСТИНА II. Нормативно-правові документи

ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ, що забезпечують діяльність практичного психолога і соціального педагога системи освіти

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017р. Стаття 76. «Психологічна служба та соціально-педагогічний патронаж у системі освіти»;
2. Положення про психологічну службу системи освіти України. Наказ МОН України № 509 від 22.05.2018. ;
3. Лист МОН № 1/9-385 від 20.07.2020р «Деякі питання організації виховного процесу у 2020-2021н.р. щодо формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок»;
4. Лист МОН № 22.1/10-1495 від 27.07.2020р. «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2020-2021н.р.»;
5. Наказ МОН № 802 від 16.06.2020 «Про проведення Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Розвивальні програми»;
6. Наказ МОН № 948 від 03.07.17. “Про внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України і Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України”;
7. Лист МОН України від 24.07.2019р. №1/9-477 Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України;
8. Наказ МОН 1/9-488 від 04.07.2012 Щодо організації та проведення «години психолога» у загальноосвітніх навчальних закладах;
9. Наказ МОН від 06.06.13 № 1/9-413 «Про впровадження факультативних курсів працівниками психологічної служби системи освіти»;
10. Наказ МОН № 609 від 08 червня 2018 року. «Про затвердження Примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти»;
11. Лист МОН України від 17.12.2008 р. № 1/9-811 «Про здійснення соціально-педагогічного патронату»;
12. Лист МОН України від 28.10.14 р. № 1/9-557 «Методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників у навчальних закладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей»;
13. Наказ МОН від 06.10.2010 р. № 930 «Про затвердження типового положення про атестацію педагогічних працівників»;
14. Постанова кабміну від 21.08.2019р № 800 Деякі питання кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників;
15. Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 19.10.2018 р.№ 691);
16. Лист МОН України від 07.08.2015 р. № № 2/3-14-1572-15 «Щодо профілактики учинення дітьми навмисних самоушкоджень»;
14. Лист МОНмолодьспорт України від 26.07.2012 р. № 1/9-529 «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання»;
15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами», від 14 лютого 2017 р. № 88; Із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 863;
16. Лист МОН від 18.05.2018 № 1/11-5480 «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству»;

17. Постанова Кабінету міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 654 «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі»;
18. Лист МОН від 30.08.2018 № 1/9-516 «Щодо вирішення конфліктів серед дітей в закладах освіти шляхом впровадження медіації»;
19. Етичний кодекс психолога. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи;
20. Постанова кабінету міністрів України від 14.05.1997 № 346 Про затвердження Порядку надання щорічної основної відпустки тривалістю до 56 календарних днів керівним, педагогічним, науково-педагогічним працівникам освіти та науковим працівникам.

**Банк професійного інструментарію фахівців психологічної служби
системи освіти Дніпропетровської області
(схвалено експертно-методичною радою Дніпропетровського НМЦ практичної психології
і соціальної роботи)**

Банк інструментарію постійно оновлюється. Перелічені програми можна скачати на сайті Центру або отримати безпосередньо у НМЦ практичної психології і соціальної роботи

№ п/п.	Методика/програма (назва, автор/и)	Спрямування	Вікова категорія
1	2	3	4
Корекція (корекційно-розвивальна робота)			
1. Готовність до навчання			
1.1.	«Перші кроки до школи» І.Є. Хронюк.	Створення передумов успішного шкільного навчання, забезпечення плавного входження дітей у систематичне навчання, задоволення потреби кожної дитини у спілкуванні з дорослим	Старша дошкільна група
1.2.	«Психологічний супровід формування Готовності дошкільників до навчання у школі»	Підготовка дитини до навчання у школі, розвитку пізнавальних процесів особистості	Вихователі, учителі, практичні Психологи дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, батьків
2. Соціально-психологічна адаптація			
2.1.	Корекційна робота з молодшими школярами з соціальної адаптації до шкільного навчання Л.В. Туріщева	Розвиток пізнавальних процесів, рухової активності, зняття нервово-психічної напруги, способів формування соціальних навичок, способів моделювання життєвих ситуацій	6-7 років
2.2.	«Адаптація першокласників до навчання в школі. Комплексна програма» - Н.Бойченко	Адаптація	Учні 1 класу
2.3.	«П'ятий клас: від адаптації до успіху» Суржавська Н.Б.	Формування вмінь і навичок успішного переходу й полегшення адаптації учнів 5-х класів на новому ступені навчання	5 клас
2.4.	Корекційна робота з дітьми з проблемних сімей Л.В. Туріщева	Залучення дітей до навчання, розвиток пізнавальних умінь, навичок, адаптація до навчання	10-18 років
2.5.	Програма «Школа адаптації п'ятикласника» Л.М.Чепенко	Формування та вдосконалення комунікативних навичок молодших підлітків, керування власною поведінкою через взаємодію з іншими, розвиток продуктивності психічної діяльності	Молодші підлітки
2.6.	«Життєва компетентність особистості», Вареник С.В.	Підвищення рівня соціальної адаптації дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування, а також випускники спеціальних шкіл-інтернатів	15-17 років
2.9.	Методичний посібник «Програма корекційних занять з тривожними дітьми та дітьми надмірно вразливими «Як ми бачимо	Активізація внутрішніх психологічних ресурсів особистості молодшого школяра і підлітка, забезпечення умов емоційно-соціального розвитку і психологічного здоров'я школяра.	6-17 років

	один одного або Я і Ти», Швець А.А.		
2.10.	Програма корекційно-розвивальних занять «Профілактика психічного здоров'я молодших школярів. Подолання тривожного стану та страху» для учнів 2–3 класів (укладач: Березніченко К. Д.)	Психокорекція тривожних станів та фобій.	учні 2–3 класів
2.11.	Сучасні форми роботи щодо соціалізації дитини -за заг.ред.Мартиненка А.Л.	Реалізації основних етапів соціалізації, методи і прийоми	Діти різних вікових груп
2.12.	Програма «Я старшокласник». Автор-укладач: Білійчук Л.І.	Орієнтована на соціально-психологічний супровід адаптації учнів 10-х класів до школи	Учні 10-х класів
3. Пізнавальна сфера			
3.1.	Корекційно-розвивальна програма «Пізнайко» / автор-укладач Галушко Т.В.	Розвиток психічних процесів та пізнавальної діяльності	Діти 3-4 років
3.2.	Корекційно-розвивальна програма «Розвиток пізнавальних процесів у дошкільників» Порошняк А.А.	Розвиток пізнавальних процесів у дошкільників	Діти 4-6 років
3.3.	Корекційні заняття психолога з дітьми 4-6 років. Упорядник Т.Ш. Червонна	Пам'ять . Увага. Мислення. Уява.	Діти 4-6 років
3.4.	Розвивальна програма «Граю, уявляю, малюю». Пилипчук М. М.	Розвиток уяви і художньо-творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку	5-6 років
3.5.	«Розвиток пізнавальних здібностей. Корекційно-розвивальні матеріали» Подоляк І.М.	Матеріали спрямовані на розвиток пам'яті, уваги, аналізу, синтезу, систематизації, логічного і образного мислення, просторового сприйняття, моторики рук, для використання в індивідуальній розвитково-корекційній роботі	Від 5 років
3.6.	Корекційна програма з розвитку пізнавальних процесів молодших школярів, які мають труднощі в навчанні, Адамчук Е.Г.	Пізнавальні процеси	6 – 10 років
3.7.	Корекційно-розвивальна програма з розвитку пізнавальних процесів молодших школярів, які мають труднощі в навчанні. Адамчук Е.Г.	Розвитку пізнавальних процесів	Молодший шкільний вік
3.8.	Програма «ГД» (гіперактивність, імпульсивність, дефіцит уваги) (Оклей-Проданок О.В.)	Корекційно-розвивальна робота з дітьми із гіперактивним розладом з дефіцитом уваги	Молодший шкільний вік
3.9.	«Розвиток пізнавальних здібностей. Корекційно-розвивальні матеріали» Подоляк І.М.	Матеріали спрямовані на розвиток пам'яті, уваги, аналізу, синтезу, систематизації, логічного і образного мислення, просторового сприйняття, моторики рук, для використання в індивідуальній розвитково-корекційній роботі	Від 5 років
3.10.	Розвивальна програма «Вчуся, граюсь, розвиваюсь». Укладач: Хотей К.П.	Програма спрямована на розвиток пізнавальної сфери та формування навичок критичного мислення	Для дітей середнього дошкільного віку
3.11.	Корекційно-розвиткова програма для дітей молодшого шкільного віку «Бажаю. Знаю. Вмію». / укладач Панченко Д. С.	Розвиток пізнавальних процесів, формування довільної регуляції діяльності, комунікативних навичок	Діти молодшого шкільного віку

3.12.	Розвивальна програма «Форма. Колір. Величина». Автор: Заброцька І.В.	Орієнтована на розвиток сенсорного розвитку дитини	Діти раннього віку
3.13.	Програма «Розвиток пізнавальної сфери». Укладач: Гарасим Г.В.	Спрямована на розвиток пізнавальної сфери дітей дошкільного віку	Дошкільний вік
	Індивідуальна програма корекційно-відновлювальної роботи з учнями підліткового віку з проблемами в розвитку пізнавальної сфери та поведінці: індивідуальна та інклюзивна форми навчання. Укладач: Гончарова-Чагор А.О.	Програма спрямована на індивідуальну роботу з учнями з проблемами в розвитку пізнавальної сфери та поведінці	Для дітей підліткового віку

4. Особистісна сфера

4.1.	Розвивальні заняття Кроки до власного «Я» Василів С.В.	На підвищення загального рівня розвитку дитини, розвиток недостатньо сформованих вмінь та навичок.	12-14 років
4.2.	Корекція поведінки дітей, які перебувають на обліку кримінальної міліції. (В.Ф. Моргун)	Спрямована на виправлення, усунення уже сформованих якостей особистості або вад поведінки	14 – 17 років
4.3.	Корекційна робота з фізичного і психічного здоров'я школярів Л.В.Туріщева	Вироблення уміння самоорганізації, самоусвідомлення, адекватного самосприйняття	14-18 років
4.4.	Програма тренінгу розвитку та психокорекції автономності в юнацькому віці (М.В. Яцюк)	Призначена для розвитку та психокорекції автономності в юнацькому віці	Юнацький вік

5. Емоційно-вольова сфера

5.1.	Програма «Чарівний світ емоцій» С. М. Ванжа, О. В. Малікова	Формування емоційної компетентності дітей, навчання контролю власних емоцій та їх вираження у соціально прийнятний спосіб	Діти 5-го року життя
5.2.	Корекційно-розвивальна програма з формування емоційної компетентності дітей 4-5 років «Чарівний світ емоцій», Укладач: Сімак О.І.	Спрямована на розвиток емоційної сфери	Діти 4-5 років
5.3.	Казка – чарівниця світу «Я» Т. І. Лукша	Комплексна корекційно-розвивальна програма занять із казкотерапії для дітей старшого дошкільного віку	5-6 років
5.4.	«Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів "Безпечний простір»	Підвищення стійкості до переживання наслідків стресу дошкільнятами і школярами після психотравмуючих подій	Дошкільний вік
5.5.	Розвивальна програма з використанням педагогічної пісочниці «Чарівна Пісочна країна» / автор-укладач Зарудська Т. А.	Розвиток емоційно-вольової та пізнавальної сфер особистості дитини	Діти дошкільного та молодшого шкільного віку
5.6.	«Розвиток та корекція емоційної сфери у дошкільників»	Вивчення емоційної сфери дошкільників та індивідуальних особливостей дітей з емоційними проблемами; сучасні методи діагностики та корекції страхів дітей дошкільного віку	Вихованці ДНЗ
5.7.	Кожушко В.В. Корекційно-розвивальна програма «Людина починається з добра»	Корекція агресивної поведінки дітей 6-10 років, розвиток емоційно-особистісної сфери молодших школярів	6 – 10 років
5.8.	Програма тренінгових занять «Не смійся з мене» у межах проекту «Повага дією»	Підвищення рівня самосвідомості дітей, навчання вільно виражати почуття	12-17 років
5.9.	Розвивальна програма з використанням педагогічної	Розвиток емоційно-вольової та пізнавальної сфер особистості дитини	Діти дошкільного та молодшого шкільного

	пісочниці «Чарівна Пісочна країна» / автор-укладач Зарудська Т. А.		віку
5.10.	Програма розвитку емоційного інтелекту молодших школярів засобами наративних технік «Маленькі казкарі» (укладач: Жиляєва О. О.)	Розвиток емоційного інтелекту	учні 1–3 класів
5.11.	Програма «Емоційний інтелект». Укладачі: Шапка І.В., Сідей Я.І.	Орієнтована на розвиток емоційного інтелекту підлітка	Підлітки
5.12.	Програма «Долаємо стрес разом». Укладач: Колесник А.І.	Спрямована на зниження тривожності та вироблення стресостійкості	Підлітки

6. Здібності, обдарованість, творча самореалізація

6.1.	Флярковська О.В. Школа Самовдосконалення: «Повір у себе»	Відповідальне ставлення до власного життя, творча самореалізація	Для психологів, соціальних педагогів, класних керівників ЗНЗ, ПТНЗ, різних соціальних служб
6.2	«Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку шляхом використання казок та сендплею», Немикіна О. А.	Розвиток творчих здібностей вихованців шляхом використання казок та сендплею, розробки циклу тренінгових занять, матеріали консультацій, конспекти батьківських зборів, діагностичний інструментарій для всіх учасників виховного процесу.	2-6 років
6.3.	«Розвиток творчої особистості шляхом самовдосконалення, саморозвитку та саморегуляції учнів», Ракул С.Ю.	Розвиток творчої особистості шляхом самовдосконалення, саморозвитку та саморегуляції учнів.	6-17 років
6.4.	Програма корекційно-розвиваючих занять для учнів 5–6 класів «Вчимося креативно мислити» (укладач: Каратеева Н. О.)	Розвиток креативного мислення	учні 5–6 класів
6.5.	«Психологічний супровід розвитку творчих здібностей у дітей 5–6 року життя шляхом використання арт-технік» (укладач: Сидоренко Т. О.)	Розвиток творчих здібностей	Діти 5–6 років
6.6.	«Робота психолога з розвитку обдарованості дітей у загальноосвітньому навчальному закладі» (укладач: Березніченко К. Д.)	Розвиток обдарованості	учні 1–11 класів

7. Профорієнтаційна робота

7.1.	Корекційна робота у профорієнтації Л.В.Туріщева	Виявлення та розвиток певних здібностей на шляху самореалізації підлітків	14-15 років
7.2.	Моя майбутня професія: правила вибору	Підготовка учнів випускних класів до професійного самовизначення в умовах ринку праці	Учні 9-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів
7.3.	«Обираємо своє майбутнє» Локатир О. М.	Програма на формування свідомого ставлення до вибору професії	10-11 класи
7.4.	Професійне самовизначення старшокласників в умовах освітнього округу	Професійне самовизначення учнівської молоді	Старшокласники
7.5.	Соціально-психологічний тренінг комунікативної компетенції (Легун О.М.)	Призначений для розвитку комунікативної компетенції, визначення та діагностики неефективних комунікативних патернів та заміни їх на більш продуктивні професійної освіти	Дорослі люди
7.6.	Програма «Правильний вибір-професії – запорука успіху в житті».	Спрямована на психологічний супровід особистісно-професійного самовизначення старшокласників	Учні 9-11 класів

	Автор-укладач: Аврам-Данилевич І.А.		
8. Міжособистісні стосунки та соціально-психологічний клімат			
8.1.	Тренінгова програма: «Психологічного супроводу розвитку довільності емоційної регуляції молодших школярів» (Маляр О.І.)	Розвиток позитивної емоційної взаємодії з однолітками та дорослими, вміння вислуховувати оточуючих, коректно виражати своє ставлення до співбесідників та формування вміння володіти собою та контролювати свої емоції у будь-якій ситуації та знаходити вихід з неї	Молодші школярі
8.2.	Корекційна робота по встановленню міжособистісних стосунків у класному колективі Л.В.Туріщева	Згуртування класних колективів	6-15 років
8.3.	Гіду А.Ю. Корекційно-розвивальна програма профілактика девіантної поведінки підлітків	Формування вміння організації оптимального спілкування, конструктивного вирішення конфліктів в спілкуванні	13 – 15 років
8.4.	Лабузько В.Г. Корекційна програма для підлітків «Моє життя-мій вибір»	Навчання ефективним засобам спілкування через формування уміння конструктивно діяти в конфліктних ситуаціях	14 – 16 років
8.5.	«Психологічний супровід формування комунікативних навичок дітей та учнівської молоді», Дощенко А. А.	Формування комунікативних навичок учнів різного віку	6-17 років
8.6.	Розвивальна програма «Розвиток комунікативних здібностей та формування згуртованості колективу учнів початкової школи». Укладач: Міхай А.П.	Програма спрямована на розвиток комунікативних здібностей і формування згуртованості колективу учнів	Для учнів 1-4 класів
8.7.	Корекційно-розвивальна програма «Створення сприятливого соціально-психологічного клімату у студентському середовищі». Укладач: Тетеуца В.О.	Програма спрямована на створення сприятливого соціально-психологічного клімату у студентському середовищі	Для студентів коледжу
8.9.	Тренінгові заняття «Я і світ моїх можливостей» / автор-укладач Шевченко Л. О.	Формування навичок толерантного спілкування серед підлітків	Діти підліткового віку
У педагогічному колективі			
8.10.	«Підвищення психологічної компетентності педагога як умова розвитку його професійної майстерності та профілактики професійного вигорання» Удудяк Світлана Іванівна	Методична розробка	Педагоги
8.11.	Програма «Розвиток комунікативної компетентності та навичок командної взаємодії в педагогічному колективі». Укладач: Ленковська І.О.	Спрямована на згуртування педагогічного колективу, на розвиток навичок командної взаємодії та комунікативної компетентності	Педагогічні працівники закладів освіти
Робота з батьками			
8.12.	Розвиток і психокорекція батьківського ставлення до проявів автономності юнаками та юнками (М.В. Яцюк)	Призначена для розвитку та психокорекції батьківського ставлення до проявів автономності юнаками та юнками	Юнацький вік
8.13.	Програма тренінгових занять «Таємниці світу дитинства». Укладач: Сімак О.І.	Програма спрямована на розвиток психологічної компетентності батьків та педагогів	Для батьків та педагогів
8.14.	Розвиток і психокорекція батьківського ставлення до проявів автономності юнаками та юнками (М.	Призначена для розвитку та психокорекції батьківського ставлення до проявів автономності юнаками та юнками	Юнацький вік

	Яцюк)		
9. Психологічний супровід випускників закладів освіти під час ЗНО			
9.1.	Тренінгова програма з розвитку психологічної готовності учнів до ЗНО (автор-упорядник: Твардовська О.І.)	Формування психологічної готовності учнів до участі у ЗНО	Учні 11 класу
10. Робота з дітьми з особливими потребами			
10.1.	Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку «Віконечко». Сак Т.В.	Розвиток дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку	Діти від 3 до 7 років
10.2.	Блеч Г.О. Програмно-методичний комплекс «Формування уявлень про навколишнє середовище у дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю»		Діти від 3-4 до 7-8 років
10.3.	Корекційна програма «Арт-терапія, як метод корекційно-реабілітаційного впливу в роботі з дітьми дошкільного віку, що мають відхилення в розвитку» / автор-упорядник Сухіна Н. В.	Корекційно-реабілітаційний вплив в роботі з дітьми, що мають відхилення в розвитку	Діти дошкільного віку
10.4.	«Казкотерапія як метод психотерапевтичного впливу на дитину, яка має порушення зору»	Застосування казкотерапії у роботі з дітьми, які мають порушення зору	Вихованці ДНЗ
10.5.	Корекційно-розвивальна програма «Калейдоскоп емоцій», упорядник: Білоус Н.С.	Спрямована на розвитку емоційної сфери	Діти середнього дошкільного віку з обмеженими можливостями (ДЦП, зі збереженим інтелектом)
10.6.	Корекційно-розвивальна програма «Розвиток пізнавальних процесів молодших школярів хворих на ДЦП в умовах інклюзивного навчання» / автор-укладач Лисечко В.П.	Корекція пізнавальної сфери	Учні початкових класів
10.7.	Комплексна корекційна програма для роботи з учнем молодшого шкільного віку з вадами розумового розвитку / автор-укладач Бережна А.В.	Розвиток пізнавальних процесів	Діти молодшого шкільного віку
10.8.	Корекційно-розвивальна програма / автор-укладач Циганенко О.М.	Корекція та розвиток емоційно-вольової сфери дітей з особливими освітніми потребами	Діти молодшого шкільного віку
10.9.	Корекційно-розвивальна програма «Сходинки розвитку розумової та пізнавальної активності дітей із ЗПР»	Мета програми: сприяти розвитку розумової та пізнавальної діяльності, удосконаленню навичок спілкування, вмінню працювати у групі дітей старшого дошкільного віку.	Діти 5-7 років
10.10.	«Сходинки розвитку Розумової та пізнавальної активності дітей із ЗПР» Колесник А.І.	Розвиток та вдосконалення розумової діяльності та пізнавальної активності	5 - 7 років
10.11.	Корекційно-розвивальна програма з розвитку пізнавальних процесів молодших школярів, які мають труднощі в навчанні	Активізація розвитку пізнавальних процесів, корекція психічних процесів до досягнення рівня вікової норми	6 років

	Е.Г.Адамчук		
10.12.	Корекційно-розвивальна програма з розвитку особистісної сфери та попередження психоемоційних порушень. Автор-укладач: Хаю О.В.	Спрямована на розвиток особистісної сфери та попередження психоемоційних порушень дітей 6-10 років з особливими потребами	Діти 6-10 років з особливими потребами, які перебувають на індивідуальній формі навчання
10.13.	«Віконечко» Програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку/ за ред. проф. Т.В. Сак	Навчання та виховання дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку	Від до 7 років
10.14.	Програма індивідуальних корекційно-розвивальних занять для роботи з дітьми з легкою розумовою відсталістю Сольська У.П.	Активізація та стимулювання пізнавальної діяльності, розвиток емоційно-вольової сфери, набуття комунікативних навичок і вмій, навичок співпраці у дітей з легкою розумовою відсталістю	9–10 років
10.15.	Програма корекційно-розвивальних занять / автор-укладач Циганенко О.М.	Корекція та розвиток пізнавальної сфери дітей з особливими освітніми потребами	Учні 10-12 років
10.16.	Комплексна корекційна програма для роботи з першокласником з вадами розумового розвитку / автор-укладач Бережна А.В.	Розвиток пізнавальних процесів, формування пізнавальної активності	Учні 1-го класу
10.17.	Розвиток та вдосконалення розумової діяльності, пізнавальної активності дітей з легкою формою затримки психічного розвитку / автор-укладач Бежан В.В.	Розвиток та вдосконалення розумової діяльності та пізнавальної активності	Учні 3-4 класів
10.18.	Індивідуальна програма корекційно-розвивальних занять для роботи з дитиною 5 класу з легкою розумовою відсталістю / автор-укладач Бережна А.В.	Розвиток пізнавальних процесів, формування пізнавальної активності	Учні 5-го класу
10.19.	Індивідуальна програма корекційно-відновлювальної роботи з учнями підліткового віку з проблемами в розвитку пізнавальної сфери та поведінці (індивідуальна та інклюзивна форми навчання), укладачі: Гончарова-Чагор А.О., Низялик Ю.О.	Забезпечує психологічний супровід корекційного розвитку дитини, що охоплює пізнавальну, емоційну, мотиваційну та поведінкову сфери особистості учня, враховуючи при цьому індивідуальні та вікові особливості	Підлітковий вік
10.20.	Освіта аутистів: від міфу до реальності Навчально-наочний посібник Скрипник Т.В.	Корекційно-розвивальна робота з дітьми з аутизмом з опорою на їхні ресурси	Учасники НВП
10.21.	Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливими освітніми потребами. Навчально-методичний посібник Ціпан І.І.	Стимуляція пізнавальної активності та створення умов для пізнавальної діяльності дітей з порушеннями розумового розвитку	Для фахівців психологічної служби, студентів психолого-педагогічних факультетів, педагогічних працівників навчальних закладів.
10.22.	«Розвиток саморозуміння та самосприйняття під час комунікації учнів підліткового віку із затримкою психічного	Розвиток саморозуміння та самосприйняття під час комунікації учнів підліткового віку із затримкою психічного розвитку на уроках спілкування	13-17 років

	розвитку на уроках спілкування», Токова В. Б.		
10.23.	«Психолого-педагогічний супровід дітей з вадами зору», Кваша Т.І.	Застосування казкотерапії у роботі з дітьми, які мають порушення зору	2-7 років
10.24.	Програма корекційно-розвивальних занять / автор-укладач Циганенко О. М.	Корекція та розвиток пізнавальної сфери дітей з особливими освітніми потребами	Учні 10-12 років
10.25	Корекційно-розвивальна програма «Розвиток пізнавальних процесів молодших школярів хворих на ДЦП в умовах інклюзивного навчання» / автор-укладач Лисечко В. П.	Корекція пізнавальної сфери	Учні початкових класів (6-9 років)
10.26.	Допомога дитині дошкільного віку з розладами спектру аутизму Т.Л.Ставицька	Розвиток пам'яті, уваги, мислення, уяви, творчих здібностей, сприйняття, відчуття, мови, загальної та дрібної моторики	Дошкільний вік
10.27	«Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в контексті інклюзивної освіти» (укладач: Комарова О. М.)	Інклюзивне навчання	Учні 1–11 класів
10.28	Програмно-методичний комплекс «Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота з дітьми зі змішаними специфічними розладами психічного розвитку» (укладач: Мінеєва І. М.)	Робота з дітьми зі змішаними специфічними розладами психічного розвитку	Діти 4–6 років
10.29	Програма для розвитку пізнавальної і емоційної сфер дитини з ЗПР. Укладач: Палько С.М.	Спрямована на розвиток емоційної і пізнавальної сфер дити у якій спостерігається затримка психічного розвитку	Учні початкових класів

11. Робота з особами з девіантною поведінкою

11.1.	Програма курсу корекційних занять зі зниження агресивності дітей, укладач Дмитрюк О.С.	Спрямована на зниження агресивності дітей 5-6 років	Діти 5-6 років
11.2.	«Система роботи практичного психолога щодо попередження виникнення агресивних реакцій у молодших школярів»	Корекція агресивної поведінки молодших школярів	Учні початкової школи
11.3.	Корекційно-відновлювальна програма «В злагоді з собою та іншими» / автор-укладач Фалько Н.В.	Корекція та профілактика психоемоційних порушень, агресивної поведінки	Діти молодшого шкільного віку
11.4.	Психолого-педагогічна робота з дітьми, схильними до прояву девіантної, делінквентної поведінки	Теоретико-методологічні аспекти роботи спеціалістів психологічної служби з проблеми девіантної поведінки дітей. Організація корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи з дітьми з девіантною поведінкою в умовах ЗНЗ. Використання арт-терапевтичних технік у роботі з девіантними дітьми	Діти «групи ризику»
11.5.	Чаглій І.Д., Бринь А.Б. Корекційно-розвивальна програма «Кроки до дорослості»	Попередження соціально-небажаних вчинків підлітка	12 – 13 років
11.6.	Полозюк Ю. М. Програма психолого – педагогічної корекції агресивних проявів у дітей підліткового віку	Визначення причин агресивності, оптимізація та підтримка процесу становлення еґо-ідентичності підлітків, освоєння ефективних способів виходу з конфліктних ситуацій	12 – 14 років

	«Життя без агресії» (для підлітків 12-14 років)		
11.7.	Шостак Т.М. Корекційно-розвивальні заняття «Попередження та корекція девіантної поведінки в підлітковому віці»	Профілактика девіантної форми поведінки, вироблення шляхів попередження та боротьби з негативною поведінкою	13 – 16 років
11.8.	Комар Н.А. Програма корекції девіантної поведінки у підлітків	Розвиток навичок спілкування, формування толерантного ставлення до людей та уміння конструктивно виходити з суперечливої ситуації	13 – 16 років
11.9.	Боцвінко М.М. Корекційно – розвивальна програма «Розв’язання складних проблем»	Навчання розв’язувати проблеми, що викликають у підлітків неприємності	13 – 16 років
11.10.	Заварова Н.В., Луценко І.В. Корекційна програма подолання агресії у дітей з девіантною і делінквентною поведінкою	Навчання альтернативних (соціально-прийнятних) способів задоволення власних потреб і взаємодії з навколишніми	13 – 16 років
11.11.	«Скарбничка дитячої душі» О. Р. Янчук	Корекційна програма по роботі з девіантними підлітками	12 – 15 років
11.12.	Програма корекції девіантної поведінки у підлітків Н. А. Комар	Корекційна програма по роботі з девіантними підлітками	12 – 16 років
11.13.	Корекційно-розвивальні заняття «Попередження та корекція девіантної поведінки у підлітковому віці» Т. М. Шостак	Корекційно-розвивальна програма по роботі з девіантними підлітками	12 – 16 років
11.14.	«Корекційно-розвивальна програма зняття агресивних станів у дітей та підлітків», укладач: практичний психолог ДВНЗ «Чернівецький політехнічний коледж» Оксіна Н.В.	Метою програми є розширення адаптаційних можливостей дітей та підлітків з агресивною поведінкою та формування позитивної самооцінки	Підлітки
11.15.	«Формування навичок здорового способу життя. Методи роботи соціально-психологічної служби з різними видами психологічної залежності у школярів»	Формування навичок здорового способу життя, методів роботи соціально-психологічної служби з різними видами психологічної залежності у школярів	Учні 1-11 класів, педагогічні працівники, батьки
11.16.	«Особливості організації соціально-педагогічної роботи з функціонально неспроможними сім’ями. Подолання девіантної поведінки підлітків шляхом налагодження батьківсько-дитячих відносин»	Організація соціально-педагогічної роботи з функціонально неспроможними сім’ями з метою подолання девіантної поведінки підлітків	12-17 років
11.17.	«Система роботи практичного психолога щодо попередження виникнення агресивних реакцій у молодших школярів», Безай О.В.	Профілактика та корекція виникнення різних форм агресивних реакцій у дітей молодшого шкільного віку.	2-6 років
11.18.	Організація роботи з дітьми групи ризику Укладачі: Марінушкіна О.Є., Вишнева І.М.	Основні завдання спецкурсу: ознайомити соціальних педагогів з певним обсягом теоретичних знань щодо сутності проблеми девіантної поведінки дітей, підлітків та молоді; сформувати методичні і практичні навички та вміння у соціальних педагогів щодо здійснення соціально-педагогічного супроводу дітей групи ризику, профілактики соціально небезпечних явищ, просвітницької діяльності тощо.	Соціальні педагоги

11.19.	Корекційно-розвивальна програма «Розвиток розумової діяльності та пізнавальної активності дітей із затримкою психічного розвитку» / автор – укладач Галушко Т. В.	Розвиток пізнавальних процесів, формування пізнавальної активності	Діти старшого дошкільного віку
11.20.	Комплексна корекційна програма для роботи з учнем молодшого шкільного віку з вадами розумового розвитку / автор-укладач Бережна А. В.	Розвиток пізнавальних процесів	Діти молодшого шкільного віку
11.21.	Розвиток та вдосконалення розумової діяльності, пізнавальної активності дітей з легкою формою затримки психічного розвитку / автор-укладач Бежан В. В.	Розвиток та вдосконалення розумової діяльності та пізнавальної активності	Учні 3-4 класів

12. Попередження насильства

12.1.	Програма тренінгових занять «Організація роботи з розв'язання проблем насильства в школі»	Попередження та подолання насильства в дитячому середовищі	Дорослі
12.2.	Програма тренінгових занять з педагогічними працівниками «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі. Дубровська Є.В., Ясеновська М.Е.	Попередження та подолання насильства в школі	Педагогічні працівники діти, батьки
12.3.	Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї	Корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї	Особи, які вчинили насильство в сім'ї
12.4.	Комплексна програма соціально-психологічного тренінгу «Нове покоління». Укладач: Гончарова-Чагор А.О.	Програма спрямована на профілактику та корекцію проявів некерованої агресивності та насилля в шкільному середовищі	Для учнів 5-11 класів
12.5.	Програма тренінгових занять «СТОП-Булінг». Укладачі: Кацалап В.В.	Програма спрямована на профілактику та корекцію проявів насилля в шкільному середовищі	Для учнів 5-11 класів
12.6.	Програма «Толерантне спілкування». Укладач: Кривохижа Т.В.	Спрямована на розвиток соціально-комунікативних вмінь та навичок безконфліктної взаємодії	Підлітки
12.7	Комплексна Програма корекційно-реабілітаційної роботи з дівчатами (14-18 років) та жінками, які пережили насильство або належать до групи ризику	Спрямована на роботу з дівчатами та жінками, які пережили насильство або належать до групи ризику	Дівчата (14-18 років) та жінки

13. Робота з особами, які потрапили в складні життєві обставини

13.1.	Агресія, анексія, конфлікт соціально-педагогічна та психологічна відповідь на виклики для дітей	Адресна психологічна допомога дітям з внутрішньо переміщених сімей	6-7 років
13.2.	Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період	Психологічна допомога дітям і сім'ям, які постраждали внаслідок військового конфлікту	Молодший шкільний, підлітковий, юнацький вік
13.3.	Корекційно-розвивальна програма: «Корекція поведінки дітей, які перебувають на обліках»	Програма та інформаційно-методичні матеріали спрямовані на надання соціально-психологічної допомоги неповнолітнім, які перебувають на обліках; підготовку, підвищення кваліфікації фахівців, які працюють з неповнолітніми, що вчинили правопорушення.	Учні схильні до девіантної поведінки
13.4.	Соціально-педагогічна та	Надання психологічної допомоги постраждалим	Для класних

	психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту	унаслідок масових зіткнень і бойових дій, вимушеним переселенцям, особливо дітям	керівників, соціальних педагогів, практичних психологів, педагогічних і соціальних працівників, студентів вищих навчальних закладів педагогічного та соціального профілю, фахівців громадських організацій, широкого кола громадськості
13.5.	Правила безпеки та можливості отримання допомоги в період конфлікту в Україні	Методичні рекомендації з формування навичок безпечної поведінки в дітей в умовах суспільної кризи та збройного конфлікту в країні	Для педагогічних працівників, студентів вищих навчальних закладів педагогічного профілю, фахівців громадських організацій, широкого кола громадськості
14. Інше			
14.1.	«Години психолога» Соколюк О.Б.	Методична розробка	Учні початкових класів
14.2.	Конфлікти в освіті. Шкільна медіація Автори-укладачі: Марінушкіна О.Є., Джандар З.З.	Основні завдання спецкурсу: - надати учасникам повне інформаційне забезпечення за вказаною темою; - допомогти усвідомити власний досвід та індивідуальні стереотипи поведінки в конфлікті; - поширити «репертуар» поведінкових реакцій в конфлікті за рахунок формування в учасників навичок конструктивних взаємодій і співпраці; - ознайомити учасників з теоретичними та практичними аспектами діяльності Служби медіації (шкільного посередництва).	Педагогічні працівники, практичні психологи, соціальні педагоги
14.3.	Корекційно-розвивальна програма «Сходинки до себе». Укладач: Горожанська І.Є.	Програма спрямована на підвищення психологічної культури студентів, формування стресостійкості й асертивності, сприяння самопізнанню і саморозвитку, гармонізації власного «Я» та стосунків з оточенням, курівництво своїми емоціями і поведінкою	Для підлітків та студентів I-II курсів коледжів і технікумів
14.4.	Програма корекційно-відновлювальних занять «стежинками добра» для вихованців ДНЗ (укладачі: Товстоляка Я. М.	Розвиток комунікативних здібностей, товарищескості та вміння працювати в команді	діти 4–6 років
14.5.	Корекційно-розвивальна програма розвитку психомоторних та сенсорних процесів у дітей 4–6 років «Розумні рухи» (укладач: Урус Н. М.)	Розвиток психомоторних та сенсорних процесів	Діти 4–6 років
14.6.	Тренінг спілкування як форма роботи з учасниками НВП Лемешева Т.Є.	Розвиток комунікативних навичок	Учні, батьки та педагоги
14.7.	«Формування навичок здорового способу життя. Методи роботи соціально-психологічної служби з різними видами психологічної залежності у школярів»	Формування навичок здорового способу життя, методів роботи соціально-психологічної служби з різними видами психологічної залежності у школярів	Учні 1-11 класів, педагогічні працівники, батьки
14.8.	Програма тренінгу розвитку та психокорекції	Призначена для розвитку та психокорекції автономності в юнацькому віці	Юнацький вік

Методичні рекомендації щодо подання методичних розробок для присвоєння звання «практичний психолог-методист» та вимоги до їх оформлення

Відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників практичні психологи, які атестуються на присвоєння педагогічного звання «практичний психолог-методист» повинні надавати методичну розробку на схвалення вченою радою Дніпровської академії неперервної освіти (крім м. Кривого Рогу).

Методичні розробки (навчальні посібники; методичні посібники; навчально-методичні посібники та інші види навчальної літератури).

До навчальних посібників відносять: збірники задач і вправ; кінофільми; діафільми; прилади; макети; моделі; книги для читання; комплекти таблиць та плакатів; робочі зошити; роздавальний матеріал та ін. Навчальні посібники мають задовольняти педагогічні вимоги, відповідати віковим особливостям дітей, бути зручними для користування й безпечними для здоров'я.

Методичний посібник — друкована книга, призначена, як правило, для вчителів, і в якій відповідно до завдань вивчення даного предмету і його змісту представлені локальні педагогічні технології - технології конкретних навчальних занять. Методичний посібник може містити ілюстрації, таблиці, схеми, запитання, завдання, вправи та інші навчальні матеріали, які можуть використовуватися як для організації навчального заняття, так і для самостійної роботи учнів.

Навчально-методичний посібник — друкована книга, яка містить стислий систематизований матеріал з навчального предмету, розділу чи теми, а також методику його викладання на основі власного чи запозиченого досвіду роботи. Призначається і для учителів, і для учнів. Такий вид навчальної літератури, як правило, також містить запитання (завдання) для контролю і самоконтролю. У навчально-методичному посібнику можуть бути надруковані й плани різних видів занять з переліком рекомендованої літератури; він може містити і додатковий матеріал для проведення лабораторно-практичних занять тощо. Інші види навчальної літератури.

Методичні рекомендації - навчально-методичне видання, що містить матеріали теоретичного або прикладного характеру на допомогу різним категоріям педагогічних працівників з викладання (вивчення) окремих тем або розділів курсу, навчального предмету тощо. У такого роду навчальній літературі розкриваються різні підходи до організації навчального (навчально-виховного) процесу або його фрагментів; управління навчальним (навчально-виховним) процесом; методичної роботи у навчальному закладі; учнівського самоврядування та ін.

Практикум, як правило лабораторний — друковане навчальне видання, в якому зосереджений стислий теоретичний матеріал з відповідними вказівками для проведення всіх, передбачених програмою, лабораторних чи практичних занять з навчальної дисципліни. Можуть створюватися й спеціальні практикуми з розв'язування задач, з усного і ділового мовлення, з вивчення іноземних мов на основі інноваційних педагогічних технологій (комунікативність, діалогічність тощо) та ін.

Опис методів, засобів та шляхів вирішення проблеми, над якою працює психолог, розкритих у апробованих методичних розробках.

В описі психолог висвітлює проблему, над якою працює, методи і засоби її вирішення, розкриваючи індивідуальні особливості своєї роботи, представленої у методичних розробках. Готуючи опис, рекомендовано використовувати такий порядок:

- обґрунтування актуальності проблеми, її практична значимість;
- висвітлення основної ідеї проблеми, її інноваційну значущість;
- перелік наукових чи практичних досліджень, на яких ґрунтується робота, наукові концепції та теорії яких авторів використовуються;
- розкриття технологій реалізації провідної педагогічної ідеї та її складових;
- розкриття запропонованих інновацій щодо організації навчально-виховного процесу;

- динаміка змін якості навчально-виховного процесу у зв'язку з інноваційною професійною діяльністю.

Структура методичної розробки.

1. Вступ (пояснювальна записка). Чітко формулюється проблема, подається обґрунтування актуальності проблеми, об'єкту та предмету дослідження, короткий аналіз змісту та призначення розробки. Роз'яснюються та коментуються специфічні поняття та терміни.

2. Основна частина.

2.1. Теоретичний розділ (5-7 сторінок). Проводиться стислий огляд наукової та методичної літератури, де висвітлювалась ця проблема з посиланням на роботи видатних науковців, науково-методичні видання, статті, практичний досвід відомих психологів. Далі у теоретичному аспекті висвітлюються власні методичні знахідки.

2.2. Практичний розділ. З метою відображення власних методичних напрацювань у практичному аспекті психолог пропонує розробки методичних рекомендацій, програм, спецкурсів, методичних посібників, збірників, інноваційних уроків, позакласних заходів тощо. До практичних матеріалів доцільно запропонувати додатки у вигляді презентацій, схем, таблиць, тестів, дидактичних матеріалів, які можна подати в електронному вигляді, бібліографічний покажчик власних публікацій у обласних та всеукраїнських виданнях.

2.3. Використані джерела (до 1 стор.). Обов'язково подається список використаної літератури та Інтернет-посилання за правилами оформлення в алфавітному порядку.

3. Висновки (до 3-4 сторінок). Коротко формулюються основні досягнуті результати, вказуються умови реалізації запропонованих матеріалів, можливості їх застосування.

4. Рецензія (на 1 сторінку) надана Дніпропетровським обласним навчально-методичним центром практичної психології і соціальної роботи.

Вимоги до технічного оформлення методичної розробки

Матеріали подаються в друкованому та електронному вигляді.

Комп'ютерний набір: текст друкується з одного боку білого паперу формату А-4, текстовий редактор Microsoft Word (2003-2010), шрифт Times New Roman кегель - 14, міжрядковий інтервал - 1,5. Поля: ліве, верхнє та нижнє - не менше 20мм; праве - не менше 10мм.

Обсяг методичної розробки - **1-2 авторських аркуші**. Один авторський аркуш відповідає **24 сторінкам комп'ютерного тексту**, надрукованого через 1,5 інтервали шрифтом Times New Roman кегель 14 на стандартному аркуші формату А4.

Методичні розробки подаються в одному екземплярі. Кожна сторінка має бути пронумерована. Першою сторінкою вважається титульна, на якій цифра 1 не ставиться.

При використанні джерел обов'язково вказувати посилання на них у відповідності до існуючих вимог.

У методичній розробці недоцільно використовувати фотографії, роздруковані презентації, малюнки та інші творчі роботи учнів.

Матеріали претендента після схвалення вченою радою не повертаються.

ЧАСТИНА III. Методичні розробки

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВА ПРОГРАМА «ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВИКІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ СЕРЕДЬНОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ».

Расвська Ірина Юрійвна, практичний психолог-методист комунального закладу загальної середньої освіти «Лицей № 142 імені П'єра Кубертена» Дніпровської міської ради, переможець обласного туру Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Корекційно-розвиткові програми»

Актуальність програми вбачаємо у тому, що запропоновані заняття сприятимуть розвитку таких важливих для успішної соціалізації особистості якостей як вміння адаптуватися, вміння висловлювати власну думку, моральність, відповідальність, соціальна активність, ініціативність, що в свою чергу вимагає від здобувача освіти постійного саморозвитку і самовдосконалення.

Метою програми є оптимізація емоційної сфери учнів, вдосконалення навичок спілкування, формування адекватної самооцінки, вироблення і закріплення соціальних компетентностей.

Завдання: 1) розвиток емоційної сфери: формування уміння розрізняти емоції, називати і виражати їх; 2) закріплення впевненості у собі; 3) розвиток комунікативних навичок, уміння слухати і розуміти інших; 4) розвиток критичного мислення; 5) розвиток рефлексії.

Адресат: учні 7-8 класів, що відчувають труднощі у соціальній адаптації.

Зміст програми: корекційно-розвиткова програма містить 18 занять і передбачає їх проведення у три етапи:

I. Оптимізація емоційного стану (6 занять);

II. Ефективне спілкування (6 занять);

III. Соціальні компетентності (6 занять).

Для роботи з корекційно-розвитковою програмою розроблено Нотатник для виконання письмових вправ (Додаток 1).

Тривалість занять: 1 год. 20 хв.

Кількість учасників групи: 10-12 учнів.

Вимоги до спеціаліста: програма розрахована на проведення практичним психологом, соціальним педагогом або вчителем, який володіє технологією проведення тренінгових форм роботи.

Опис використаних методик і технологій.

Заняття програми побудовані відповідно до вимог тренінгових форм роботи, використані елементи арт-терапії: ігри з піском, малювання фарбами і олівцями, музикотерапія; також включені вправи на саморегуляцію і рефлексію, вправи з використанням метафоричних карт.

Перелік необхідних матеріалів та обладнання для реалізації програми.

Комп'ютер, проектор, аркуші паперу білого А-4, А-3, А-2, олівці або фломастери, фарби гуаш, пензлики, два столи, 12 стільців, пісочниця, іграшки для пісочниці, набір карток із ситуаціями, професіями і соціальними ролями, набір метафоричних карт «Креатив-2», м'яч, свічки, Нотатник для письмових вправ (Додаток).

Строки та етапи реалізації програми

Програма розрахована на проведення її у другому семестрі навчального року, після проведення діагностичного дослідження рівня соціалізації школярів, що дасть можливість виявити категорію учнів, які потребують допомоги у соціалізації.

Очікувані результати

Очікуваними результатами є набуття учнем соціально значимих навичок і якостей, таких як:

- 1) володіння навичками саморегуляції;
- 2) вміння ефективно спілкуватись, аналізувати ситуацію, приймати оптимальне рішення;
- 3) вміння компетентно співпрацювати з оточуючими, конструктивно вирішувати конфліктні ситуації;
- 4) здатність до самоаналізу, самовиховання, саморозвитку;
- 5) вміння пристосовуватись до змін у суспільстві.

Тематичний план занять

№	Тема	Мета	Обладнання, матеріали
I. Оптимізація емоційного стану			
1.	Знайомство	Познайомити учасників один з одним, виробити правила групової роботи, налагодити позитивні взаємовідносини.	Невеличкі аркуші кольорового паперу, папір формату А-4, фломастери, олівці, булавки, листи ватману, ручки, стікери-кружечки, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), аудіофайл №1.

2.	Емоційні стани	Навчити учнів розпізнавати різні емоційні стани.	Листи білого паперу, фломастери, картки з фото (Додаток 2), комп'ютер, проектор, презентація Емоції» (Додаток 3), Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), свічка.
3.	Вчимося контролювати свої емоції	Виробити у дітей навички саморегуляції, навчити їх застосовувати	М'яч, білий папір А-3, фломастери, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1)
4.	Чого я боюся	Виявити дитячі страхи, допомогти дітям їх подолати	Білий папір А-4, фарби гуаш, пензлі, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), аудіофайл №2, комп'ютер (або аудіопристрій).
5.	Коли я злий	допомогти дітям навчитися розпізнавати у себе злість, навчити прийомам звільнення від негативних емоцій	Пісочниця, іграшки для пісочниці, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1).
6.	Закріплення навичок	Повторити все вивчене, закріпити вироблені навички	Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), стікери, кольоровий картон, кольоровий папір, клей, ножиці.
II. Вироблення навичок ефективного спілкування			
1.	Спілкування	Визначити значення спілкування у житті людини, виробити правила ефективного спілкування	Білий папір А-3, А-4, фломастери, дошка, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), аудіофайл №3, комп'ютер (або аудіопристрій).
2.	Самопізнання	Допомогти учасникам пізнати свій внутрішній світ	Презентація (Додаток 4), комп'ютер, проектор, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), капелюхи (4 шт.), аудіофайл №4.
3.	Самооцінка	Пояснити значення самооцінки для людини, допомогти учням розвинути впевненість у собі	Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), білий папір А-3, олівці або фломастери.
4.	Спілкуємось із задоволенням	Навчити учнів знаходити шляхи конструктивного вирішення конфліктів, вдосконалити навички спілкування	Пісочниця, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), презентація (Додаток 5), комп'ютер, білі аркуші А-4.
5.	Креативність	Навчити учнів розвивати свою креативність, творчо мислити, застосовувати у житті свої здібності	Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), комп'ютер, аудіофайл № 4.
6.	Закріплення навичок	Підвести підсумки, закріпити навички ефективного спілкування, саморегуляції	Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), маленькі білі аркуші, ніж, хліб, масло, варення, аудіофайл № 5, комп'ютер.
III. Соціальні компетентності			
1.	Сім 'Я	Налагодити емоційний взаємозв'язок, допомогти дітям відчутти значимість родинного затишку.	Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), аудіофайл № 6, аркуш паперу А-3, фломастери.
2.	Я і колектив	Виробити у дітей відчуття себе частиною колективу, вміння ефективно співпрацювати в колективі.	Аркуш паперу А-3, фломастери, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1).
3.	Я і соціум	Познайомити дітей із видами соціальних ролей, особливостями рольової поведінки.	Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), презентація «Соціальні ролі» (Додаток 6), картки «Соціальні статуси» (Додаток 7), «Життєві ситуації» (Додаток 7), аркуші паперу А-3, фломастери.
4.	Я - громадянин	Познайомити дітей із соціальними активностями, навести приклади соціальних активностей в дії.	Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), презентація «Права і обов'язки громадянина. Громадська активність» (Додаток 8), ватман А-2, папір А-3, фломастери, комп'ютер, стікери.
5.	Самоефективність	Мотивувати дітей до самовиховання і саморозвитку, розвивати навички рефлексії та самоефективності.	Ватман А-2, презентація «Самоефективність» (Додаток 9), комп'ютер, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1).
6.	Захист проєктів «Мої життєві перспективи»	Підвести підсумки, закріпити отримані знання і навички.	Презентації учасників, комп'ютер, Нотатник для письмових вправ (Додаток

			1), солодоші, картон кольоровий, фломастери, фарби, клей.
--	--	--	---

I. Оптимізація емоційного стану.

Мета: познайомити учнів з емоційною сферою людини, навчити контролювати свої емоції, допомогти позбавитись напруження, тривоги, гніву.

Програма занять розрахована на учнів 7-8 класів, кількість занять даного тематичного блоку – 6, тривалість кожного – 70-80 хв.

Заняття 1. Знайомство

Мета: познайомити учасників один з одним, виробити правила групової роботи, налагодити позитивні взаємовідносини шляхом самопізнання та взаємопізнання.

Обладнання: невеличкі аркуші кольорового паперу, папір формату А-4, фломастери, олівці, булавки, листи ватману, ручки, стікери-кружечки, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), аудіофайл № 1.

Вправа 1. Знайомство. «Мій символ». (Час: 5хв. Обладнання: невеличкі аркуші кольорового паперу, фломастери, булавки). Діти малюють на невеличких аркушах символ, який асоціюють із собою, а зі зворотнього боку пишуть своє ім'я. Презентуючи свій символ, діти пояснюють, чому обрали саме його. «Бейджики» з іменами приклеюють на одяг.

Вправа 2. Прийняття правил групової роботи. (Час 10 хв.). Учня пропонується написати на листочках умови, за яких їм буде комфортно спілкуватись і працювати у групі. По завершенні діти озвучують свої пропозиції, а ведучий їх оформлює на ватмані у правила групової роботи. Діти дають згоду на їх виконання і підтверджують підписами. Записують правила у Нотатник для письмових вправ.

Вправа 3. Обговорення. (час 5 хв.) Діти висловлюють свою думку з приводу правил (для чого вони потрібні).

Вправа 4. Розминка «Броунівський рух». (час 5 хв.) Тренер пропонує дітям заплющити очі і розпочати повільно рухатись у будь-якому напрямку, змінюючи його як завгодно, намагаючись нікого не штовхнути. Потім просить розплющити очі і об'єднатися у групи (2, 3, 4 учні). Процедуру повторюють декілька разів.

Вправа 5. Очікування «Пісочний годинник». (час: 5 хв. Обладнання: лист ватману, ручки, стікери-кружечки.) Кожному учаснику роздається по три кружечки, які символізують піщинки, і пропонується написати свої очікування стосовно тренінгу. Після цього кожен учасник зачитує свої очікування і наклеює їх у верхній частині пісочного годинника. Останніми свої очікування зачитують тренери.

Вправа 6. Мозковий штурм (час 5 хв.). Дати відповідь на запитання «Які якості особистості визначають стиль її поведінки?»

Вправа 7. Діагностична вправа «Я-реальне, я-ідеальне»(час 7-8 хв.). Учасники заповнюють таблицю у Нотатнику - записують риси характеру або якості: в перший стовпчик ті, які мають, а в другий - ті, які, вони хотіли б мати.

Вправа 8. Діагностична вправа «Інтерв'ю» (час: 7-8 хв.). Учасники об'єднуються в пари і беруть один в одного інтерв'ю. Завдання: дізнатись хоча б три факти про «напарника», а потім розповісти про нього всім учасникам групи.

Вправа 9. Обговорення (5 хв.). Учасники діляться своїми відчуттями з приводу вправ.

Вправа 10. Розминка «Поміняйтесь місцями ті, хто...» (5 хв.). Учасники сидять у колі. Ведучий просить помінятися місцями тих, у кого є щось спільне (однаковий одяг, колір волосся, тощо), враховуючи й себе. Коли учасники починають мінятися, ведучий намагається зайняти вільне місце. Той, чие місце зайняли, стає ведучим. Повторюють 5-7 разів.

Вправа 11. Ауторелаксація під музику (3-5 хв.). (Аудіофайл№1)

Вправа 12. Тематичний малюнок «Мій настрій» (5 хв.). (Малюють на аркушах формату А-4).

Вправа 13. Рефлексія «Що мені сьогодні сподобалось?» (5 хв.) Учасники діляться своїми відчуттями стосовно заняття. (Можна думки записати в Нотатник).

Вправа 14. Прощання «Я дякую всім за роботу» (5 хв.). По колу учасники дякують один одному за роботу і прощаються до наступного заняття.

Заняття 2. Емоційні стани

Мета: навчити учнів розпізнавати різні емоційні стани.

Обладнання: листи паперу, фломастери, картки з фото (Додаток 2), презентація «Емоції» (Додаток 3), комп'ютер, проектор, свічка, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.3).

Вправа 1. Привітання «Туземці» (3 хв.) Завдання: привітатися різними способами: руками, плечима, колінами, спинами тощо.

Вправа 2. Рефлексія «План минулого заняття» (групова робота, час: 8-10 хв.). Групи складають план дій минулого заняття (записують у Нотатник).

Вправа 3. Презентація «Що означає це правило?» (групова робота, час 8-10 хв., обладнання: листи паперу, фломастери) Учні малюють піктограми до правил.

Вправа 4. Розминка «Веселі рухи» (3 хв.). Діти рухаються під музику довільно.

Вправа 5. Мозковий штурм «Що зображено на фото?» (5 хв., обладнання: картки з фото) Ведучий демонструє фото із зображенням різних емоційних станів, діти повинні їх визначити.

Вправа 6. Презентація «Емоції» (Додаток 3) (час 15 хв.). Ведучий дає визначення поняттю, класифікує, наводить приклади. Завдання до презентації: підписати назви емоцій, що зображені на піктограмах (у Нотатнику).

Вправа 7. Рольова гра. (15 хв.) Діти об'єднуються у групи. Завдання: показати емоційні стани героїв казки «Попелюшка».

Вправа 8. Обговорення (5 хв.).

Вправа 9. Релаксація під музику.(3 хв.)

Вправа 10. Рефлексія : діляться своїми враженнями. (5 хв.)

Вправа 11. Вправа «Свічка». (7 хв.) Діти, передаючи свічку по колу, говорять побажання один одному.

Заняття 3. Вчимося контролювати свої емоції

Мета: виробити у дітей навички саморегуляції, навчити їх застосовувати.

Обладнання: м'яч, білий папір А-3, фломастери, фарби, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.4).

Вправа 1. «Привіт по колу» (3-5 хв.). Діти зі словами: «Привіт, (ім'я), я радий тебе бачити!» передають по колу м'ячик.

Вправа 2. Вправа на поглиблення знайомства «Таблиця відомостей» (10 хв.). Учасникам надаються бланки із різноманітними запитаннями, що стосуються кожного з них, наприклад: Хто любить синій колір?, Хто був закордоном? У кого є домашні тварини? тощо. Завдання: дізнатись якомога більше про кожного з учасників.

Вправа 3. Рефлексія. (групова робота, час 10хв.) Завдання: представити події минулого заняття у вигляді казки. Записують у Нотатник (Додаток 1, ст.4).

Вправа 4. Розминка «Чіпси, снікерс, кока-кола» (5 хв.) Діти, рухаючись по колу, виконують рухи: на слові «чіпси» - виставляють праву ногу вбік, «снікерс» - ліву, «кока-кола» - присідають, і так декілька разів.

Вправа 5. Притча «Червона кнопка» (5 хв.).

Вправа 6. Обговорення (5 хв.).

Вправа 7. Схематичний малюнок «Як перетворити негативні емоції на позитивні?» (групова робота, 10 хв., обладнання: папір А-3, Нотатник, фломастери).

Вправа 8. Вправа на саморегуляцію «Дерево» (5 хв.). Учасники стають в коло на деякій відстані один від одного. Кожен учень сильно надавлює п'ятками на підлогу, руки стискає в кулаки, напружується. Ведучий говорить, звертаючись до кожного: «Ти – могутнє, міцне дерево, у тебе сильне коріння, і ніякі вітри тобі не страшні. В складних життєвих ситуаціях, коли хочеться плакати або битися, - стань сильним і могутнім «деревом», скажи, що ти сильний, у тебе все здійсниться, і все буде добре. Ти – впевнена людина.» Потім діти беруться за руки, підіймають їх догори, продовжуючи надавлювати п'ятками на підлогу. «Ми разом велика сила. Самотньому дереву важко, разом ми цілий ліс. Разом нам не страшні ніякі негоди.» Після цього ведучий пропонує дітям розслабитися, перестати надавлювати п'ятками на підлогу, помахати руками, розслабити м'язи обличчя.

Вправа 9. Колірний аутотренінг (8 хв.). Діти сідають зручно (краще напівлежаче положення), розслабляються.

Тренер:

1) Відчуваю приємну теплоту у всьому тілі. Дозволяю всім м'язам тіла розслабитися. Кожна клітинка мого організму відпочиває. Мої очі закриваються.

В уяві виникає картинка: біля моєї правої ноги з'являється маленька блискуча кулька чорного кольору. Торкнувшись ноги, вона розчиняється в ній. Слідом за нею з'являється друга, третя, ціла низка чорних кульок – всі вони розчиняються в мені, заповнюючи мою ліву ногу. Ноги стають м'якими, розслабленими, наповненими чорним кольором. Обидві ноги наливаються вагою. Чорні кульки заповнюють зсередини живіт, спину і всмоктують у себе гнів, страх, напруження. Я звільняюся від всіх страхів і тривоги. Обидві руки заповнюються чорними кульками, стають м'якими і розслабленими. Все тіло, шия, обличчя і потилиця заповнюються чорним кольором, що витікає через верхівку голови і розчиняється в повітрі.

2) Коричневі кульки збираються біля моїх ніг, я дозволяю їм проникнути моє тіло. Моє тіло коричневе, розслаблене, тепле. Коричневий колір вбирає в себе всі мої нездужання, хвороби. Мій організм здоровий. Я звільняюся від почуття провини і образи. Коричневі кульки виходять через верхівку голови і розчиняються в повітрі. Мені стає затишно і комфортно.

3) А біля моїх ніг уже збираються сірі кульки. Безліч сірих кульок наповнюють мої ноги, руки, тулуб, проникають через обличчя до потилиці. Сірий колір убирає в себе роздратування, що залишилося, і невпевненість. Пройшовши через моє тіло, сірий потік розчиняється в повітрі.

Мої почуття відкриті. Я спрямовуюся назустріч зовнішньому світові.

4) Мене захоплює і несе стрімкий синій потік. Я дозволяю синьому кольору заповнити все своє тіло. Умиротворення і спокій наповнюють моє тіло. Сині кульки виносять із собою напруження, мої м'язи звільняються від затисків.

5) Біля моїх ніг з'являються блакитні кульки. Блакитний колір заповнює все моє тіло. Я відпочиваю. Я повністю звільняюся від усього зайвого. У тілі відчуваю легкість і приємну розслабленість. Мені дихається легко і вільно. Подих стає ритмічним і природним. Думки течуть рівно і спокійно.

6) Жовто-зелені кульки через мої ноги заповнюють все моє тіло. Я відчуваю у всьому тілі живлющу енергію. Жовто-зелений колір усмоктує в себе всі погані думки про себе і про інших, які йдуть разом з ним. Відчуваю запах весни і травневої трави. Я почуваю себе енергійним. У всьому тілі відчувається бадьорість і свіжість.

7) Біля моїх ніг чується легкий сміх. Це сонячні жовті кульки проникають у моє тіло. Мені стає лоскотно. Невгамовні жовті кульки заповнюють все моє тіло.

Вони проникають у кожен клітинку мого організму. Наповнюють мене радістю і веселощами. Хочеться сміятися. Сміється весь мій організм. На моєму обличчі з'являється посмішка. У мене чудовий настрій, я весь випромінюю радість і оптимізм. Бажання жити наростає, стає величезним, захоплює мене повністю.

8) Рожеві кульки будять у мені приємні емоції. Хвили рожевого кольору омивають все моє тіло. Мене наповнює почуття любові до себе й до світу. Від рожевого кольору з'являється трохи солодкий присмак у роті. На губах я відчуваю аромат життя.

9) Хвиля оранжевого кольору охоплює мене від голови до ніг. Оранжеві кульки заповнюють мене всього. Мені хочеться зробити якийсь рух пальцями рук і ніг, потягнутися всім тілом. Всі мої рухи стають м'якими і вільними. Оранжевий колір розтікається по всьому тілу. Він робить гнучким кожен мій суглоб. Оранжевий потік виходить із мене і розчиняється в повітрі.

10) От і червоні кульки збираються біля моїх ніг. Вони стрімко заповнюють все моє тіло. Мої м'язи наповнюються активністю. Я відчуваю енергію кожною клітинкою мого організму. Ця енергія змушує працювати всі м'язи тіла. Мені хочеться встати і щось робити. Червоні кульки дають стільки енергії, скільки потрібно моєму організму. Мої очі відкриваються, я роблю глибокий подих і різкий видих. Я готовий іти назустріч новому життю!

Вправа 10. Малюнок фарбами «Мій емоційний стан» (5-10 хв.). Малюють на аркушах А-4.

Вправа 11. Прощання. Вправа «Побажання» (2-3 хв.).

Заняття 4. Чого я боюся?

Мета: виявити дитячі страхи, допомогти дітям їх подолати.

Обладнання: білий папір А-4, фарби гуаш, пензлі, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1), аудіофайл №2, комп'ютер.

Вправа 1. Привітання «Я радий/рада тебе бачити» (2 хв.).

Вправа 2. Вправа «Долона по колу» (3 хв.).

Вправа 3. Рефлексія минулого заняття тезисно (у Нотатнику). (3 хв.)

Вправа 4. Розминка «Зміна положень тіла». Завдання: змінити щонайменше п'ять положень тіла. (2 хв.)

Вправа 5. Вправа «кінотеатр» (15 хв.). Ведучий: «Пропоную вам відвідати уявний кінотеатр. Сядьте зручно. Заплющте очі. Уявіть, що ви у кінотеатрі. Дивитесь улюблений фільм або мультфільм. Вам спокійно і приємно. Але раптом почали показувати щось інше. Ви намагаєтесь роздивитись, що саме на екрані. І ось, придивившись, ви бачите на екрані те, чого ви дуже боїтесь. Вам стає страшно і ви виходите з кінотеатру. Розплющте очі. А тепер намалюйте те, що ви побачили на екрані кінотеатру.»

Вправа 6. Робота з малюнком. (20 хв.) Ведучий: 1) «Подивіться на малюнок. Назвіть його. З чим він асоціюється? Які почуття викликає? (відповіді учні записують у власних зошитах).

2) Переверніть малюнок. Знову назвіть його, асоціюйте, запишіть відчуття.

3) Поверніть знову. Зробіть те ж саме.

4) Повторіть все те ж саме.

5) Подивіться на малюнок. Що ви бачите зараз? Чи співпадає побачене з першим разом? Чи співпадають ваші асоціації? Відчуття?

6) А тепер домалюйте малюнок так, щоб він став смішним.

7) А тепер можете порвати свій страх, щоб і сліду від нього не залишилось!

Вправа 7. Розминка «Друкарська машинка» (2-3 хв.).

Вправа 8. Релаксація під музику (2-3 хв.). (Аудіофайл №2)

Вправа 9. Рефлексія «Як я почувуюсь після позбавлення від страху?» (письмово у Нотатниках) (5 хв.)

Вправа 10. Прощання «Побажання» (5 хв.)

Заняття 5. Коли я злий

Мета: допомогти дітям навчитися розпізнавати у себе злість, навчити прийомам звільнення від негативних емоцій.

Обладнання: пісочниця, іграшки для пісочниці, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.5.)

Вправа 1. Привітання. (5 хв.) Діти вітають один одного одночасно двома руками, причому з різними учасниками.

Вправа 2. Вправа «Який я сьогодні?» (5 хв.)

Вправа 3. Повторення правил групової роботи (малювання піктограм у Нотатнику, ст.5) (10 хв.)

Вправа 4. Живий мікрофон «Що ми пам'ятаємо про емоції?» (10 хв.)

Вправа 5. Розминка «Броунівський рух» (2 хв.)

Вправа 6. Інтерв'ю «Поговоримо про гнів». Обговорення. (15 хв.)

Вправа 7. Вправа «Криве дзеркало»: учасники працюють у парі, «викривляючи» прояви емоцій один одного по черзі. (10 хв.)

Вправа 8. Робота з пісочницею «Мій світ» (20 хв.)

Вправа 9. Розминка «Малюю кола» (3 хв.) 1) руки малюють маленькі кола (обертаються кисти), 2) рука малює середні кола (зігнувши лікоть), 3) піднімаємо руки вгору і малюємо кола в небі (працює плечовий суглоб), 4) ліва / права (по черзі) нога малює маленькі кола (рухається стопа), 5) нога малює середні кола (зігнувши коліно), 6) нога малює великі кола (оберт всією ногою).

Вправа 10. Рефлексія (5 хв.). Оцінити свою роботу у відсотках (у Нотатнику, ст.6).

Вправа 11. Прощання (2 хв.). «Ми – молодці!». Діти стають у коло, беруться за руки і підіймають їх вгору з вигуком: «Ми – молодці!»

Заняття 6. Закріплення навичок

Мета: повторити все вивчене, закріпити вироблені навички.

Обладнання: Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.6), стікери, кольоровий картон, кольоровий папір, клей, ножиці, аудіофайл №3.

Вправа 1. «Емоційне привітання» (5 хв.). Завдання: привітатись радісно, сумно, зацікавлено, злісно, доброзичливо.

Вправа 2. Вправа «Індіанське ім'я» (5 хв.). Завдання: придумати сусіду справа індіанське ім'я, таке, що відображало б якості учасника.

Вправа 3. Рефлексія. (10 хв.) Есе «Заняття, що сподобалось мені найбільше» (в Нотатнику).

Вправа 4. Розминка (5 хв.) «Море хвилюється». Завдання: показати емоційний стан, не називаючи, інші відгадують.

Вправа 5. Мозковий штурм. (10 хв.) Дати відповіді на запитання:

- які емоції притаманні людині?(пишуть на стікерах, клеють навколо малюнка людини)

- які з них позитивні?

- які негативні? (діти переклеюють стікери по різні боки від людини)

- а навіщо людині емоції? (завдання: напишіть міні-твір «Навіщо людині емоції» в Нотатнику)

Вправа 6. Обговорення. (5 хв)

Вправа 7. Малюнок фарбами. (10-15 хв) Завдання:

1) поділивши аркуш навпіл, напишіть якості образів «Я-ідеальне» і «Я-реальне»

2) намалюйте образ «Я-реальне»

3) домалюйте ті якості, яких вам не вистачає, щоб стати «ідеальним».

Вправа 8. Релаксація під музику. (5хв) (Аудіофайл № 3)

Вправа 9. Творче завдання «Подарунок другові» (15 хв). Діти роблять поробки і дарують один одному. Заздалегідь бажано підготувати декілька подарунків на випадок, якщо комусь не подарують.

Вправа 10. Рефлексія: (5 хв.) «Тепер я знаю, що ...», «Тепер я буду...»

Вправа 11. Прощання. Діти стають у коло, обійнявшись, прощаються.

II. Ефективне спілкування

Мета: познайомити учнів зі способами конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, вдосконалити навички спілкування, підвищити самооцінку учнів, сприяти формуванню позитивної Я-концепції.

Програма занять II тематичного блоку розрахована на групу 10-12 учнів 7-8 класів, кількість занять – 6, тривалість кожного – 70-80 хв.

Заняття 1. Спілкування.

Мета: визначити значення спілкування у житті людини, виробити правила конструктивного спілкування.

Обладнання: білий папір А-3, А-4, фломастери, дошка, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.7.), аудіофайл № 4, комп'ютер (або аудіопристрій).

Вправа 1. Привітання. (3 хв.) Діти вітають один одного одночасно двома руками, причому з різними учасниками.

Вправа 2. Вправа «Ніхто не знає про мене того, що я ...» (5 хв.)

Вправа 3. Групова презентація «Події минулого заняття» (10 хв.)

Вправа 4. Розминка «Поміняйтеся місцями ті, хто...» (5-7 хв.)

Вправа 5. Мозковий штурм. (15 хв., обладнання: Нотатник, фломастери, дошка)

1) Що для вас спілкування? Намалюйте

2) намалюйте коло, позначте на ньому сектор (%) - скільки часу у вашому житті займає спілкування ?

3) яке спілкування вам приємне? Яке ні? Якого більше у вашому житті? Якщо більше приємного – зафарбуйте жовтим кольором той сектор, яким ви позначили спілкування, якщо більше неприємного – сірим або чорним.

4) яка картинка у вас вийшла? Який висновок можна зробити? Як спілкування впливає на наш настрій, емоційний стан і життя в цілому?

Вправа 6. Обговорення (5 хв.)

Вправа 7. Групова презентація. (5 хв.) «Як зробити спілкування приємним».

Вправа 8. Рольова гра (робота в тих самих групах, 10 хв.). Інсценувати казку, використавши запропоновані рекомендації своєї групи.

Вправа 9. Релаксація під музику. (3-5 хв.) (Аудіофайл №4)

Вправа 10. Рефлексія. (5 хв.) Оцінити роботу у відсотках: свою роботу, роботу групи, тренера (робота з Нотатником).

Вправа 11. Прощання. (2 хв.) «Ми – молодці!». Діти стають у коло, беруться за руки і підіймають їх вгору з вигуком: «Ми – молодці!»

Заняття 2. Самопізнання.

Мета: допомогти учасникам пізнати свій внутрішній світ.

Обладнання: презентація «Темперамент» (Додаток 4), комп'ютер, проектор, Нотатник для письмових вправ (Додаток1, ст.8), капелюхи (4 шт.), аудіофайл №5.

Вправа 1. Привітання. «Здрастуйте, бажаю вам здоров'я...» Кожен учасник бажає те, чого хоче побажати (5 хв.)

Вправа 2. Живий мікрофон «Мої здібності» Діти розповідають про свої здібності (10 хв.).

Вправа 3. Рефлексія минулого заняття «Зворотній хід». Діти розповідають, що було на минулому занятті з кінця до початку (5 хв.).

Вправа 4. Розминка «Хто витівник» (5 хв.). Один учасник виходить за двері, інші обирають витівника, за яким будуть повторювати рухи. Учасник, що заходить, повинен вгадати, хто витівник. Потім «витівник» стає тим, хто вгадує.

Вправа 5. Експрес-діагностика типу темпераменту: методика «Коло». Завдання: підкресли якості, що притаманні тобі (робота у Нотатнику - Додаток 1, ст.8-9).

Вправа 6. Презентація ведучого «Типи темпераменту» (Додаток 4)

Вправа 7. Гра «Капельюхи» (10 хв.) 1) Об'єднатися у групи за типами темпераменту. Надягнути відповідні капельюхи. Продемонструвати поведінку у певних ситуаціях. 2) Помінятися капельюхами і знов продемонструвати поведінку, але в інших ситуаціях.

Вправа 8. Вправа «Чарівна крамниця». (10 хв.) Ведучий запитує учасників, які риси характеру їм притаманні. Потім пропонує уявити, що вони знаходяться в чарівній крамниці, де він — продавець. Кожен учасник може обміняти риси (мудрість, сміливість, чесність тощо), яких, на його думку, забагато і ними можна поділитися з іншими, або ті, яких він хоче позбутися, на риси, яких не вистачає. «Покупець» здає свої риси, а «продавець» цікавиться, чи є те, чого потребує «покупець», і скільки він міг би дати взамін.

Вправа 9. Обговорення двох вправ (5 хв.)

Вправа 10. Етюд «Слухаю себе» під музику. (3 хв.) (Аудіофайл №5)

Вправа 11. Рефлексія «Я відчуваю ... (радість, зацікавлення, роздратування тощо) (5 хв.).

Вправа 12. Прощання «Усмішка по колу» (2 хв.)

Заняття 3. Самооцінка

Мета: пояснити значення самооцінки для людини, допомогти учням розвинути впевненість у собі.

Обладнання: Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.10), білий папір А-3, олівці або фломастери.

Вправа 1. Привітання «Нетрадиційне вітання» (5 хв.).

Вправа 2. Самопізнання «Я асоціюю себе з такою твариною» (5 хв.).

Вправа 3. Очікування «Я хочу дізнатись...» (2 хв.).

Вправа 4. Творча вправа «Восьмий день тижня і тринадцятий місяць року» (10 хв.). Завдання: що б ви запланували зробити, якби був восьмий день тижня, тринадцятий місяць року.

Вправа 5. Розминка «Вуха, лікті, ніс, коліна» (2 хв.).

Вправа 6. Діагностична методика на визначення самооцінки [3]. Діти працюють у Нотатнику (Додаток 1, ст.10-11)

Вправа 7. Інформаційний блок «Значення рівня самооцінки у діяльності людини.» (5 хв.). Ведучий інформує, що самооцінка відіграє важливу роль у житті людини. Вона впливає на спілкування і відносини між людьми. Занижена самооцінка робить людину невпевненою, замкнутою. Завищена – може спричинити конфлікти.

Вправа 8. Вправа «Портрет впевненої людини» (10 хв.). Учасники малюють колективний малюнок. 2) Риси впевненої людини (В Нотатнику ст..10)

Вправа 9. Обговорення «Як допомогти невпевненій людині стати впевненою?», «Як не зазнатися?» (5 хв.).

Вправа 10. Вправа «Світе мій, люстерко, скажи...» (робота в парах) (3 хв.).

Вправа 11. Рефлексія «Я себе почуваю...» (2 хв.).

Вправа 12. Прощання «Посмішка по колу» (2 хв.).

Заняття 4. Спілкуємось із задоволенням

Мета: навчити учнів знаходити шляхи конструктивного вирішення конфліктів, вдосконалити навички спілкування.

Обладнання: пісочниця, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.), презентація (Додаток 5), комп'ютер, білі аркуші А-4.

Вправа 1. «Привітання жестом» (2 хв.)

Вправа 2. Взаємопізнання «Я найкраще за всіх роблю...» (5 хв.).

Вправа 3. Рефлексія минулого заняття «Що найбільше запам'яталось?» (3 хв.).

Вправа 4. «Сипучий пісок» (краще проводити за допомогою пісочниці). (15-20 хв.) Ведучий пропонує пригадати ситуацію, яка засмутила людину, і спробувати усвідомити, чому все так сталося. Далі — змінити свою звичайну реакцію і сказати: «сипучий пісок». Ці слова виражають зациклювання на емоції. Якщо ми зациклюємося на почутті злості, то не можемо з нього вибратися, як із сипучого піску. Коли ми скажемо чарівну фразу, то одразу ж нагадаємо собі це і усвідомимо, що треба щось змінити.

Вправа 5. Мозковий штурм. «Конфлікт – це...» (групова робота) (5 хв.).

Вправа 6. Презентація «Шляхи вирішення конфлікту» (Додаток 5) (7 хв.).

Вправа 7. Тест «Чи конфліктний я?» (Додаток 1, ст.10.) (5 хв.). Робота у Нотатнику.

Вправа 8. Обговорення результатів (2 хв.).

Вправа 9. Вправа «Місток» (10 хв.). Ця вправа — взаємодія в парах. На підлозі малюють дві паралельні лінії на відстані 30 см — це міст. Під ним — річка. З різних боків до моста одночасно підійшли дві особи. їм треба зрозуміти один одного без слів і розійтися на вузькому місточку. Наступити на лінію — означає зірватися вниз. Вправа передбачає роботу зі зміною партнерів у парах.

Вправа 10. Вправа «Попроси чаю» (5 хв.). Один учасник провідник, інший – пасажир. Завдання пасажирові: випросити чаю. Завдання провідникові: знайти привід, щоб не дати (робота в парах).

Вправа 11. Обговорення двох вправ (5 хв.).

Вправа 12. Рефлексія «Таблиця самооцінювання» (3 хв.). Робота у Нотатнику (Додаток 1, ст.12).

Вправа 13. Прощання «Візьмемося за руки» (2 хв.).

Заняття 5. Креативність.

Мета: навчити учнів розвивати свою креативність, творчо мислити, застосовувати у житті свої здібності.

Обладнання: Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.13), комп'ютер, аудіофайл № 6, №7 .

Вправа 1. «Моє вітання» (3 хв.). «Ведучий: «Придумайте слово, яке можна використати у вигляді привітання і яке було б приємне іншій людині. Привітайтеся з усіма своїм вітанням»

Вправа 2. «Я новий» (5 хв.) Учасники розповідають про себе з позиції того, як вони змінились останнім часом. (які риси з'явилися, які можливо зникли тощо).

Вправа 3. Малюнок минулого заняття (5-10 хв.).

Вправа 4. Релаксація під музику (3 хв.). (аудіофайл № 6)

Вправа 5. Мозковий штурм «Що таке креативність?» (5 хв.) Робота у малих групах.

Вправа 6. Діагностична вправа «Рівень креативності» (5 хв.). (Додаток 1., ст.13-14)

Вправа 7. Творча вправа. (10 хв.) «Знайдіть якомога більше нетрадиційних застосувань: склянці, ручці, аркушеві паперу.» (групова робота)

Вправа 8. «Написання сенквейну» (15 хв.). Сенквейн – п'ятистопний вірш без рими, але є особливі правила:

1. Перший рядок – поняття, якому присвячений вірш, зазвичай іменник.
2. Другий рядок – два прикметники, що визначають цей іменник і описують ваше уявлення про нього.
3. Третій рядок – три дієслова, що показують, що «робить» поняття або що з ним відбувається.
4. Четвертий рядок – фраза з чотирьох слів, що передає ваше ставлення до поняття, (може бути у формі запитання-звернення).
5. П'ятий рядок – одне-два слова, через які людина висловлює свої почуття, асоціації, пов'язані з даним поняттям.

Наприклад:

Канікули

Світлі, незабутні.

Відпочиваємо, розслабляємось, любимо.

Щасливий час, бажаний для всіх.

Щастя.

Робота у Нотатнику. Ст.14.

Вправа 9. Обговорення. «Навіщо мені креативність»

Вправа 10. Рефлексія. «Мені сьогодні було...(як?)»

Вправа 11. Прощання під музику. (аудіофайл № 7)

Заняття 6. Закріплення навичок.

Мета: підвести підсумки, закріпити навички конструктивного спілкування, саморегуляції.

Обладнання: Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.14), маленькі білі аркуші, ніж, хліб, масло, варення, аудіофайл № 8 , комп'ютер.

Вправа 1. Привітання «Сьогодні (прекрасний, пречудовий, добрий) день!» (3 хв.).

Вправа 2. Криголам «Хочу поділитись гарною новиною...» по колу (5 хв.).

Вправа 3. Рефлексія минулих занять «План» (5 хв.). Завдання: у вигляді плану представити теми минулих занять (робота з Нотатником для письмових вправ ст.12).

Вправа 4. «Вгадай героя» (10 хв.). Завдання: охарактеризувати одного з учасників, не називаючи його, а інші повинні відгадати.

Вправа 5. Вправа «Глибоке дихання» (5 хв.). Дихання заспокоює нервову систему і гасить емоції. Коли ми глибоко дихаємо, то позбуваємося думок, що нас хвилюють, відчуваємо, що можна контролювати свої думки, а не підкорятися їм. Глибоко вдихніть носом, порахуйте до восьми, після чого повільно випускайте повітря через рот (губи напівзакриті), при цьому рахуйте до шістнадцяти або більше, так довго, як зможете. Відчуйте, як зникає напруження.

Вправа 6. Вправа «Бутерброд» (15-20 хв.). Ведучий видає дітям хліб, ножі, пачку вершкового масла і варення. Далі пропонує написати інструкцію щодо виготовлення бутерброду. Кожен має написати свій рецепт (не підписувати). Зібрати всі вказівки. Перший учасник зачитує їх, а інший виконує; щоб увійти в процес, треба уявити, що ви ніколи не робили нічого подібного, тому робити все чітко за вказівками. Вправу продовжувати, доки не знайдеться точно записаної інформації.

Вправа 7. Гра «Зіпсований телефон» (5 хв.). Завдання: якомога точніше передати пошепки поняття іншому учасникові.

Вправа 8. Обговорення двох вправ (5 хв.).

Вправа 9. Групова робота (10 хв.). Завдання: розробити «Кодекс конструктивного спілкування учнів школи». (Представити на ватмані, записати у Нотатник для письмових вправ - ст.14).

Вправа 10. Релаксація «Сонечко і хмарки» (3 хв.). Ведучий пропонує сісти якомога комфортніше, зробити глибокий вдих і видих. Відчуги, як з кожним вдихом і видихом хвиля спокою покриває тіло... Уявити, що знаходишся на березі моря, сонце світить яскраво, шепоче лагідний вітерець. Але вмить сонечко сховалося за хмарку, відчувається свіжість. Треба напружитися для того, щоб розігрітись. Сонце знову з'явилося, стало дуже спекотно. Тебе розморило на сонечку, розслабилось усе тіло, руки, ноги... (аудіофайл № 8)

Вправа 11. Рефлексія «Лист до учасників» (5 хв.). Завдання: написати лист до учасників занять. (Робота з Нотатником для письмових вправ, ст.12).

Вправа 12. Прощання «Ти – частинка мого серця» (2 хв.).

III. Соціальні компетентності

Мета: познайомити учнів із поняттями «соціальні інститути», «соціальні ролі», «соціальна активність» та виробити соціально значимі навички для успішної соціалізації.

Програма даного тематичного блоку занять розрахована на групу 10-12 учнів 7-8 класів, кількість занять – 6, тривалість кожного – 70-80 хв.

Заняття 1. Сім'я

Мета: налагодити емоційний взаємозв'язок, допомогти дітям відчувати значимість родинного затишку.

Обладнання: Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.15), аудіофайл № 9, аркуш паперу А-3, фломастери.

Вправа 1. Привітання на вибір: потискання руки, обійми, усне (2 хв.).

Вправа 2. «Вдома мене називають ...» Учасники коротко розповідають про себе і свою сім'ю (5 хв.).

Вправа 3. Повторення принципів групової роботи (3хв.)

Вправа 4. Очікування. «Лист до себе через 6 занять.» (робота з Нотатником, ст.13)

Вправа 5. Розминка. «Поміняйтесь місцями ті, хто...» (2 хв.)

Вправа 6. Робота у малих групах. Вправа «Сімейні цінності». (15-20 хв.)

Ведучий: «Об'єднайтеся у групи і презентуйте свою групу. Основна ознака 1 групи: заощадлива сім'я, 2 групи: сім'я, де свято шанують традиції (віруюча), 3 групи: спортивна сім'я.

А чи є щось, що об'єднує всі сім'ї? Що це? Зробіть колективну презентацію.»

(записати сімейні цінності у Нотатник, ст.13)

Вправа 7. Обговорення (5 хв.).

Вправа 8. Розминка «Індіанський танець» (Аудіофайл № 9) (2 хв.).

Вправа 9. Есе або малюнок «Я очима своїх батьків» (10 хв.) (робота з Нотатником, ст.13)

Вправа 10. Рефлексія. «Я почуваюсь...» (5 хв.).

Вправа 11. Прощання. «Побажання» (3 хв.).

Заняття 2. Я і колектив

Мета: виробити у дітей відчуття себе частиною колективу, вміння ефективно співпрацювати в колективі.

Обладнання: лист паперу А-3, фломастери, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.16)

Вправа 1. Привітання «Добрий день на добрі справи!» (3 хв.)

Вправа 1. Взаємопізнання «Я дізнався про (називають ім'я учасника групи) нове» (5 хв.).

Вправа 2. Малюємо правила у вигляді піктограм (робота у малих групах) (5 хв.).

Вправа 3. Очікування «Мій план роботи на сьогодні» (5 хв.). Робота у Нотатнику (Додаток1, ст.16).

Вправа 4. Живий мікрофон «Я живу у країні... (якій?)» (10 хв.). Завдання: охарактеризувати свою країну.

Вправа 5. Лінгвістична вправа «Народна мудрість вчить, як на світі жити» (10 хв.). Завдання: розгадати послання предків.

1. Один у полі не воїн.

2. Семеро одного не чекають.

3. Гуртом і працювати веселіше.

Обговорення.

Вправа 6. Розминка «Малюю кола» (5 хв.)

Вправа 7. Групова робота «Малюнок колективу» у вигляді 1) дерева, 2) людини, 3) будинку. Презентація малюнків. (20 хв.) Обговорення.

Вправа 8. Живий мікрофон «Якщо представити твій клас у вигляді машини, то якою частиною/механізмом був би/ була б ти?» (5 хв.)

Вправа 9. Колективна робота. Гра «Колективний розум» (15 хв.). Ведучий: «Чи чули ви про «колективний розум»? Правда, чи ні, а разом знайти рішення набагато легше, ніж самому. Перевіримо? Тоді завдання: визначити ознаки продуктивного колективу». Презентують на листі паперу формату А-3, записують у Нотатник (Додаток 1, ст.16).

Вправа 10. Розминка «Вуха, лікті, ніс, коліна» (2 хв.).

Вправа 11. Рефлексія «Мій вклад у роботу колективу» (3 хв.).

Вправа 12. Прощання «Дякую всім за роботу» (2 хв.).

Заняття 3. Я і соціум

Мета: познайомити дітей із видами соціальних ролей, особливостями рольової поведінки.

Обладнання: Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.17), презентація «Соціальні ролі» (Додаток 6), картки «Соціальні статуси» (Додаток 7), «Життєві ситуації» (Додаток 7), аркуші паперу А-3, фломастери.

Вправа 1. Привітання «Дай п'ять, дай десять» (3 хв.).

Вправа 2. Криголам «Ось тобі моя підтримка у вигляді....» (5 хв.).

Вправа 3. Самопізнання «Квітка життя» (15 хв.) (Нотатник для письмових вправ, ст.17) Учасники зафарбовують сектори (емоційна сфера, мотиваційна сфера, інтелектуальна сфера, фізична сфера, комунікативна сфера, духовна сфера), на скільки відсотків розвинута та чи інша сфера. Висновки. Обговорення за бажанням.

Вправа 4. Живий мікрофон «Хочу сьогодні бути... (активним, веселим, кмітливим тощо)» (5 хв.).

Вправа 5. Розминка «Клавіатура» (5 хв.) Учасники присвоюють собі одну букву. Ведучий називає слова, а учасники встають по черзі відповідно до їх букв.

Вправа 6. Презентація «Соціальні ролі» (15 хв.) (Додаток 6)

Вправа 7. Робота у групах: навести приклади 1) соціальних статусів, 2) рольової поведінки, 3) соціальних інститутів. Презентують на аркуші А-3. (15 хв.). Обговорення.

Вправа 8. Рольова гра «Життєві ситуації» (20 хв.). Обладнання: картки «Соціальні статуси» (СС), «Життєві ситуації» (ЖС) (Додаток 7).

- 1) Діти обирають по дві картки (СС, ЖС) і знаходять оптимальні шляхи вирішення життєвої ситуації;
- 2) Обмінюються картками ЖС (на вибір) і знаходять нові рішення;
- 3) Обмінюються картками СС (на вибір) і знаходять нові рішення.
- 4) Обговорення, висновки.

Вправа 9. Розминка для очей (2-3 хв.).

Вправа 10. Рефлексія «Таблиця самооцінювання» (5 хв.) Робота у Нотатнику (Додаток 1, ст.17).

*Вправа 11.*Прощання «На все добре тобі, друже!» (2 хв).

Заняття 4. Я - громадянин

Мета: познайомити учнів із соціальними активностями, важливими для громадянина, мотивувати до самовідповідальності.

Обладнання: Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.18), презентація «Права і обов'язки громадянина. Громадська активність» (Додаток 8), ватман А-2, папір А-3, фломастери, комп'ютер, стікери.

Вправа 1. Привітання у діловому стилі («Віта вас, шановний ....») (3 хв.)

Вправа 2. Живий мікрофон «Як я реагую на новини» (5 хв.).

Вправа 3. Групова робота «Наші правила і активності» (5 хв.).

Вправа 4. Очікування «Пісочний годинник» (5 хв.)

Вправа 5. Мозковий штурм «Соціальна активність – це...» (5 хв.). Працюють у Нотатнику (ст.18). По завершенні обговорення.

Вправа 6. Розминка «Хто витівник» (3 хв.).

Вправа 7. Презентація «Права і обов'язки громадянина. Громадська активність» (15 хв.) (Додаток 8)

Вправа 8. Колективна робота «Риси справжнього громадянина» (10 хв.). Презентують на ватмані А-2.

Вправа 9. Робота у групах «Права і обов'язки учня» (15 хв.) Презентують на аркушах паперу А-3, записують у Нотатник (ст.18). Обговорення.

Вправа 10. Розминка «Друкарська машинка» (2-3 хв.).

Вправа 11. Рефлексія «Пісочний годинник»: забрати свої стікери, якщо очікування виправдались. (2 хв.)

Вправа 12. Прощання «Дякую за співпрацю!» (2 хв.)

Заняття 5. Самоефективність

Мета: познайомити з поняттям «самоефективність», мотивувати учнів до самовиховання і саморозвитку.

Обладнання: ватман А-2, презентація «Самоефективність» (Додаток 9), комп'ютер, Нотатник для письмових вправ (Додаток 1, ст.18-19).

Вправа 1. Привітання іншою мовою (2хв.).

Вправа 2. Самопізнання. Тест «Самооцінка» (5 хв.). Порівняти результат із попереднім. Працюють у Нотатнику (Додаток 1, ст.18.).

Вправа 3. Живий мікрофон «Яке я правило порушив протягом занять» (3-5 хв.)

Вправа 4. «Кошик очікувань» (3 хв.).

Вправа 5. Розминка «Третій зайвий» (2хв.).

Вправа 6. Презентація «Самоефективність» (15 хв.) (Додаток 9).

Вправа 7. Обговорення .

Вправа 8. Робота у групах «Риси самоефективної людини» (20 хв.). Презентують на ватмані А-2, записують у Нотатник (Додаток 1, ст.19.).

Вправа 9. Живий мікрофон «Для самоефективності мені потрібно...» (10 хв.). Обговорення.

Вправа 10. Розминка «Чіпси, снікерс, кока-кола» (2 хв.)

Вправа 11. Рефлексія «Я отримав/отримала від заняття.....» (5 хв.)

Вправа 12. Прощання «Хай все задумане здійсниться» (2 хв.).

Заняття 6. Захист проектів «Мої життєві перспективи»

Мета: підвести підсумки, повторити здобуті знання, закріпити навички.

Обладнання: презентації учасників, комп'ютер, Нотатник для письмових вправ (Додаток1, ст.19), солодощі, картон кольоровий, фломастери, фарби, клей.

Вправа 1. Привітання «Дай п'ять, дай десять» (2 хв.).

Вправа 2. Криголам «Усміхнись друзям» (2 хв.).

Вправа 3. Рефлексія «Порівняно із попереднім заняттям, я сьогодні більш .... (активний, вмотивований, веселий тощо). (5 хв.).

*Вправа 4.*Очікування «Мій перспективний план на сьогодні» (5 хв.).

*Вправа 5.*Розминка «Поміняйтесь місцями» (3 хв.).

*Вправа 6.*Захист проектів «Мої життєві перспективи» із презентаціями (40 хв.). (Можна запропонувати чаювання із солодощами).

*Вправа 7.*Обговорення (5 хв.)

Вправа 8. Розминка «Клавіатура» (2 хв.)

*Вправа 10.*Рефлексія «Чим корисними для мене були заняття» (10 хв.) Робота у Нотатнику (Додаток 1, ст.19).

Вправа 11. Виготовлення листівки на пам'ять (15 хв.)

*Вправа 12.*Прощання «Дарую частинку свого серця» (5-10 хв.)

ЛІТЕРАТУРА

1. Горальський А. Тренінг творчості у групі. Обдарована дитина № 5, 2000.
2. Грецов А. Тренінг креативності для старшокласників и студентів. Питер, 2007.
3. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби : [метод. рек.] / авт.-упор.: В. М. Горленко, В. Д. Острова, Н. В. Сосновенко, І. І. Ткачук ; за заг. ред. В. Г. Панка. – Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. – 106 с.
4. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения. М., 1990.
5. Моляко В.О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. Практична психологія та соціальна робота, № 8, 2004.
6. Навчальний посібник серія «Розвиток малюка». Українською та англійською мовами. – Київ: видавництво «Сова», 2017.
7. Приходько Ю.О. Нариси становлення та розвитку дитячої психології. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1999. – 205 с.
8. Скрипченко О.В. Психічний розвиток учнів. – К., 1974.
9. Смутьсон М.Л. Інтелектуально-творчий тренінг майбутніх винахідників // Професійно-технічна освіта. – №1. – К., 2000. – С. 29-33.
10. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., Изд-во Института Психотерапии. 2002. С.190-191.
11. Цидзіна Т.М. Буквар емоцій. Навчальний посібник. – Дніпропетровськ: «Дніпрокнига», 2004. -128с.
12. Parsons T. Christianity // International Encyclopedia of the Social Sciences. NY, Macmillan, 1968.

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТИВНИХ МЕТОДИК У РОБОТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

Дубринська Оксана Михайлівна, практичний психолог «Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №43» Криворізької міської ради»

Значну зацікавленість в освітньому процесі сьогодні дедалі більше викликає використання нетрадиційних тематичних проєктивних графічних тестів із метою глибшого дослідження особистості школяра, діагностики його психічного та емоційного стану, а також особливостей соціального оточення. Варто зазначити, що в сучасній психодіагностиці так звані проєктивні тести, які спрямовані на дослідження особистісних якостей людини, займають особливе місце й мають широке застосування.. Ці методи називаються проєктивними, оскільки вони — проєкція нашого несвідомого на «чистий аркуш»

Перевагою проєктивних методів є відсутність нав'язливої структури — досліджуваному потрібно структурувати тестовий матеріал самостійно. І в цій, створеній ним самим структурі, він розкриває приховані риси своєї особистості, навіть не здогадуючись про це. Перевагою малюнкових методів також є їхня природність, близькість до звичайних видів людської діяльності. Той чи інший досвід малювання є практично в кожній людині. Найближче це заняття дітям, тому під час й обстеження малюнкові методи застосовуються особливо часто. Дитині легко зрозуміти тестову інструкцію, для виконання методик не потрібен високий рівень розвитку мовлення.

Особливе місце серед різноманітності проєктивного підходу в діагностиці особистісних якостей можна надати використанню проєктивних графічних тестів. Серед діагностичних засобів, що використовують у світовій психологічній практиці, малюнкові методи займають перше місце.

Малюнок — це завжди якість повідомлення, зашифроване в образах. Завдання психолога полягає в тому, щоб розшифрувати його, зрозуміти, що говорить йому обстежуваний. На відміну від більшості інших тестів, малюнкові методики можна проводити багаторазово і як завгодно часто, не втрачаючи їхнього діагностичного значення.

Зрозуміло, малюнкові методи непозбавлені недоліків. Головний із них — відносно низька надійність одержуваних результатів, пов'язана зі суб'єктивністю інтерпретації. На відміну від більш формалізованих тестів (тести інтелекту або особистісні опитувальники), малюнкові тести зазвичай не дають змоги кількісно виміряти оцінювані психічні властивості. Терміни, у які проводять інтерпретацію малюнків, зазвичай позбавлені тієї однозначності, яка характерна для формалізованих тестів. Через це науковими методами складно підтвердити надійність і валідність малюнкових методик.

Тому для більш правдивих результатів діагностики під час проведення графічних проєктивних методик потрібно враховувати і такі моменти, як: темп виконання завдань, паузи й перерви в роботі; послідовність виконання різних частин зображення; запитання і висловлювання обстежуваного; короткий зміст подальшої бесіди.

ПРОЕКТИВНА МЕТОДИКА «МАЛЮНОК СІМ'Ї»

Інструкція і особливості проведення процедури обстеження. Для дослідження потрібні: аркуш білого паперу (21x29 см), шість кольорових олівців (чорний, червоний, синій, зелений, жовтий, коричневий), гумка.

Дитині дається інструкція: «Намалюй, будь ласка, свою сім'ю» Ні в якому разі не можна пояснювати, що означає слово «сім'я», оскільки

цим спотворюється сама суть дослідження. Якщо дитина запитує, що йому малювати, психолог повинен просто повторити інструкцію.

Час виконання завдання не обмежується (в більшості випадків воно триває не більше 35 хвилин).

При виконанні завдання слід відмічати в протоколі:

- послідовність малювання деталей;
- паузи більше 15 секунд;
- стирання деталей;
- спонтанні коментарі дитини;
- емоційні реакції і їх зв'язок із зображуваним змістом.

Після того, як дитина виконає завдання, потрібно прагнути отримати максимум інформації вербальним шляхом. Зазвичай ставлять наступні питання:

- «Скажи, хто тут намальований?»;
- «Де вони знаходяться?»;
- «Що вони роблять? Хто це вигадав?»;
- «Ім весело або нудно? Чому?»;
- «Хто з намальованих людей найщасливіший? Чому?»;
- «Хто з них найнещасніший? Чому?»

Після опитування дитині пропонують обговорити 6 ситуацій: три з них повинні виявити негативні почуття до членів сім'ї, три - позитивні:

1. Уяви собі, що у тебе є два квитки в цирк. Кого б ти покликав з собою?
2. Уяви, що уся твоя сім'я йде у гості, але один з вас захворів і повинен залишитися удома. Хто він?
3. Ти будуєш з конструктора будинок (вирізуєш паперову сукню для ляльки), і у тебе погано виходить.

Кого ти покличеш на допомогу?

4. Ти маєш квитків (на один менше, ніж членів сім'ї) на цікавий фільм. Хто залишиться удома?
5. Уяви собі, що ти потрапив на незаселений острів. З ким би ти хотів там жити?
6. Ти отримав в подарунок цікаве лото. Уся сім'я сіла грати, але вас однією людиною більше, ніж потрібно.

Хто не гратиме?

Для інтерпретації також потрібно знати:

- а) вік досліджуваної дитини;
- б) склад його сім'ї, вік братів і сестер.

Бажано мати відомості про поведінку дитини в сім'ї, дитячому саду або школі.

Інтерпретація ділиться на три частини:

- аналіз структури малюнка;
- аналіз особливостей графічних презентацій членів сім'ї;
- аналіз процесу малювання.

Аналіз структури малюнка

Очікується, що дитина, що переживає емоційне благополуччя в сім'ї, малюватиме повну сім'ю. За даними, це близько 85 % дітей 6-8 років, нормального інтелекту, що проживають спільно зі своєю сім'єю, на малюнку зображують її повністю. Спотворення реального складу сім'ї заслуговує на найпильнішу увагу, оскільки за цим майже завжди стоїть емоційний конфлікт, невдоволення сімейною ситуацією.

Крайні варіанти є малюнками, в яких:

- а) взагалі не зображені люди;
- б) зображені тільки не пов'язані з сім'єю люди. Таке захисне уникнення завдання зустрічається у дітей досить рідко.

За такими реакціями найчастіше криються:

- а) травматичні переживання, пов'язані з сім'єю;
- б) почуття знедоленості, покинутості (тому такі малюнки відносно часті у дітей, що нещодавно прийшли в інтернат з сімей);
- в) розлади аутичного спектру;
- г) почуття небезпеки, великий рівень тривожності;
- д) поганий контакт психолога з досліджуваною дитиною.

У практичній роботі, як правило, доводиться стикатися з менш вираженими відступами від реального складу сім'ї. Діти зменшують склад сім'ї, «забувають» намалювати тих членів сім'ї, які їм менш емоційно привабливі, з якими склалися конфліктні стосунки. В деяких випадках замість реальних членів сім'ї дитина малює маленьких звірят, птахів. Психологові завжди слід уточнити, з ким дитина їх ідентифікує (найчастіше так малюють братів або сестри, чий вплив в сім'ї дитина прагне зменшити).

Великий інтерес представляють ті малюнки, в яких дитина не малює себе або замість сім'ї малює тільки себе. У обох випадках той, що малює не включає себе до складу сім'ї, що свідчить про відсутність почуття спільності. Відсутність на малюнку його автора характерніше для дітей, що відчують відкидання. Інформативним є і збільшення складу сім'ї. Як правило, це пов'язано з незадоволеними психологічними потребами в сім'ї.

Намальовані додатково до батьків (чи замість них), не пов'язані з сім'єю дорослі вказують на сприйняття неінтегративності сім'ї, на пошук людини, здатної задовольнити потребу дитини в близьких емоційних контактах. В деяких випадках - на символічне руйнування цілісності сім'ї, помста батькам внаслідок відчуття знедоленості, непотрібності.

Розташування членів сім'ї на малюнку вказує на деякі психологічні особливості взаємин в сім'ї. Сам аналіз розташування за своїм змістом співзвучний з проксемічною оцінкою групи людей, з тією різницею, що

малюнок - це символічна ситуація, створення і структурація якої залежать тільки від однієї людини - автора малюнка. Ця обставина робить необхідним (як і при інших аспектах аналізу) розрізняти, що відбиває малюнок: суб'єктивно реальне (сприймане), бажане або те, чого дитина боїться, уникає.

Згуртованість сім'ї, малювання членів сім'ї із сполученими руками, об'єднаність їх в загальній діяльності є індикаторами психологічного благополуччя, сприйняття інтегративності сім'ї, включеності в сім'ю. Малюнки з протилежними характеристиками (роз'єднаністю членів сім'ї) можуть вказувати на низький рівень емоційних зв'язків. Обережності в інтерпретації вимагають ті випадки, коли близьке розташування фігур обумовлене задумом помістити членів сім'ї в обмежений простір (човен, маленький будиночок і т. п.). Тут близьке розташування може, навпаки, говорити про спробу дитини об'єднати, згуртувати сім'ю (для цієї мети дитина удається до зовнішніх обставин, оскільки відчуває марність такої спроби).

Розташування членів сім'ї на малюнку іноді допомагає виділити психологічні мікроструктури сім'ї, коаліції.

Аналіз особливостей графічних презентацій окремих членів сім'ї.

При оцінці емоційного відношення дитини до членів сім'ї слід звертати увагу на наступні елементи графічних презентацій:

- кількість деталей тіла. Чи є присутніми: голова, волосся, вуха, очі, зіниці, вії, брови, ніс, щоки, рот, шия, плечі, руки, долоні, пальці, ноги, ступні;
- декорування (деталі одягу і прикраси): шапка, комір, краватка, банти, кишені, ремінь, гудзики, елементи зачіски, складність одягу, прикраси, візерунки на одязі.
- кількість використаних кольорів.

Зазвичай, хороші емоційні стосунки з людиною супроводжуються позитивною концентрацією на його малюванні, що в результаті відбивається в більшій кількості деталей тіла, декоруванні, використанні різноманітних кольорів. І навпаки, негативне відношення до людини веде до більшої схемної, незакінченості його графічної презентації. Іноді пропуск в малюнку частин тіла (голови, рук, ніг) може вказувати, разом з негативним відношенням до нього, на агресивні спонукання відносно цієї людини.

Про сприйняття інших членів сім'ї і «Я-образі» автора малюнка можна судити на основі порівняння розмірів фігур, особливостей презентації окремих частин тіла і усієї фігури в цілому. Діти, зазвичай, найбільшими за величиною малюють батька або матір, що відповідає реальності. Деякі діти найбільшими або рівними за величиною з батьками малюють себе. У нашій практиці це було пов'язано з:

а) егоцентричністю дитини;

б) змаганням за батьківську любов з іншим батьком, при якому дитина прирівнює себе батьку протилежної статі, виключаючи або зменшуючи при цьому «конкурента»

Слід звертати увагу і на малювання окремих частин тіла членів сім'ї. Річ у тому, що окремі частини тіла пов'язані з певними сферами активності, є засобами, спілкування, контролю, пересування. Особливості їх презентації можуть вказувати на визначений, пов'язаний з ними чуттєвий зміст. Коротко проаналізуємо самі інформативні в цьому плані частини тіла.

Руки є основними засобами дії на світ, фізичного контролю поведінки інших людей. Якщо дитина малює себе з піднятими вгору руками, з довгими пальцями, то це часто пов'язано з його агресивними бажаннями. Іноді такі малюнки малюють і зовні спокійні, поступливі діти. Можна припускати, що дитина відчуває ворожість по відношенню до оточення, але його агресивні спонукання пригнічені. Таке малювання себе також може вказувати на прагнення дитини компенсувати свою слабкість, на бажання бути сильним, володарювати над іншими. Ця інтерпретація достовірніша тоді, коли дитина на додаток до «агресивних» рук ще малює і широкі плечі або інші символи мужності і сили.

Іноді дитина малює усіх членів сім'ї з руками, але «забуває» намалювати їх собі. Якщо при цьому дитина малює себе ще і непропорційно маленьким, то це може бути пов'язано з почуттям безсилля, власній незначності в сім'ї, з відчуттям, що оточення пригнічує його активність, надмірно його контролюють. Цікаві малюнки, в яких один з членів сім'ї намальований з довгими руками і дуже великими пальцями. Найчастіше це вказує на сприйняття дитиною пунитивності, агресивності цього члена сім'ї. Те ж значення може мати і презентація члена сім'ї взагалі без рук - таким чином дитина символічними засобами обмежує його активність.

Голова - центр локалізації інтелектуальної і перцептивної діяльності; обличчя - найважливіша частина тіла в процесі спілкування. Вже діти 3 років обов'язково малюють голову, деякі частини тіла. Якщо діти старше за п'ять років (нормального інтелекту) в малюнку пропускають частини лица (очі, рот), це може вказувати на серйозні порушення у сфері спілкування, відгороджена, аутизм. Якщо при малюванні інших членів сім'ї автор малюнка пропускає голову, риси обличчя або штрихує усю особу, то це часто пов'язано з конфліктними стосунками з цим членом сім'ї, ворожим відношенням до нього.

Вираз обличчя намальованих людей також може бути індикатором почуттів дитини до них. Проте потрібно мати на увазі, що діти схильні малювати усміхнених людей, це своєрідний штамп в їх малюнках, але це зовсім не означає, що діти так сприймають оточення. Для інтерпретації малюнка сім'ї вираження осіб значущі тільки в тих випадках, коли вони відрізняються один від одного. У цьому випадку можна вважати, що дитина свідомо або несвідомо використовує вираз обличчя як засіб характеризувати людину.

Дівчатка приділяють увагу малюванню обличчя більше, ніж хлопчики, зображують більше деталей. Вони помічають, що їх матері багато часу приділяють догляду за особою, косметиці і самі поступово засвоюють цінності дорослих жінок. Тому концентрація на малюванні особи може вказувати на хорошу статеву ідентифікацію дівчинки. В малюнках хлопчиків цей момент може бути пов'язаний із заклопотаністю своєю фізичною красою, прагненням компенсувати свої фізичні недоліки, формуванням стереотипів жіночої поведінки.

Презентація зубів і виділення рота найчастіше зустрічаються у дітей, схильних до оральної агресії. Якщо дитина так малює не себе, а іншого члена сім'ї, то це пов'язано з почуттям страху, сприйманій дитиною ворожості цієї людини.

У дітей старше 6 років в малюнках виділяються дві різні схеми малювання індивідів різної статевої приналежності. Наприклад, тулуб чоловіка вони малюють овальної форми, жінки - трикутної. Якщо дитина малює себе так само, як і інших членів сім'ї тієї ж статі, то можна говорити про адекватну статеву ідентифікацію. Аналогічні деталі і кольори в презентації двох фігур, наприклад сина і батька, можна інтерпретувати як прагнення сина бути схожим на батька, ідентифікацію з ним, хороші емоційні контакти.

Аналіз процесу малювання.

При аналізі процесу малювання слід звертати увагу:

- а) послідовність малювання членів сім'ї;
- б) послідовність малювання деталей;
- в) стирання;
- г) повернення до вже намальованих об'єктів, деталей, фігур;
- д) паузи;
- е) спонтанні коментарі.

Відомо, що за динамічними характеристиками малювання криються зміни думки, актуалізація почуттів, напруга, конфлікти. Аналіз процесу малювання вимагає творчого використання усього практичного досвіду психолога, його інтуїції. Незважаючи на великий рівень невизначеності, якраз ця частина інтерпретації отриманих результатів часто дає найбільш змістовну, глибоку, значущу інформацію.

За даними, близько 38 % дітей першою малюють матір, 35 % - себе, 17 % - батька, 8 % - братів і сестер. Як при розповіді дитина починає з головного, так і в малюнку першим зображує найбільш значущого, головного або найемоційніше близької людини. Такий частотний розподіл, напевно, обумовлений тим, що в нашій країні мати часто є ядром сім'ї, виконує найбільш важливі функції в сім'ї, більше часу буває з дітьми, більше, ніж інші, приділяє їм уваги. Те, що діти першими часто малюють себе, напевно, пов'язане з їх егоцентризмом як віковою характеристикою. Послідовність малювання більше інформативна в тих випадках, коли дитина в першу чергу малює не себе і не матір, а іншого члена сім'ї. Найчастіше це найбільш значуща особа для дитини або людина, до якої він прив'язаний.

Послідовність малювання членів сім'ї може бути достовірніше інтерпретована в контексті аналізу особливостей графічної презентації фігур. Якщо намальована першою фігура є найбільшою, але намальована схематично, не декорована, то така презентація вказує на сприйману дитиною значущість цієї особи, силу, домінування в сім'ї, але не вказує на позитивні почуття дитини в його відношенні до цієї фігури. Проте, якщо фігура, що з'явилася першою, намальована ретельно, декорована, то можна думати, що це найбільш улюблений дитиною член сім'ї, якого дитина виділяє і на якого хоче бути схожий.

Зазвичай, діти, отримавши завдання намалювати сім'ю, починають малювати членів сім'ї. Проте деякі діти спершу малюють різні об'єкти, лінію основи, сонце, меблі і т. д. і лише в останню чергу приступають до зображення людей. Є основа вважати, що така послідовність виконання об'єктів малюнка є своєрідною захисною реакцією, за допомогою якої дитина відсовує неприємне йому завдання в часі. Найчастіше це спостерігається у дітей з неблагополучною сімейною ситуацією, але це також може бути наслідком поганого контакту дитини з психологом.

Кожен малюнок – це лист від несвідомого до свідомості, до фасилітатора. Лінії та форми – це сфера мислення, буквально напрямок думок людини. Загалом будь-який проєктивний тест – це дуже витончена й у той же час досить складна в застосуванні техніка, яка вимагає ретельного ознайомлення й досконалого оволодіння її прийомами. Тому застосування методів цього типу на практиці має бути досить обережним, обґрунтованим і підкріпленим іншими, більш надійними й достовірними процедурами (вивчення історії розвитку особистості, спостереження, бесіда, інші тести). Тож це лише якісна клінічна процедура дослідження складного й багатостороннього феномену – психології особистості.

Список використаних джерел:

1. Арт-терапія: методичні вказівки до проведення практичних занять та самостійної роботи з дисципліни для студентів денної та заочної форми навчання напряму підготовки 6.030103 «Практична психологія» / укладач Березовська Л.І., Ямчук Т.Ю. Мукачево: МДУ, 2018. 32 с.
2. В. Лютко Розвиток кольоросприйняття у дітей із вадами зору. // Дефектолог № 12, К., 2011, с.12-16.
3. Л. Галіцина Корекція страхів (цикл занять методами арт-терапії) // Психолог-2015
4. Л.В. Турищева Психологія кольорів. // Шкільному психологу усе для роботи № 4, К., 2015, с. 36-39.
5. О. Колісник Знайома незнайомка – арт-терапія. // Психолог № 22, К., 2013, с. 22-25.
6. С. Іваннікова Подолання труднощів у стосунках. // Психолог № 7, К., 2012, с. 43-45.
7. С. Коробко, О. Коробко Робота психолога з молодшими школярами. К., 2006.
8. <https://dytpsyholog.com>

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ СЕНСОРНОЇ КІМНАТИ

Климчук Юлія Степанівна, практичний психолог Софіївського комунального дошкільного навчального закладу «Чайка» Софіївської селищної ради

Ми сприймаємо навколишній світ і зміни, що відбуваються всередині нас за допомогою органів чуттів. Кожний з цих органів реагує на вплив навколишнього середовища та передає відповідну інформацію в

ЦНС. Мозок активізується через стимуляцію базових органів – зору, слуху, нюху, тактильних вестибулярних та інших рецепторів. Сенсорну стимуляцію зручніше всього реалізувати в сенсорній кімнаті, обладнаній стимуляторами різного типу. В сенсорній кімнаті можна створити умови, в яких дитина буде отримувати лише позитивні емоції. Це, в свою чергу, дає можливість досягнути максимальної релаксації за мінімальний час.

Діяльність в нашій сенсорній кімнаті спрямована на зняття нервового та психічного напруження в дітей дошкільного віку та співробітників, відновлення працездатності дітей та дорослих. Після відвідування сенсорної кімнати дитина має відчуття спокою та відпочинку, навіть якщо заняття були спрямовані на розвиток певних когнітивних процесів, тим більше, якщо була поставлена чітко визначена мета: нормалізація психоемоційного стану. Сенсорну кімнату ми також використовуємо для організації дозвілля та релаксації дітей, для розв'язання дитячих проблем (зняття стресів в період адаптації дитини до дошкільного закладу), корекції ігрової, пізнавальної діяльності; проведення корекційних занять з дітьми з особливими освітніми потребами тощо.

У процесі соціалізації дитини необхідно моделювати і поєднувати гру з науковими методами та прийомами. Для цього можна використовувати різні розвиваючі вправи та ігри для сенсорного розвитку.

Майстер-клас «Соціальний розвиток особистості дошкільника засобами сенсорної кімнати»

Мета: підвищити рівень психолого-педагогічної підготовки фахівців щодо проблеми соціалізації дошкільників; активізувати вміння педагогів проектувати власну діяльність щодо успішної соціалізації дошкільників; розвивати вміння дискутувати й аргументувати; виховувати культуру спілкування.

1. Вітання. Учасники стають у коло. Пропонується відгадати загадку:

«Нас не було - воно було,
Нас не буде - воно буде,
Ніхто ні в кого його не бачить,
А в кожного воно є.» (Ім'я)

Вправа «Назви лагідно» Кожному потрібно назвати своє ім'я у лагідній формі і сказати декілька слів про себе.

2. Мозковий штурм. Кожна людина індивідуальна, неповторна, зі своїми мріями та бажаннями і має якості властиві тільки їй. Давайте розберемо декілька людських якостей.

Активна – діюча, енергійна, ініціативна.

Доброчлива – позитивна, прихильна, надає допомогу, емпатійна.

Оптимістична – має життєрадісний погляд на життя.

Компетентна – володіє знаннями, має досвід у певній галузі.

Соціальна – людина, яка має активний взаємозв'язок з оточуючим світом.

Завдяки чому ми можемо розвивати всі ці якості у дошкільників? Так, завдяки правильно організованій ігровій та навчальній діяльності. Соціальний розвиток – це процес, під час якого дитина засвоює цінності, традиції, культуру суспільства, в якому вона живе. Граючи, займаючись, спілкуючись з дорослими і однолітками, вона вчиться жити поруч з іншими, враховуючи їхні інтереси, правила і норми поведінки в суспільстві, тобто стає соціально компетентною.

3. Соціалізація дошкільника (експрес-інформація) Багато часу батьки і педагоги сприймали дошкільний заклад як інституцію, відповідальну тільки за здоров'я та підготовку дитини до школи, то сьогодні поряд з цими аспектами діяльності дедалі більшої значущості набувають й інші функції дошкільного закладу, зокрема одна з основних – **соціалізація дитини**. **Соціалізація** – у широкому розумінні цього слова означає розвиток людини як соціальної істоти, становлення її як особистості. В основу механізму соціалізації лежить соціальна діяльність людини (спілкування, гра, навчання, пізнання, праця), завдяки якій відбувається виникнення свідомості та самосвідомості, засвоєння загальних способів практичної діяльності, формування соціальних зв'язків, здатність орієнтуватись у суспільних подіях.

Соціалізувати дошкільника – означає збагатити його індивідуальний досвід позитивними враженнями від спільної з іншими життєдіяльності, розвинути в нього соціальні потреби, сформувати соціальні вміння та навички, виховати «відчуття іншого», сформувати готовність та здатність брати іншого до уваги, працювати в команді, домовлятися, узгоджувати свою позицію, в разі потреби поступатися власними інтересами на користь соціальної групи, діставати насолоду від допомоги та підтримки іншої людини у складній ситуації.

Для успішної соціалізації особистості дошкільника важливо будувати виховний процес як створення виховного розвивального середовища, в якому дитина може активно діяти, пізнавати світ, спілкуватися з дорослими й однолітками. Необхідно щоденно в процесі взаємодії з дитиною в простих побутових ситуаціях вчити любити те, що її оточує, що потребує людської уваги, турботи – все, що живе, росте, чим ми користуємося, що страждає, є слабким і потребує нашої допомоги.

4. Вправа «Портрет соціально компетентного дошкільника» Учасники об'єднуються у дві групи та виконують завдання скласти картинку із пазлів (контур хлопчика порізаний на частини, де написані різні компетентності дитини). Вам потрібно створити ідеально соціалізованого дошкільника.

Дошкільника можна вважати соціально компетентним, якщо він:

-володіє елементарними знаннями про соціальні явища, події, людей, взаємини, способи їх мирного та конструктивного налагодження;

-цінує, визнає значущість для себе всього, що пов'язане із соціальним життям, цікавиться ним;

-називає словами, вербалізує основні назви, пов'язані з життям людини серед інших;

-передає свої враження про соціальні події та взаємини людей художнім образом (малює, ліпить, складає оповідання, співає пісні...)

5. Колаж «Що впливає на процес соціалізації дитини»

Учасникам даються різні картинки, де зображені чинники, що впливають на соціалізацію дитини. Ваше завдання скласти колаж «Що впливає на процес соціалізації дитини»

На процес соціалізації дошкільників впливають:

-Сім'я (батьки, сестри, дідуся, бабусі, рідня).

-ДНЗ (вихователі).

-Суспільство (однолітки, друзі).

6. Вправа «Плюс-мінус» Кожна група з власного досвіду на аркуші паперу, поділеного на дві частини, повинна написати чинники, які позитивно та негативно впливають на соціалізацію дітей. Презентувати свої відповіді. Час виконання 10 хв.

7. Вправа «Квіти» Для того, щоб нам продовжити роботу необхідно об'єднатись в 3 групи, проговоривши по колу слова: «Розуміння», «Доброта», «Довіра»

Таким чином у нас утворились 3 групи. Кожна група отримує своє завдання:

-картка №1 – скласти *квітку «Розуміння»*, на пелюстках якої визначити (написати) причини, через які дитина не може соціалізуватись;

-картка №2 – скласти *квітку «Доброти»*, на пелюстках якої визначити (написати) методи і прийоми, які можна використати для успішної соціалізації дитини;

-картка №3 – скласти *квітку «Довіри»*, на пелюстках якої визначити (написати) напрямки і форми роботи з батьками з проблеми соціалізації дошкільників.

Для підготовки Вам надається 15 хвилин. По закінченню часу, кожна група захищає свій проект. «Квітки» розміщуються на мольберті.

Робота в групах, захист проектів.

Висновок: Отже, важливим виховним фактором соціалізації є найближче соціальне оточення, в якому проходить життя і діяльність дитини, тобто середовище – сім'я, дитячий колектив, товариші, дорослі люди, з якими безпосередньо спілкуються діти.

8. Відео «Сенсорна кімната»

9. Літературний конкурс

Психолог зачитує уривки з творів, що стосуються соціалізації дитини, педагоги повинні назвати автора твору та його назву.

«... Схопилася Яринка, швидко одяглася, взяла подушку, винесла на подвір'я, поклала на лавку – та кулачками її, кулачками...» (В.Сухомлинський «Ледача подушка»).

«...Купила мама слив і хотіла їх дати дітям після обіду. Вони лежали на тарілці...» (Л.Толстой «Кісточка»).

«...Журавель до кашки – стукав, стукав дзьобом по тарілці – нічого не вихопить...» (українська народна казка «Лисичка та журавель»).

«...А найбільше лихо з жінками «Тільки що почує – зараз уже й задзвонила по всьому селу...» (Українська народна казка «Язиката Хвеська»).

Однією з основних складових соціального розвитку дитини є розвиток спілкування, встановлення взаємовідносин, формування дружніх зв'язків з однолітками. Спілкування – це процес взаємодії людей. Пропоную пограти в гру, яка сприяє розвитку навичок спілкування.

10. Гра «Сіамські близнюки»

Мета гри: навчити учасників гнучкості в спілкуванні один з одним, сприяти виникненню довіри між ними.

Опис гри: учасники діляться на пари. Пари стають один до одного боком і обіймаються однією рукою за плечі. Виходить так, що у того, хто справа, вільна тільки права рука, а у того, хто ліворуч – тільки ліва. І ось цьому «сіамському близнюкові» потрібно зробити щось разом.

Завдання: вирізати коло з паперу, зав'язати шнурки на черевиках, намалювати картину.

11. Гра «Слова-загадки»

Провідний стоїть спиною, пише по повітрю букви плечем, головою, ногою, коліном (*короткі слова - отрута, кіт, хор*).

12. Відгадай на дотик На картоні приклеєні об'ємні зображення цифр, букв, геометричних фігур. Завдання учасників із закритими очима на дотик відгадати, що зображено на картинці.

13. Палички склади за картинкою, за уявою. За допомогою паличок потрібно скласти картинку. Спочатку ми це робимо за зразком, а потім за уявою.

14. Презентація сенсорної книги. Для розвитку дрібної моторики та розвитку мовлення ми разом з батьками виготовляємо м'які тематичні сенсорні книги із тканини і фетру. Відповідно до зображення буде розповідь про пору року, або предмети чи герої.

15. Арт-терапія емоції. Для закріплення теми емоції ми пропонуємо чарівні картинки, зображення на них нанесено воском. Потрібно зафарбувати акварельними фарбами аркуш паперу і тоді зображення з'явиться на картинці.

16. Вправа «Живі пальчики» Із фетру ми виготовили іграшки для пальчикового театру. Коли діти вибирають собі улюбленого героя ми будемо або казку, або різні історії. (*Теми для такого розвитку сюжету: «Друзі пішли в ліс», «Наш день народження», «Ковзаємо з гірками». Головна умова гри — в історії повинні брати участь усі звірі й надані модулі. Якщо ж діти захочуть використовувати інше обладнання сенсорної кімнати, то вони повинні обґрунтувати власний вибір. Якщо виникають труднощі, психолог дає невеликі підказки, але основними авторами повинні залишатися діти*).

17. Вправа «Мішечки антистрес» Ця вправа застосовується для розслаблення. Мішечки виготовлені із надувних кульок, всередину яких засипані різні крупы і зерно. Завдання дитини на дотик відгадати що це за крупа і описати її.

18. Вправа «Оплески» Ми сьогодні з вами добре попрацювали. І на завершення я пропоную вам уявити на одній долоні посмішку, а на іншій – радість. А щоб вони не пішли від нас, їх треба міцно-преміцно з'єднати в оплески.

19. Рефлексія. Що нового ви сьогодні взяли для себе? Чого б ви хотіли всім побажати?

20. Підсумок. Бджола і Шершень Читання байки «Бджола та Шершень»

Корекційно-розвивальні заняття з дітьми старшого дошкільного віку у сенсорній кімнаті

Заняття №1 Космічна подорож

1.Привітання «Я рада вас бачити» Привіт! Я дуже рада вас бачити. Нам з вами потрібно привітатися один з одним та подарувати свою посмішку: «Привіт, Дениску! Я рада тебе бачити» і так наступний учасник. Не забувайте дякувати за приємні слова.

2.Слухання казки. Я пропоную вам послухати одну чудову казочку.

В одному чудовому мальовничому селищі жив маленький хлопчик. Йому чомусь завжди все не подобалося. Не так світило сонце, не тоді коли потрібно падав дощ, не такий білий сніг, дерева криві, квіти неяскраві. І річка, яка зачаровувала всіх мешканців своєю чистою джерельною водою була для хлопчика звичайнісінькою калюжею. І взагалі вся планета Земля йому не подобалася. У нього завжди був ось такий вираз обличчя (показую піктограму «Незадоволення») Можливо він так і жив би нічим незадоволений, якби з ним не сталася дивна пригода. Тато цього хлопчика працював на космічній станції і одного разу запропонував синові вирушити разом з ним в космічну подорож. Вперше в житті хлопчик дуже зрадів, тому що здійснювалася його мрія - побачити всесвіт. Давайте і ми з вами вирушимо у космічну подорож.

3.Вправа на інтерактивному панно «Нескінченність» (Використовується для зорової стимуляції, активізує пізнавальні процеси, формує базу для соціальної поведінки.) Практичний психолог пропонує дітям увявити себе на космічному кораблі, подивитися в ілюмінатор і побачити, що там, десь далеко, видно нашу планету. Відповідно, діти дивляться на найближче коло інтерактивного панно, а потім - на віддалене.

Коли тато з хлопчиком відлетіли від нашої планети Земля, то тато почав розповідати, що наша Сонячна Система має 8 планет та велику зірку Сонце. Саме завдяки Сонцю у нас є день і ніч, а також 4 пори року. Перша планета, на яку прилетіли подорожуючі називалася Уран. Це була дуже холодна планета. Вона вся була покрита льодом та снігом. І всі жителі цієї планети були сумні і незадоволені. (Показую піктограму «Сум»). Вся планета була білого кольору, а жителям так хотілося чогось різнобарвного. Хлопчик вирішив допомогти жителям цієї планети. Він взяв фарби, які йому подарувала мама перед від'їздом, і намалював на снігу різні узори. Давайте і ми їм допоможемо.

4.Гра «Чарівний візерунок» (розвиток дрібної моторики, естетичного смаку, повторення назв кольорів). Дітям роздаються тарілочкі білого кольору та різнокольорова морська сіль.

Нам потрібно за допомогою різнокольорового снігу викласти на тарілочці візерунки, якими ви прикрасите планету. Планета відразу засяяла різними барвами, що дуже порадувало їх мешканців. І на їх обличчі засяяла усмішка (піктограма «Радість»). Далі тато з хлопчиком вирушили на іншу планету, вона називалася Сатурн. Ця планета була вся покрита камінням. Жителі Сатурна теж були сумними. Вони розповіли, що мають дуже багато каміння, та не вміють нічого з нього робити, вони не можуть захиститися ні від вітру, ні від сонця.

5. Гра «Будівельні камінчики» Допоможемо їм? Вам потрібно за допомогою камінців викласти будинок, дорогу, захисні стіни. (діти на столах викладають сюжетні малюнки) У нас із вами вийшло справжнє місто. Жителі Сатурна були дуже здивовані побаченим. У них у всіх був ось такий вираз обличчя (піктограма «Здивування»). Вони всі були дуже вдячні хлопчикові, тому що відтепер кожен з них мав власний будинок, і ходили вони тепер по рівеньких кам'яних доріжках.

Наступна планета була жовтого кольору, тому що вона складалася з піску. Ця планета називалася Марс. Жителі цієї планети теж чомусь були сумними (піктограма «Сум»). А все через те, що в них на планеті зовсім не було води, тому пісок був сухий і постійно розсипався. Хлопчик задав як він на морі будував із піску бапти та замки і тому швиденько приніс води, яку вони з татом привезли із планети Земля. Коли перші крапельки впали на планету, то пісок відразу змочився і з нього можна було виліпити все, що завгодно.

6.Гра «Пісочний замок» Вам потрібно із піску виліпити житло для марсіанців. Це може бути замок, будинок, або тунель.

Коли хлопчик побудував тунелі на планеті марс, то її жителі нарешті заспокоїлися, (піктограма «Спокій»), тому що їм нестрашні тепер ні холодний вітер, ні гаряче сонце.

Наступна планета Меркурій була так близько до Сонця, і була такою гарячою, що наші мандрівники навіть не змогли наблизитися до цієї планети. Як тільки вони наближались до цієї планети, то їм відразу ставало дуже спекотно. Жителі цієї планети були дуже злими (піктограма «Злість»), тому що на їх планеті не було де сховатися від сонця. Тато разом із сином вирішили допомогти їм, вони розкидали по планеті насіння різних дерев та кущів і там, де впало насіння, почали рости дерева, захищаючи всіх від Сонця.

7.Вправа «Склади з частин ціле» Скласти на фланелеграфі дерево із частин (корінь, стовбур, гілки, листя, квіти, плоди).

Наступна планета називалася Венера. Вона як сестричка була схожа на нашу планету Земля, тут були і гори, і рівнини, і навіть вулкани. Але вона була щільно закрита хмарами, тому жителі цієї планети ніколи не бачили сонця. Вони були дуже сором'язливими (піктограма «Сором'язливість»). Хлопчик вирішив допомогти жителям цієї планети та розігнати хмари.

8.Гра «Розжени хмари» На нитці прикріплені паперові хмаринки їх потрібно перемістити за допомогою подиху-вітру.

Після того, як хлопчик розігнав хмари на небі з'явилася веселка і всі жителі дуже зраділи, що відтепер вони щоранку зможуть зустрічати сонечко. Наступна планета Юпітер, це найбільша планета, планета-гігант. Та тут дуже часто відбувалися шторми, блискавки, дуже сильні вітри. І жителі цієї планети вважали себе найсильнішими, найсміливішими, найкращими... (піктограма «Самовдоволення»).

9.Гра «Я найкращий» Потрібно похвалити себе, назвавши найкращі свої якості. Наприклад: «Я найкраще вмію співати, танцювати...»

Хлопчик розповів всім жителям Юпітера про ті планети де він побував. Про те, що там живуть сміливі, красиві, сильні, дуже працюючі і розумні мешканці. І тоді їх обличчя відразу змінилися (піктограма «Радість»). І з того часу вони вже ніколи не задавалися. Остання планета на яку відправилися хлопчик з татом називалася Нептун. Вона дуже часто відверталася від сонця, тому тут майже завжди була ніч. Жителі цієї планети

постійно всього боялися (пiктограма «Страх»). Хлопчик вирішив їм подарувати свiчечки, щоб їм не було так страшно.

10.Гра-медитація «Я – свiчка» в темній кімнаті. (Яскрава, тепла, чарівна, тендітна, віддає своє тепло іншим).

Хлопчик так засумував за своєю планетою та своєю рідною домівкою. Він згадав, як із друзями грався на морі, як відпочивали під час спільних прогулянок у лісі, як вони купалися у річці, їздили на велосипедах, гралися в піжмурки. Він попросив тата закінчувати подорож і повертатися додому. А щоб повернутися додому, потрібно захотіти дуже сильно захотіти всім серцем.

11.Вправа «Виліпи із солоного тіста» Діти за допомогою формочок роблять сердечка із солоного тіста.

Планета Земля зустріла наших мандрівників всіма барвами веселки. Ще здалеку було видно скільки морів, озер та океанів на ній. Дерев та куці були такими зеленими, квіти такими яскравими та різнобарвними, а птахи співали так голосно та мелодійно, що наш хлопчик аж заплакав. Та це були сльози радості. З того часу він вже ніколи не сумував і ніколи не вважав нашу планету гіршою від інших. А нам жителі інших планет надіслали космічний лист. Подивимося. Та чомусь всі аркуші у ньому чисті, що ж нам робити? (відповіді дітей).

12.Вправа «Невідомий малюнок» Давайте візьмемо фарби та розфарбуємо аркуші паперу. Я думаю тоді ми побачимо, що нам написали інопланетяни. (Діти розфарбовують аркуші паперу з нанесеним воском малюнком різних емоцій). Ви побачили, що в листі? Так там зображені різні емоції. Це нам дякують мешканці інших планет за допомогу. Я вам теж дякую за допомогу. До зустрічі!

На мою думку, саме в сенсорній кімнаті можна створити певні умови, особливе розвивальне середовище, в якому найкраще можна соціалізувати дитину, навчити її адаптуватися до нових умов, навчити спілкуватися з однолітками і з дорослими. Тому що сенсорний розвиток дитини – це розвиток його сприйняття і формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, величину, становище у просторі, а також запах, смак тощо. А, саме раннє і дошкільне дитинство вважається найбільш сприятливим для вдосконалення діяльності органів чуття і накопичення уявлень про навколишній світ. Сенсорна кімната покликана дарувати відчуття безпеки і безтурботності, спокою і радості. Вона є потужним інструментом для розширення і розвитку дитячого світогляду, сенсорного і пізнавального розвитку дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Ашикова С. Спільна з дітьми творча діяльність /С.Ашикова // Дитина в дитячому садку. 2001 - № 3 – 35 с.
2. Башаєва, Т.В. Розвиток сприйняття у дітей: посібник / Т.В Башаєва.- М.: Просвіта, 2005. - С. 80 - 86.
3. Венгер Л.А. Дидактичні ігри і вправи по сенсорному вихованню дошкільників: кн. для вихователів дитячого садка / Л.О. Венгер. – М., 2004. - С. 109-111.
4. Власенко Л.В. Світ із пісковою Феєю /Л.В. Власенко //Психолог дошкілля. 2013. №4. 28 с.
5. Гурковська Т. Про виклики та вимоги /Гурковська Т//Практичний психолог. 2017. №11. 1с.
6. Кириченко Ю.А. Корекція ігрової діяльності в сенсорній кімнаті / В зб.Сенсорні кімнати «Снузлін». – М.:ТОВ Фірма «Варіант». 2011. – С.58-64
7. Кляпець О. Дошкільник, девайс і психологічний розвиток / Кляпець О // Практичний психолог. 2017. – №11. – 28с.
8. Костюк М. Гармонійна атмосфера / М.Костюк // Дошкільне виховання. 2008. № 11. 47 с.
9. Кіпрічнікова Н.А. Розвивають сенсоріку й дрібну моторіку / М.О. Кипричнікова // Дошкільне виховання. 2005. – № 2. 36 с.
10. Михайленко М. О. Полісенсорний розвиток дітей дошкільного віку / М. О. Михайленко // Психолог дошкілля. 2013. – №5. – 9 с.
11. Сенсорні кімнати «Снузлін» (збірник статей та методичні рекомендації). – М.:ТОВ Фірма «Варіант». 2011. – 154с.

АРТ-ПРАКТИКИ В РОБОТІ ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Криворучко Олена Василівна, практичний психолог комунального закладу освіти «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 292» Дніпровської міської ради

Арт-практики є найбільш давньою та природною формою корекції емоційного стану, якими можна користуватися для зняття накопиченої психічної напруги, для того, щоб заспокоїтися або просто зосередитися. Творчість, реалізована в процесі практики, дає можливість, як дитині, так і дорослому, висловити та відтворити внутрішні почуття, переживання, сумніви, конфлікти і надії в символічній формі, переживши ще раз важливі події, адже тоді стати «здоровішими» Спонтанна образотворча діяльність здатна виражати прихований зміст психічного життя. Арт-підхід допомагає встановлювати відносини між людьми. За допомогою мистецтва людина не тільки виражає себе, а й більше дізнається про інших. Дозволяє пізнавати себе і навколишній світ. Відбувається це на несвідомому рівні, і людина дізнається про себе багато нового. У роботі з дітьми виконує наступні функції: виховну, корекційну, діагностичну та розвиваючу.

Виховні цілі:

- Взаємодія будується таким чином, щоб діти вчилися коректному спілкуванню, співпереживанню, дбайливим взаєминам з однолітками і дорослими. Це сприяє розвитку особистості, забезпечує орієнтацію в системі моральних норм, засвоєння етики поведінки. Відбувається більш глибоке розуміння себе, свого внутрішнього світу (думок, почуттів, бажань). Складаються відкриті, довірчі, доброзичливі відносини з оточуючими.

Корекційні цілі:

- Досить успішно коригується образ «Я», який раніше міг бути деформованим, поліпшується самооцінка, зникають неадекватні форми поведінки, налагоджуються способи взаємодії з іншими людьми. Хороші результати досягнуті в роботі з відхиленнями в розвитку емоційно-вольової сфери особистості.
- «Лікувальний» ефект досягається завдяки тому, що в процесі творчої діяльності створюється атмосфера емоційної теплоти, доброзичливості, емпатичного спілкування, визнання цінності особистості іншої людини, турбота про нього, його почуття, переживання. Виникають відчуття психологічного комфорту, захищеності, радості, успіху. У результаті мобілізується цілющий потенціал емоцій.

Діагностичні цілі:

- Арт-підхід дозволяє отримати відомості про розвиток та індивідуальні особливості дитини. Це коректний спосіб поспостерігати за нею у самостійній діяльності, краще пізнати її інтереси, цінності, побачити внутрішній світ, неповторність, особистісну своєрідність, а також виявити проблеми, що підлягають спеціальній корекції. У процесі занять легко виявляються характер міжособистісних відносин і реальний стан кожного в колективі, а також особливості сімейної ситуації. Виявляє і внутрішні, глибинні проблеми особистості.

Розвиваючі цілі:

- Завдяки використанню різних форм художньої експресії складаються умови, при яких кожна дитина переживає успіх у тій чи іншій діяльності, самостійно справляється з важкою ситуацією. Діти вчаться вербалізації емоційних переживань, відкритості у спілкуванні, спонтанності. У цілому відбувається особистісне зростання людини, знаходиться досвід нових форм діяльності, розвиваються здібності до творчості, саморегуляції почуттів і поведінки.

Є дві основних форми занять: індивідуальна і групова. В освіті перевага віддається груповим формам.

Аналіз останніх досліджень дозволяє розглядати арт-терапію як синтез кількох галузей наукового знання: мистецтва, психології та медицини. Переважно вона використовується у терапевтичній і корекційній практиці у вигляді сукупності методик, що побудовані на застосуванні різноманітних видів мистецтва та сприяють стимулюванню творчого потенціалу дитини, корекції психосоматичних, психоемоційних порушень і відхилень в особистісному розвитку. І хоча окремі аспекти застосування методів арт-терапії неодноразово були предметом досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців, проблема використання технології арт-терапії в корекційно-виховній роботі поки ще не набула свого системного розв'язання.

Головним чином, можна сказати, що вчені роблять акцент на тому, що художня творчість допомагає встановити з клієнтом більш тісний контакт і отримати доступ до його переживань, що зцілюючий ефект художньої творчості досягається, перш за все, завдяки відволіканню від наболілого і створенню позитивного настрою, а також вона сама по собі здатна перетворити почуття людини і дати вихід деструктивним тенденціям.

Із досвіду використання арт-практик:

Малювання пальчиком, долонями - це різновид «брудної гри», в ході якої деструктивні імпульси і дії виражаються в соціально прийнятій формі. Дитина, непомітно для себе, може наважитися на дії, які зазвичай не робить, тому що побоюється, не бажає або не вважає за можливе порушувати правила.

У одній й тій же дитині кожен процес і продукт малювання пальцями не схожі на попередні. Кожного разу все відбувається по-новому: обирається інший колір, співвідношення ліній, темп, ритм тощо. Тому результат маніпуляцій з фарбою може бути непередбачуваний. У зв'язку з нестандартністю ситуації, особливими тактильними відчуттями, експресією і нетиповим результатом зображення, заняття супроводжується емоційним відгуком, який може мати широкий діапазон від негативного до яскраво позитивного. Новий досвід емоційного прийняття себе в процесі малювання, проби невластивих дитині характеристик поведінки, розширюють і збагачують образ Я. Деяким дітям складно приступити до малювання пальцями. Зазвичай, це діти з жорсткими соціальними установками поведінки, орієнтовані на ранній когнітивний розвиток, а також ті, в яких батьки бачать «маленьких дорослих», від яких чекають зрілої поведінки, стриманості. Саме для цих дітей «ігри з брудом» служать профілактикою та корекцією тривожності, соціальних страхів, пригніченості.

Можливе спонтанне малювання пальцями, долонями. А також на запропоновані теми, з використанням зразків.

Заняття «Малюємо пальчиками» для дітей з 3 до 6 років

Тема: «Намисто» (варіанти тем «Цукерки в вазі» (заготовлена форма вази); «Яблуна» (силует дерева); «Рибки», «Півник» (малювання долонями).

Мета: вчити ставити різнокольорові відбитки пальчиком на намальованій нитці (по заготовленому силуету, в залежності від теми). Зняття психоемоційного напруження. Розвиток сенсорного відчуття, розвиток уваги. Формування навичок доброзичливого ставлення до інших.

Матеріали: фарби для малювання пальчиками, серветки, зразок, індивідуальні заготовка-шаблони, музичний супровід.

Хід заняття: на гостини до дітей завітав казковий герой. Діти вітаються.

Вправа «Піраміда любові». Діти відповідають герою, кого вони люблять. І щоб хотіли гарного зробити для того, кого люблять.

Герой пропонує виготовити яскраве намисто (або подарувати цукерки в вазі, малюнок рибок – варіанти завдань).

За зразком діти виконують під спокійний музичний супровід.

Зворотній зв'язок – «мені сподобалось ...» Прощання з героєм. До нових зустрічей!

Цікавий метод арт-практик - Краплетерапія.

Мета заняття: робота з різними кольорами привертає увагу дитини, робить заняття яскравим і цікавим. Малювати потрібно точно й акуратно, тому діти вчаться концентрації уваги та їх рухи стають все більш координованими. Розвиває дрібну моторику, готує руку дитини до письма. Сприяє вираженню дитиною своїх проблем і переживань. Розвиває у дитини творчу уяву.

Матеріали: стаканчики з кольоровою водою (у воді розведені акварельні фарби різних кольорів – жовтий, зелений, синій, червоний, коричневий, чорний і білий), звичайні скляні піпетки з гумовими наконечниками, дошка для ліплення із пластику білого кольору, губка з поролону (це «шапка-невидимка» для видалення зайвих крапель), листи щільного паперу, серветки для рук.

Основний принцип роботи полягає в наступному: дитина набирає піпеткою кольорову воду і «малює» крапельками на пластиковій дошці або папері. Завдання краще поступово ускладнювати, так дитина вчиться малювати з крапельок більш складні фігури. На занятті дитина активно експериментує з водою, папером, кольором, губкою.

Заняття «Чарівні краплі» для дітей від 4 років.

Хід заняття: На першому занятті необхідно показати дитині, як малювати піпеткою плямки і краплі. Можливий варіант малювання ватними паличками.

Разом з дітьми вивчаємо кольори, форми крапельок і плям, знайомимось з персонажем занять – Кляксою.

На наступних заняттях йде повторення, але з ускладненням. Тепер з крапельок складаємо доріжки, по яких буде гуляти Клякса (її теж малюємо), будиночок, в якому живе Клякса, промальовуємо траву, квіти, погодні умови (сонце з променями, хмари, дощик, грозу). Поступово діти вчиться малювати великі і маленькі краплі, переносити краплі на інше місце.

Далі ми малюємо сім'ю Клякси (нагадати, що треба допомагати один одному, бути ввічливими). Промальовуючи друзів Клякси, ми експериментуємо з властивостями кольорів при їх суміщенні. Якщо щось не виходить – не біда, адже є чарівна шапка-невидимка, надівши яку герой може зникнути з дошки (вбираємо поролоном краплі). Підсумок заняття. Виставка робіт.

Малювання на склі

На відміну від малювання на папері, скло дарує нові візуальні враження та тактильні відчуття. Дітей захоплює сам процес малювання: гуаш (саме її властивості краще підходять для малювання по склу) ковзає м'яко, її можна розмазувати і пензлем, і пальцями, так як вона не вбирається в матеріал поверхні і довго не висихає.

Прямо в процесі малювання скло можна промити мокрою губкою, нанести новий малюнок, знову змити. Так роблять реактивні і тривожні діти. За рахунок того, що фарба не вбирається, скільки б різнокольорових шарів ні наносилося, під ними буде просвічувати прозора основа. Завдяки цим властивостям зображення на склі сприймається як миттєве, тимчасове, позбавлене монументальності і сталості. Дитина ніби не малює, а тренується малювати, і відповідно, має право на помилки і виправлення, без хворобливих переживань. Описаний прийом використовується для профілактики та корекції тривожності, соціальних страхів і страхів, пов'язаних з результатом діяльності («боюся помилитися»). Підходить затиснутим дітям, так як провокує активність. Розкриває дітей, «задавлених» зауваженнями, навчальними невдачами, навантаженням, непомірними вимогами. Спільне малювання на одному склі як проблемна ситуація провокує дітей встановлювати і підтримувати контакти, формувати вміння діяти в конфлікті, поступатися або відстоювати позиції, домовлятися.

Монотипія. Назва «монотипія» походить від грецького слова «monos» – «один», так як відбиток в цій техніці виходить тільки один. Якщо хочеться щось змінити або поліпшити, потрібно виготовити новий «оригінал», тобто намалювати все спочатку. Традиційна техніка в арт-роботі з дошкільнятами може бути модифікована. На одному і тому ж аркуші можна робити кілька відбитків. Якщо після отримання відбитка дитина продовжить малювати на тій же основі і повторно покладе лист з відбитком, малюнок зміниться, надихаючи дитину на нову творчість. Дії можна повторювати до тих пір, поки процедура буде приносити задоволення.

Заняття «Створюємо картину» для дітей з 4,5 років.

Ціль: Ознайомити дітей з нетрадиційними техніками малювання. Вчити створювати малюнок в техніці «монотипії». Формувати вміння самостійно вибирати колірну гамму фарб, відповідну своєму настрою. Розвивати колірне сприйняття, удосконалювати дрібну моторику пальців рук і кистей. Викликати позитивний відгук на результати своєї творчості. Дану техніку можна використовувати у роботі з травмами, страхами та для вивільнення накопичених почуттів.

Матеріали: папір А-4, пензлі, баночки з водою, гуаш, ганчірки.

Хід заняття: Звучить музика «Звуки природи» Психолог розповідає дітям, що вони зараз будуть незвичайними художниками.

На гладкій поверхні – склі, пластмасовій дошці, товстому глянцевому папері – робиться малюнок фарбами (гуаш). Матеріал, на який наноситься фарба, не повинен пропускати воду. Зверху накладається аркуш паперу, який притискають до поверхні. Виходить відбиток в дзеркальному відображенні. Він може бути менш чітким порівняно з оригіналом, більш розпливчастим, можуть стертися контури між різними фарбами.

Можна «прописати» готовий відбиток – домалювати або приклеїти зверху потрібні елементи для завершення образу. Отримані в результаті розводи дають багатий матеріал для фантазій. Придумати назву малюнку. Зробити галерею.

Техніка «Кляксографія» Це теж варіант монотипії. Лист згинається навпіл, і знову розкладається на столі. З одного боку від згину наносяться плями фарби (хаотично або у вигляді конкретного зображення). Можна нанести фарбу безпосередньо біля лінії згину, або в іншій частині половини листа – від цього залежатиме, зіллються чи оригінал і майбутній відбиток в одне ціле або між ними буде відстань, як між двома різними зображеннями. Потім лист знову згинається і щільно притискається долонею. Фарба симетрично передається на іншій половині аркуша. Складений лист розкривається, і перед нами виявляється невідоме!

Аналіз – на що схоже, дати назву, домалювати.

Ниткографія – викладання за допомогою шнурка або товстої нитки контурних зображень різних предметів, тобто «малювання» за допомогою нитки.

Вікова аудиторія: діти з 4-6 років. Також можливо запропонувати спільну роботу з батьками вдома.

Мета: техніка розвиває акуратність, дисциплінованість, фантазію, дрібну моторику, зоровий аналізатор, увагу та мислення. Завдяки цій техніці можна навчити дитину різним геометричним фігурам та цифрам. Крім того, дана техніка використовується для роботи з гіперактивними дітьми.

Хід роботи: Сюрпризний момент. Казковий герой приносить картинку з ниток. Пропонує дітям теж зробити картинку в подарунок близьким (дідусеві, мамі, брату, тощо). Малюнок викладається з ниток. Можна надати дитині зразок, а можна щоб вона уявила картинку, тоді більше включається в роботу дитяча фантазія, пам'ять.

Малювання м'ятим папером

Діти люблять малювати м'ятим папером, кубиками, губками, паличками, ластиком тощо. Використання навколишніх предметів з ініціативи дитини служить для психолога знаком занурення у творчу діяльність, успішністю адаптаційного процесу, зростання самооцінки, появи сил для висування і відстоювання власних ідей. Цілеспрямоване «розгойдування» рухових і функціональних стереотипів створює умову для загального зміцнення емоційної сфери, зменшення залежності, підвищення настрою, розвитку уяви, адаптаційних здібностей. Темі для малювання «Веселий день», «Квіти», «Різнокольорові метелики», «Рибки», «Доріжки» тощо.

Дітям подобається **ілюструвати улюблену казку** або придуману разом з дітьми.

Ціль: практика спрямована на розвиток уяви, творчого мислення, комунікативних навичок, вміння висловлювати власну думку.

Матеріал: вирізати з паперу героїв, а також матеріали для будиночків, дерев, різноманітних предметів, які передбачені в казці. Можна додати природний матеріал.

Хід заняття: Надаємо всі матеріали дитині і допомагаємо розмалювати героїв та приклеїти все на аркуш. За отриманим плакатом можна розповідати казку в класичному варіанті або придумувати щоразу нове і фантазувати з дітьми на різноманітні ситуації розвитку подій. Наприклад, історія за серією картинок «Хмаринка та сонечко» (В. Черняєва)

Одного разу стали сперечатися хмаринка та сонечко: «Хто важливіший, чия робота більш потрібніша?»

- Я – головніша, - говорила хмаринка. Я даю дощик, поливаю всі рослини. Без мене – ніяк!
  - Ні, я - важливіше! Я – зігріваю і освітлюю. Без сонечка – ніяк!
- Так вони сварилися, гнівалися один на одного, що хмарка, так надулась, що майже не лопнула, а сонечко так нагрілось, що майже не піджарило хмарку... Раптом вони почули, що хтось плаче.
- Хто там плаче? – запитало сонечко.
  - Це - я, деревце. Я засихаю і замерзаю...
- Ой, за своєю сваркою, ми забули про свою роботу. «Я зараз тебе зігрію» - сказало сонечко. А я - буду поливати, - промовила хмарка.
- Деревце напилося і зігрілось, і на ньому з'явилися нові листочки.
- Так, сонечко і хмаринка зрозуміли, що не важливо, хто головніший. А важливо кожному виконувати свою роботу.

Запитання за історією.

- Що вміє робити хмарка?
- Що вміє робити сонечко?
- Що важливіше робити?
- Чи зможе хмарка зігрівати?
- Чи зможе сонечко поливати?
- Хто головніший?

Підсумок заняття. Ритуал прощання.

Заняття «Малюємо на анімаційному столі»

Вік дітей: 4,5-6 років.

Мета: розвиток емоційної, пізнавальної, комунікативної, особистісної сфери. Розвиток навички спілкування, групової взаємодії, почуття єдності, поваги. Розвиток тактильно-кінестетичної чутливості та емоційно-чуттєвого сфери психіки.

Матеріал: креативний столик для малювання піском, музичний супровід, картинки-пиктограми, м'яч.

Хід заняття: Ритуал привітання. До нас завітали гості, давайте з ними привітаємося. Ми з вами будемо подорожувати в «Чарівну Школу Гарного Настрою» А допоможе в подорожі наш чарівний м'ячик. Діти по колу передають м'ячик і вітаються один з одним.

Психогімнастика «Збираємося в подорож»

- зігріємо руки;
- уявимо, що може знаходитися в руках;
- зігріємо щічки;
- а ще нам з собою треба взяти пиріжків;
- замісимо тісто (ритмічні рухи руками);
- зробимо пиріжки;
- а по дорозі в осінньому лісі зберемо гарне листя, покругляємо разом (танцювальні рухи).

Настрій у нас покращився, давайте поділимося гарним настроєм один з одним.

Бесіда: «Настрій»

Що потрібно робити, щоб настрій був гарний? Який буває настрій?

Малювання на анімаційному столі настрою (пиктограми-смайлики).

Настрій піднімають казки. (Ритуал входу в казку).

Свічка загоряється —

Казка починається.

Від початку до кінця слухається.

І ніким не перебивається.

Як хто казку переб'є,
То вона від нас піде.

Ми з вами, казкарі і будемо складати казку за допомогою картинок. (Складання за серією картинок). Далі малюємо героїв казки на анімаційному столі. Обговорення прийомів малювання. Яких героїв зображаємо. Розповідь казки за малюнками. От і казочці кінець, а хто слухав – молодець.

Арт-практики широко застосовуються у корекційній роботі з дітьми, які мають проблеми емоційного характеру в поведінці та спілкуванні: підвищену тривожність; агресивність; замкненість; сором'язливість; знижену самооцінку.

Арт-підхід сприяє розв'язанню таких завдань: навчає дітей основам комунікації та конструктивним формам поведінки; розвиває здібності адекватного сприйняття себе й оточуючих; усуває надмірне напруження, тривожність і бар'єри для продуктивних, конструктивних дій; регулює соціальні взаємини між дітьми.

Переваги методу в тому, що:

- 1) Надає можливість для вираження агресивних почуттів у соціально прийнятій формі. Малювання, ліплення, гра з піском є безпечними засобами розрядки напруги.
- 2) Підсвідомі конфлікти і внутрішні переживання легше виражаються за допомогою зорових образів, ніж у розмові.
- 3) Дає підстави для діагностичної роботи.
- 4) Дозволяє працювати з думками і почуттями, які здаються непереборними (втрати, перенесені травми, страхи, конфлікти, спогади, сновидіння).
- 5) Допомогає зміцнити взаємини «дитина-дорослий»
- 6) Сприяє виникненню почуття внутрішнього контролю і порядку;
- 7) Розвиває і посилює увагу до почуттів.
- 8) Підсилює відчуття власної особистісної цінності, підвищує художню компетентність.

Використання арт-терапевтичних методик дозволяє здійснювати більш ефективний вплив на формування емоційної сфери, спонукає до подальшого розвитку компенсаторних властивостей, покращує соціальну адаптацію дитини.

Список використаних джерел:

1. Арт-терапія - нові горизонти / За ред. А.І. Копитіна. - М.: Когіто-Центр, 2006.
2. Адаптована програма з арт-терапії для дітей з обмеженими можливостями / Л.Т.Нікішина та ін. URL: <http://corr.ks.ua>.
3. Вознесенська О.Л., Лазоренко Б.П., Пилипенко О.І. Групи взаємодопомоги: соціалізація через розвиток творчого потенціалу. Частина 2. — К.: Видавничий дім «Каліта», 2005.
4. Захаров А.И., Дневные и ночные страхи у детей— СПб.: Речь, 2010.
5. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д., Тихонова Е. А. Проективная диагностика в сказкотерапии. — СПб.: Речь, 2003. — 208 с.
6. Изард К.Э. Психология эмоций. / К. Э. Изард – СПб.: Питер, 2002.
7. Кисельова М.В. Арт – терапія в роботі з дітьми. – СПб.:Речь, 2012.
8. Копитін А.І. Основи арт-терапії / А.І. Копитін. - СПб.: Видавництво «Лань», 2006.
9. Копитін, А. І. Практикум з арт-терапії / А. І. Копитін. - СПб., 2000.
10. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: науково-методичний посібник. Київ:Видавнична група «АТОПОЛ», 2011.

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ, ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Прокопенко Олег Валентинович, практичний психолог Центру соціально-психологічної реабілітації дітей Дніпровської міської ради

Творчі здібності – це такі особливості особистості, використовуючи які людина дарує радість та позитив собі та оточуючим.

Творчість, як і кожне соціальне явище, має свою історію. Триває і збагачується вона й понині, коли поряд з живописом і музикою, театром і архітектурою існують кіно і телебачення, дизайн і балет на льоду.

Твори мистецтва минулих епох дають нам справжню естетичну насолоду і певною мірою виступають як норма, зразок.

Позитивні зрушення в загальному соціально-економічному становищі суспільства, розвиток науки роблять доступним і необхідним дедалі активніше оволодівати внутрішнім світом людини, заглиблюватись у її соціальні відносини. І саме це стимулює появу літератури, театру, музики й кінематографу.

Завдяки естетичному досвіду творчість час від часу відкриває нові сфери, які вимагають поряд з практичним естетичного та художнього опанування. Розвиток творчості полягає саме у безперервному відкритті нових сфер досвіду і нових структур їх художнього опанування.

З давніх-давен люди почали займатись творчістю, малювати на скальних малюнки, складати пісні, легенди, казки, танцювати ритуальні танці. Для чого це робилось? Пошуки відповіді на це питання займаються історики, археологи, антропологи, філософи і як не дивно психологи. За допомогою таких творчих проявів людство лишило слід по собі, який кризь віки несе знання. Також під час творчої діяльності, конкретна людина виокремила себе з

натовпу, групова творча діяльність могла зменшувати агресивність або нашоухувати на позитив. Середньовічні театри дали можливість людині міркувати, споглядати своє життя збоку. Література, без сумніву, зробила людство більш людяним. Кінематограф, зрештою, заволодів серцями й умами мільйонів.

Так як же сучасному психологу та ще й тому, що працює з дітьми-сиротами, дітьми, які позбавлені батьківської опіки та дітьми, що потрапили у складні життєві обставини використати багатовіковий культурний досвід творчої діяльності в роботі.

Тому-то мені спала на думку використовувати творчі здібності дітей. Я ставлю перед собою, в контексті цієї теми наступні задачі:

1. Відшуковувати творчі здібності в кожній дитині з якою я працюю.
2. Зробити знайдені здібності сильним боком особистості дитини.
3. Створити ситуацію успіху, що підвищити самооцінку та самозначимість.
4. Створити сприятливе тло для взаємодії.
5. Навчити досягати поставленої мети, бути цілеспрямованим.
6. Викликати інтерес до життя, навчання, розвитку, гармонії з собою та оточуючими.

Треба сказати, що це загальні цілі. В роботі з кожною конкретною дитиною я ставлю персональні, індивідуальні завдання.

Діти, що перебувають у Центрі реабілітації, мають деякі загальні риси. Як правило, вони педагогічно і соціально занедбані, переживають травму розриву з батьками, у них аномальна ієрархія цінностей, часто мають прояви девіантної поведінки.

Нагальна мета психолога – надати допомогу, підтримку, підготувати до подальшого життя у соціумі. Аби надати таку допомогу потрібно при допомозі сублимації, перемкнути негативну енергію в раціональне русло – у творчість.

З початку я запровадив «Психологічний кінозал», як метод самоаналізу, саморефлексії, пізнання самих себе та оточуючих, вирішенню особистих проблем:

- ✓ «Кудряшка Сью» - формує позитивне ставлення до нормальної сім'ї.
- ✓ «Все умрут, а я останусь» - профілактика ризикової поведінки.
- ✓ «Чучело» - запобігання підлітковій жорстокості та надмірній агресії.
- ✓ Серіал «Ігри розуму» - самопізнання та саморефлексія.

Всього в моїй колекції зараз більше 90 фільмів. До того ж є відбірка тематичних мультфільмів, документальних сюжетів, соціальних роликів. Ця колекція постійно поповнюється. Кінофільми стали для мене наче інструментом у роботі та об'єктом дослідження й аналізу. Також використовую сучасні технології в режимі он-лайн, надаю вихованцям всебічну інформацію щодо нагальних повсякденних проблем, які виникають протягом перебування дітей у Центрі реабілітації.

Практична психологічна робота пов'язана з реальною допомогою такій специфічній категорії дітей, як діти сироти. Ця категорія дітей має свою особливість. Ефективність такої роботи залежить від успішності методу, що обраний для допомоги. Звичайно, можна піти стандартним шляхом, але на цьому шляху обов'язково виникають певні труднощі. Про це я знаю напевне, бо я працюю з такими дітьми. Саме тому для ефективності та вгамування своєї жаги, до експериментального винаходження, дійсно корисного підходу, я замислився. Почав спостерігати, аналізувати результати психодіагностики, знайомитись з психологічними особливостями цих дітей та підлітків. Чи малу роль в збиранні інформації зіграло дослідження життєвих шляхів, доль, умов теперішнього життя, можливостей розумової діяльності, емоційних реакцій, потреб, цінностних орієнтацій.

Тому виходячи з вище сказаного, я помітив, що якщо діти перебувають в умовах притулку, дитячого будинку або, наприклад, центру реабілітації, ці діти мають суттєві обмеження в вільному переміщенні, свободи вибору хобі.

Також треба визначити, що батьки ставились до дитини так жакливо, що їх позбавили батьківських прав. До того, ніхто з близьких, з родичів не в змозі або не мають бажання попіклуватись про них, тобто у дітей порушені родинні зв'язки, що несуть з собою купу психотравмуючих факторів. Серед цих факторів треба виділити емоційну вразливість, відчуття власної непотрібності, низька самооцінка. Необхідно сказати ще про такий недолік у розвитку таких дітей та підлітків: що майже ніхто з них не відвідував школу в нормальному режимі. Як наслідок, вони соціально та педагогічно занедбані. Іноді навіть серйозні спеціалісти здатні переплутати таку занедбаність з розумовою відсталістю. Чи є в цьому провина?

Серед потреб та цінностних орієнтацій треба відокремити сім'ю та дружбу. Можна навіть припустити, що така дитина не відчуває себе у небезпеці.

З іншого боку перебуваючи в дитячому закладі, особливо довгий період, дитина заспокоюється, адже немає потреб з харчуванням, дозвіллям, безпекою.

Для такої злагоди діти не докладають таких зусиль, як би вони себе не поводити, їх будуть годувати, розважати, виховувати. У дітей знижується мотивація до навчання та розвитку, виникає егоїзм. У дітей часто з'являється вільний час, і таке дозвілля діти та підлітки продовжують біля телевізора, надмірно використовують мобільні телефони, така ситуація розвитку спіткає не тільки дітей сиріт, а й достатніх дітей. Часом відірвати дітей від телевізора або мобільного дуже важко, вони не тільки віддають телебаченню або грі на мобільному телефоні перевагу перед навчанням, але й можуть відмовитись від прогулянки, менше спілкуються між собою, менше грають. Здебільшого, підлітки дивляться художні фільми, серіали інколи здається, що вони дивлять геть усе підряд або увесь час приділяють іграм, соціальним мережам.

Нажаль якість фільмів погана, а зміст просто шкодить розвитку особистості, та вільний доступ до інтернету сприяє агресії, породжує негелізм. Тому мені на думку спала ідея організувати перегляд телевізора та використання інтернету у «правильному» напрямку. Треба мати мужність визнати слабкість у боротьбі з «телеманією» та «ігроманією». Я вирішив: краще таку ініціативу очолити, ніж з нею вести боротьбу. Я прийняв рішення розробити й скласти таку програму перегляду фільмів та он-лайн трансляцію, яка б не шкодила, а

приносила б користь. Нижче наводиться план та принципові засади цієї програми, яка отримала назву «Психологічний кінозал».

Психологічний кінозал – це сучасна психокорекційна та психотерапевтична методика, спрямована на вирішення низки психологічних та соціальних проблем від набуття навичок спілкування, стабілізації позитивних емоцій до підвищення пізнавальної мотивації та глобального особистого зростання.

Об'єктом є особи, що об'єднані в групу по якомусь проблемному фактору.

Основним інструментом є спеціально підібрані щодо проблематики фільми.

Основний психотерапевтичним фактором є група із своїми функціональними особливостями.

Принципи психологічного кінозалу:

- давати користь;
- сприяти особистісному розвитку;
- слугувати набуттю навичок спілкування;
- знижувати рівень соціальної та педагогічної занедбаності;
- приводити до катарсису, тобто очистити душу, невілвши психотравмуючий вплив;
- бути актуальним, викликати зацікавленість, якщо її нема, то це говорить про успішне закінчення психологічного кінозалу, або цей метод з якихось причин не підходить даній особі.

Рекомендації щодо формування групи.

Ефективність психологічного кінозалу полягає в існуванні групи та участі конкретної особи у такій групі.

Групи можуть бути сформовані:

1. За статтю (тобто хлопці окремо, дівчата окремо).
2. За віком (молодші, дорослі).
3. Змішані за статтю.
4. Змішані за віком.
5. За наявністю спільної проблеми.

Невдовзі у моєму робочому арсеналі з'явилась, як метод «літературна студія». Справа в тім, що діти нашої категорії, не люблять читати, де хто взагалі не має такої навички. Тому читання творів з актуальним з містом, мораллю, можливістю обговорити важливі теми стало також інструментом психокорекційної роботи:

- ✓ Оповідання Ф. Брауна «Купол» - дає можливість поміркувати та поговорити про життєві цінності, перевірити емпатію.
- ✓ Оповідання О'Генрі «Последний лист» - дає можливість для саморефлексії та самоаналізу.

Психологічна літературна студія – це актуальний метод психологічної корекції та психотерапії.

Новизна полягає в тому, що ані в періодичних джерелах, ані в практичних розробках наших колег, що працюють з дітьми нашої категорії, я не зустрічав подібного методу роботи.

Актуальність полягає, на сам перед, в ефективності, наявності позитивних результатів, в цікавості та динамічності змін, які можна спостерігати.

Мета: зниження рівня педагогічної занедбаності, підвищення рівня мотивації до пізнання нового, збагачення загальної освіченості, сприяти вирішенню особистих психологічних проблем, підвищення рівню емпатії, здібності співчувати. Для того щоб, здійснити мету цього методу необхідно дотримуватись основних принципів.

Психологічна літературна студія це методика групової роботи.

Принцип формування групи.

При формуванні групи потрібно враховувати вікові, статеві, інтелектуальні, культурні та інші особливості учасників.

Кількість учасників має бути від 4 до 10. В залежності від рівню культури та актуальності проблеми може бути складена група. Якщо учасники однієї статі, то ми можемо розраховувати на більш високий рівень щирості. Якщо учасники будуть різностатеві й групове заняття пройшло вдало, ми можемо розраховувати на вдале набуття навичок спілкування.

Тривалість одного заняття може коливатись від 30 хвилин до 2 годин, в залежності від багатьох факторів. Бажано, щоб усі учасники були в однаковому життєвому тонусі. Кожне заняття може мати окрему мету або цілий цикл занять може бути поєднаний загальною ціллю.

Організатору студії треба пам'ятати, що учасникам має бути зручно, цікаво, інформація має бути доступною. В одному циклі занять має бути 7–10 зустрічей з групою.

Заняття проходить таким чином:

- учасники збираються разом;
- церемонія вітання;
- вступне слово психолога;

- прослуховування оповідання або уривку роману;
- дискусія;
- обговорення проблемних питань;
- виконання вправи;
- церемонія прощання.

Через те що діти мало читають, лінуються не мають зацікавленості, я обрав у якості допоміжного засобу книги в MP3 форматі, які можна прослуховувати на музичному центрі або DVD програвачі. Здебільшого, книги начитані якісно, професійними акторами, буває музичний супровід.

Я припустив, що психологічна літературна студія підвищить рівень емпатії, здібності співчувати та перейматись чужими проблемами, та, як наслідок, дії щодо подолання цих проблем.

У підсумку працюючи з психологічною літературною студією видно, що цей метод дуже перспективний й ми маємо надію, що він примусить дітей читати самостійно та залюбки.

З метою створення ситуації успіху ми стали влаштовувати літературні поетичні вечори. Кожен учасник має свій твір або вірш, як правило, спеціально підібраний за характером, емоційним станом. Ми під час підготовки опрацьовуємо роль наче в театрі, наче актор та режисер. Ще цей процес нагадує класичну «Психодраму». Адже я підбираю спеціальний музичний супровід, співпрацюючи з музичним керівником. Підготовку декламування поезії готуємо разом з вихователями.

Для кожного з учасників ставляться різні задачі, різні вимоги, через різний рівень розвитку, різні життєві обставини. Комуś треба перемогти надмірну сором'язливість та фобію публіки, а комуś потрібно саморіалізуватися шляхом втілення в якусь певну роль. Одне спільне для всіх всі мають відчувати психологічний комфорт, відчувати себе успішним, кульмінацією творчої діяльності є робота театрального драматичного гуртка. Здебільшого, ми готуємо виступи до урочистостей і свят, таких як: «Новий Рік», «День Святого Миколая», «День захисту дітей», «Масляна», «День вчителя».

Психодраматичний гурток – це метод психологічної роботи та допомоги. Психодраматичний гурток виник на базі класичної психодрами Дж. Морено та театрального гуртка. З одного боку це психотерапевтична практика, з іншого це розвиток творчих здібностей. Однак, не можна розуміти психодраматичний гурток як суму психотерапії та творчого підходу. Навпаки, психодраматичний гурток – це синтез психотерапії та театральньо-акторської школи.

На винахід такої методики мене наштовхнули часті конфлікти, які ми можемо лише тимчасово вгамувати, але не вирішити остаточно. Але це методи спрямовані не тільки на вирішення між особистих конфліктів, а ще й на вирішення проблеми страхів, тривоги, образ. З іншого боку мені часто доводиться допомагати дітям готувати концерти, номери для творчих конкурсів та інших заходів, саме працювати в творчій сфері, з акторськими здібностями, розвивати їх. Таким чином й утворився синтез який створив психодраматичний гурток.

Метою психодраматичного гуртка є психотерапія та розвиток творчих здібностей.

Інструментами психодраматичного гуртка є техніки, що застосовуються в класичній психодрамі.

Принципами є добровільність, тобто учасники приходять на зустріч добровільно, без примусу. Ще один важливий принцип психодраматичного гуртка це конфіденційність, тобто все, що відбувається в групі не розголошується за її межами. Працює також принцип групової толерантності, який означає прийняття учасниками групи один одного з розумінням, без кепкувань та критики.

Задачею психодраматичного гуртка є психологічна допомога учаснику групи та створення авторських постановок, сцен, спектаклів, імпровізацій.

Сутність мого методу полягає в тому, що учасники групи сублімують свою психосексуальну енергію в акторську гру. Справа в тому, що під час програвання театральних постановок та імпровізації застосовується трансфер, саме перенос своїх відношень від реальних об'єктів, що завдають психотравмуючого впливу, на ведучого та інших членів групи. Таким чином учасник, говорячи простіше, програє проблемну ситуацію з фіналом який є позитивний, таким що вирішує проблемну ситуацію, переносючи на оточуючих свої емоції.

Аби сутність та дієвість мого нового методу стала більш зрозумілою та доступною наведу реальний приклад. У нас в центрі реабілітації перебувала дві дівчини. Щоб зберегти конфіденційність далі будемо називати їх клієнтка В., якій 15 років та клієнтка К., якій 14 років. Клієнтка В. та клієнтка К. були великими подругами, вони разом були у притулку, разом у нас, вони навіть спланували своє спільне майбутнє, спільне навчання та проживання в гуртожитку. Здавалось би, що тут такого поганого? Справа у тому, що подружки сварились і робили це майже щоденно. Від їхніх сварок страждали оточуючи, страждали дівчата, у них погіршувалась поведінка. Та не дивлячись на це розлучались вони не погоджувались, не могли, навіть, уявити, що розійдуться по різним дитячим будинкам або училищам. На черговому занятті «Літературна студія» ми прочитали оповідання О' Генрі «Останній листок». Цей твір не залишив дівчат байдужими, зачепив якісь потаємні струни їхніх душ. Мені спало на думку зіграти з ними таку п'єсу. Я, до решті, скористався допомогою дівчат при складанні сценарію. Ми прорепетували і невдовзі зіграли на чистову. Ми дозволили собі імпровізувати. Текст йшов не за сценарієм, а від душі. Такий творчий експеримент мав певні психотерапевтичні наслідки. Клієнтка В. зіграла хвору дівчину, клієнтка К. її подругу, я був самотній художником. Після такого сеансу психодраматичного гуртка клієнтка В. і клієнтка К. майже припинили сваритись, з'ясували стосунки раз і на завжди, «відпустили» одна одну. Так що тепер клієнтка В. спокійно відправилась до дитячого будинку, а клієнтка К. знаходиться у нас, перед розставанням обмінялись прощальними листами, в яких просили одна в одній вибачення, написали слова подяки, побажання на майбутнє, зізнались у своїх щирих почуттях. Такого листа отримав і я.

Зараз дівчата іноді спілкуються по телефону, підтримують дружні стосунки, визнають, що стали незалежними одна від одної, взагалі поводяться більш стримано та обережно.

Треба зазначити, що методика психодраматичного гуртка знаходиться в фазі розробки та становлення. У будь-якому випадку неможна розглядати цю методику як панацею. Психодраматичний гурток працює в системі і в комплексі з іншими психологічними та педагогічними підходами. На мою думку, психодраматичний гурток може

працювати ефективно через те, що така діяльність доступна, цікава природно терапевтична. Ефективність забезпечується інтеракцією, тобто взаємодією, мотивацією до самоактуалізації і ми даємо реалізувати цю потребу.

Дієвість психодраматичного гуртка підкріплюється ще й роботою психологічного кінозалу та літературної студії. Спочатку ми прочитали, подивились, зіграли на сцені гуртка, усвідомили проблему, побачили їх по іншому, таким чином позбулись психологічної проблеми.

Психодраматичний гурток це свого роду завершальний етап в системі занять соціально-психологічної реабілітації: кінозал – студія – театр.

Однак, ми готуємо в нашому гуртку і самостійні, незалежні від загально прийнятих свят, вистави та конкурси. Серед традиційних заходів, які проходять в закладі регулярно, щорічно, особливою успішністю та актуальністю користуються «Танцювальний марафон», «Джентльмен шоу», «Міс Весна» та «Міс Осінь».

Треба зазначити, що це доволі масштабні програми які ми готуємо поступово, протягом не одного дня, у щільній співпраці з методистом, вихователями та музичним керівником. У результаті ми маємо не лише цікавий концерт, як це може здатись на перший погляд, а комплексний реабілітаційний, потужний, психотерапевтичний, творчий ефект. Мова, як правило, іде про подолання особистісних психологічних проблем, фобій, формується зовсім інший погляд на життя, на себе, на свої можливості, взаємовідносини з оточуючими.

Тому використання творчих здібностей вагомий фактор у процесі соціально-психологічної реабілітації.

Далі я наводжу у якості прикладів декілька сценаріїв заходів з роботи нашого театрального психодраматичного гуртка.

Метафоричні асоціативні карти

Метафоричні асоціативні карти - це набір зображень завбільшки з гральну карту або листівку, що зображають людей, їх взаємодії, життєві ситуації, пейзажі, тварин, предмети побуту, абстрактні зображення.

Представлені на картах образи стають видимою метафорою наших цінностей, страхів, бажань або пов'язаних асоціативно з нашим внутрішнім досвідом. Важливо, що кожен може уявити і відчувати щось своє.

Метафоричні асоціативні карти відносять до проєктивних методик, що підіймають з глибини нашої підсвідомості несвідомі враження, які визначають нашу реакцію на ті чи інші життєві ситуації.

За допомогою метафоричних асоціативних карт більш якісно та глибиною можна продіагностувати особливості психологічних травм у дітей.

Наприклад під час групової роботи за допомогою використання метафоричних асоціативних карт, вдається налагоджувати міжособистісні стосунки між членами групи, підвищувати особистісний рівень учасників, вирішувати цілу низку різноманітних психологічних проблем. Варіативність проблем з якими можна ефективно працювати за допомогою метафоричних асоціативних карт доволі широка.

Я починаю знайомити дітей з метафоричними асоціативними картами з колоди яка має назву «Я и все-все-все». За допомогою цієї колоди ми можемо поринути у світ дитинства, відшукати проблемні хворобливі, психотравмуючі фактори з минулого, з дитинства, з тих відносин, які могли призвести до початку психотравмуючого життєвого досвіду. Також відшукавши проблему, ми починаємо працювати з тим аби діти могли усвідомити наявність цієї проблеми, її характер. Разом відшуковуємо шляхи для подолання її, шукаємо ефективний ресурс у нашій психіці, також за допомогою метафоричних асоціативних карт.

Дуже цікава колода, яку я також використовую у груповій роботі з дітьми від 11 років та підлітками - це колода «Teenagers», тобто «Підлітки». В цій колоді відображена ціла низка сучасних проблемних ситуацій притаманних та типових для підліткового віку: булінг, взаємовідносини з батьками та з іншими дорослими, міжособистісні стосунки з однолітками, закоханість, самотність, пошук сенсу життя, погані звички. Як правило, користуючись цією колодою, ми виконуємо вправи на пошук проблеми та пошук ресурсу для подолання цієї проблеми.

Також дуже ефективна колода метафоричних асоціативних карт, яка має назву «Я и отношения». Робота з цією колодою карт спрямована на розуміння своїх відносин з оточуючими, з важливими та близькими людьми, як у минулому так і у теперішньому. Діти проєктують свої відносини та відбивають їх під час виконання вправ з використанням колоди «Я и отношения». Ця колода дуже ефективна і в індивідуальній роботі. Адже через психотравмуючий життєвий досвід у підлітків нашої категорії дуже страждає сфера відносин з оточуючими, довіра, розуміння, спілкування.

Дуже важлива колода метафоричних асоціативних карт, яка має назву «Проститесь, чтобы жить». Ця колода цілеспрямовано створена для психологічної підтримки людей, що зазнали втрат, втрат близьких людей, можливо батьків, родичів. Частина карт в цій колоді ресурсна, інша частина діагностична, та відображає проблематику. Ця колода дуже ефективна під час індивідуального консультування та опрацювання психологічних травм втрат, які природно супроводжують наших вихованців. Багато уваги я приділяю тому, як знайти внутрішній особистісний ресурс для усвідомлення та подолання кризових моментів у житті.

Також я використовую колоду метафоричних асоціативних карт «Источник». Це, так би мовити, ресурсна колода, яка спрямована виключно на психологічну підтримку, надання позитивних вражень, створення позитивного емоційного тла. Для дітей як в індивідуальній, так і в груповій роботі.

Використання метафоричних асоціативних карт тісно пов'язане з роботою психологічного кінозалу та театральньо-драматичного гуртка. Під час щоденної практичної роботи я спостерігаю та виявляю якусь нагальну психологічну проблему у житті підлітків, що перебувають у центрі реабілітації. Збираю дітей на групове заняття, надаю інформаційну довідку, спілкуюсь з ними у колі, з приводу проблемної тематики, підбираю та демонструю відповідне відео, потім ми закріплюємо такий ефект за допомогою використання метафоричних асоціативних карт. Створивши позитивне емоційне поле ми можемо опрацювати таку проблематику в психодраматичному гуртку. Таким чином можливо за один день, а можливо за декілька днів, а можливо кілька тижнів, ми можемо дозволити собі, ефективно попрацювати з самими різноманітними психологічними проблемами притаманними підліткам, особливо з тими проблемами, які притаманні підліткам, що потрапили у складні життєві обставини. Перш за все, мова іде про довіру, симпатію та антипатію, плани на майбутнє, стресостійкість, вміння спілкуватись, вміння відчувати та контролювати свої емоції, суперництво та конкуренцію, робити правильний адекватний життєвий вибір.

Треба зазначити, що діти полюбляють користуватись метафоричними асоціативними картами. Вони, як правило, сприймають це як цікаву гру, де можна, й навіть потрібно вільно висловлювати свої думки, вільно виявляти свої емоції, і це дуже добре і ефективно. Діти полюбляють допомагати мені з організацією виконання вправ, прагнуть побути секретарями, помічниками психолога у використанні карт під час групових вправ. Найцікавішим та найбільшим досягненням у використанні метафоричних карт є те, що підлітки на дозвіллі намагаються навіть малювати свої власні, ними вигадані колоди карт. Це говорить про велику важливу та значну ефективність, яку ми досягаємо використовуючи метафоричні асоціативні карти. Очевидно, що використання метафоричних асоціативних карт вдало інтегрувалось в мою регулярну роботу. Я намагаюсь присвятити одне заняття на тиждень в психокорекційній груповій роботі з використанням метафоричних асоціативних карт. Частіше за все ми робимо це щоп'ятниці, завершуючи тижневий цикл психологічної підтримки.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРИЙОМИ КОМУНІКАЦІЇ

Гладких Жанна Георгіївна, практичний психолог, спеціаліст вищої вищої категорії, психолог-методист «Дніпровського фахового коледжу інженерії та педагогіки Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет»

Організація та зміст діяльності визначають специфіку колективу. Свої характерні особливості є і у колективах вищих навчальних закладів. Тим часом, ці колективи мають велику специфіку, у них особлива структура і до них навряд чи застосовані результати і висновки, отримані в колективах інших типів. Формування колективу має свої складності. Насамперед члени колективу – це люди із уже сформованою системою цінностей і норм, установок і стереотипів, оцінок і самооцінок, на жаль, не завжди адекватних можливостям особистості.

Наявність емоційного благополуччя – одна з умов гарного психологічного клімату у колективі. Кожна людина у будь-якому віці має потребу у співчутті, визнанні, взаєморозумінні. **Усі усвідомлюють необхідність емоційного благополуччя для себе, але не всі зв'язують це із загальним психологічним кліматом усього колективу, не завжди розуміють необхідність емоційного благополуччя для всіх.** У спілкуванні, як і в інших сферах життя, виділяються «споживачі», орієнтовані на себе, і «організатори клімату», орієнтовані на інших, ті, хто є емоційним центром, «каталізатором» спілкування.

Професія педагога – це не тільки знання по предмету, але й уміння будувати взаємини з дітьми й колегами. Тут важливі й усвідомлення своєї позиції в спілкуванні, і наявність елементарних умінь саморегуляції поведінки.

Як справити враження на співрозмовника

Приєм «Ім'я власне»

1. Ім'я, привласнене кожній особі, супроводжує її від перших днів життя й до останніх. Ім'я й особа неподільні.
2. Коли до людини звертаються й при цьому вимовляють її ім'я, а ім'я – символ особи, то таким чином вільно або мимоволі виказують повагу до даної особи.
3. Повага до особи – це й затвердження даної особи.
4. Якщо людина отримує підтвердження, що вона – особа, це не може не викликати в нього відчуття задоволення.

Якщо людина відразу після знайомства забула (або переплутала) Ваше ім'я, яке не належить до важко висловлюваних, сміливо ставте діагноз: як особа Ви її цікавите мало. Якщо ж і Ви теж забули її ім'я – поставте той же діагноз і собі. Як краще запам'ятовувати імена людей? Як тільки Ви почули ім'я, знайдіть привід, щоб негайно ж вимовити його в голос. Швидко згадайте імена Ваших знайомих (це можуть бути також імена великих людей) для встановлення асоціативних зв'язків.

Нове професійне кредо керівника може бути наступним: викликати прихильність до себе підлеглих – виробнича необхідність. Тому при спілкуванні з ними він повинен якомога частіше вимовляти вголос їх ім'я й по-батькові.

Приєм «Дзеркало відносин»

Пригадайте: кому ви частіше по-доброму й приємно посміхаєтесь – своєму другові або недобррозичливцеві? Відповідь ясна – другові. А хто вам частіше по-доброму, привітно посміхається – друг або недобррозичливець? Теж ясно – друг. Якщо очі – це «дзеркало душі», то особа – це, швидше за все, «дзеркало відношення» Люди дуже рідко контролюють і регулюють «зображення» на своєму «дзеркалі відношення» Тому зрозуміло, чому деякі стверджують, що усмішка – це пароль для друзів. Дійсно, м'яка, добра усмішка володіє здатністю частіше притягати до себе, чим відштовхувати. Який психологічний механізм цього «тяжіння»?

1. Більшість людей широким по-доброму посміхаються своїм друзям, а не ворогам.
2. Якщо при спілкуванні з нами в людини, як правило, м'яка, привітна усмішка, то швидше за все це сигнал: «Я – ваш друг»
3. Друг у прямому розумінні цього слова – це одноступінь у будь-яких значущих для нас справах, «прихильник», «захисник»
4. Однією із провідних потреб людини є потреба в безпеці, захищеності. Друг – це той, хто підвищує захищеність людини, тобто задовольняє одну з найважливіших його потреб.
5. Відчуття задоволеності викликає в людини позитивні емоції.
6. Людина завжди прагне до того, хто викликає в нього позитивні емоції. Якщо хтось викликає позитивні емоції, то він вільно або мимоволі формує симпатію до себе.

Отже, наступне професійне кредо: при спілкуванні зі своїми підлеглими завжди прагніть мати на обличчі добрий і приємний вираз, легку усмішку.

Приєм «Золоті слова»

Компліменти – це слова, що містять невелике перебільшене позитивних якостей людини. У цьому й лише в цьому сенсі може обговорюватись комплімент як один із прийомів формування симпатії в службових відносинах між керівником і підлеглими. Людина чує в свою адресу приємні слова що представляють невелике перебільшення якихось його позитивних якостей.

1. Якщо комплімент зроблений за всіма правилами, то виникає ефект навіювання.
2. Як наслідок навіювання – «заочне» задоволення потреби «виглядає» краще.
3. Як наслідок задоволення потреби – утворення позитивних емоцій.
4. Оскільки позитивні емоції викликані вами, то це, за загальним механізмом формування доброзичливих відносин, обумовлює розташована до вас зі всіма сприятливими наслідками при виконанні співробітником ваших розпоряджень.

Найефективнішим є комплімент на фоні антикомпліменту собі. При спілкуванні зі своїми підлеглими бажано якомога частіше робити їм компліменти. Протипоказань немає.

Приєм «Особисте життя»

Якщо з людиною повести розмову в руслі його вираженого інтересу, то це, зазвичай, викликає в нього підвищену вербальну (словесну) активність, що супроводжується позитивними емоціями. Отже, при спілкуванні з підлеглими цікавтеся їх позаслужбовими захопленнями, їх особливими турботами й інтересами й використовуйте ці знання на благо виробництва.

Закінчуючи розгляд цього питання, потрібно визначити, що:

- по-перше, ці прийоми застосовуються не тільки в службових відносинах із підлеглими, але й у відносинах особистого плану;
- по-друге, ці психологічні прийоми формування прихильності до себе використовуються інтуїтивно, не завжди усвідомлено;
- по-третє, застосовуючи ці прийоми інтуїтивно, ви, найімовірніше, не підозрюєте, що впливаєте на сферу несвідомої, а не на свідомість людини, його раціональну, розумову діяльність;
- по-четверте, багато хто з вас робить це час від часу без певної системи. Прийомами, приведеними вище, не можна користуватися, не запам'ятавши їх.

Засоби щодо зміни поведінки людини

Примушення з боку тих, хто має владу

При примушенні людина через можливість покарання та різноманітних санкцій змушена або ставити перед собою іншу ціль, або вибирати засоби досягнення цілі, які б вона не вибрала без цього. Таким чином, застосовуючи примушення, людину змушують вибирати не ту мету і не ті дії, що вона вибрала би за власним бажанням, поза примушенням. Через примушення людину спонукають слідувати нормам і правилам, прийнятим у суспільстві або ж в деякій соціальній групі. У цьому випадку індивід, хоче він чи ні, змушений діяти відповідно до норм і правил, інакше до нього застосують штрафні санкції.

Вплив авторитетних сил

Суттю впливу є зміна установок людини. Вплив на людину має інші, порівняно з примушенням, наслідки: людина буде діяти саме так, як йому рекомендують авторитетні особи, як встановлено правилами, навіть поза санкціями, тому що вважає ці дії гарними, правильними, оптимальними.

При впливі людина сама змінює мету чи засоби її досягнення, тому що вважає їх кращими, більш корисними, більш правильними. Результат впливу – зміна свідомості і світосприймання людини (уявлень про який-небудь об'єкт, оцінка його, відносини до нього) і, отже, зміна дій, заснованих на цих компонентах свідомості. Коли в міжособистісних стосунках застосовується вплив, то людина сама змінює свою мету чи дії по засобу її досягнення, тому що вважає їх кращими, більш корисними, більш правильними. Вплив – це стійка зміна установок людини, що приводить, у кінцевому рахунку, до зміни поведінки.

Установка – це стійка схильність до визначеної оцінки, яка заснована на когніціях (знаннях, переконаннях, ідеях), емоціях, глибинних почуттях, сформованих поведінкових намірах і попереднім поведінці. Установка здатна, в свою чергу, впливати на пізнавальні процеси, емоційні реакції, наміри і поведінки людини. Таким чином, щоб змінити поведінку людини ми маємо вплинути на її установки.

Перелічимо деякі засоби зміни поведінки людини:

- якщо за деякими діями слідує позитивне підкріплення, то існує більша вірогідність того, що такі дії будуть виконані;
- зміни особистої поведінки через наслідування: коли ми побачимо, що авторитетна для нас людина обирає другий шлях, виконає інші ніж ми дії, то у нас виникає бажання наслідувати її;
- апелювання до правил та інструкцій, якщо вони існують;
- звернення до такої особистісної риси, що є у кожного, як конформізм (слідування груповим нормам поведінки). Чим менше людина розбирається в проблемі, тим більше вона схильна до конформізму;
- через евристику, тобто просте правило, основане на явній ознаці, яка знімає необхідність аналізу;
- самостійний творчий пошук нових форм та засобів поведінки;
- підпорядкування авторитету, коли на той чи іншій моделі поведінки наполягає авторитетна людина.

Ще один з засобів впливу на установку людини – це переконання. Рациональне переконання звичайне дівіше, ніж підкуп, лестощі, чи погрози застосування сили. Тактика переконання залежить від того, хто говорить? Кому? Що? Коли? Якщо деяке повідомлення переконує людину, це значить:

- повідомлення пред'явлене;
- адресат звернув на нього увагу;
- зрозумів зміст;
- прийняв висновок і підтверджуючу його аргументацію;
- запам'ятав нову установку;
- прийняв на озброєння, змінивши поведінку.

Треба пам'ятати, щоб змінити установку людини, інформація повинна перебороти кілька рівнів пасивного й активного захисту. Це досить об'єктивне явище. Люди звичайно вважають, що їх постійно атакують нав'язливі і непотрібні переконуючі повідомлення. Вони схильні не звертати на них уваги, і вважати рідкими ті випадки, коли самі шукають переконуючі повідомлення у інших людей. Одна з життєво важливих потреб людини – вважати, що світ підконтрольний і передбачуваний. Тому людина зацікавлена в тім, щоб її переконання і оцінки були обґрунтованими, правильними і давали корисні в житті результати. Цього можливо досягти, порівнявши свої переконання з переконаннями інших людей. Часто це єдиний спосіб переконатися у власній думці. Навіть абсолютно упевнені у власній правоті люди прагнуть порівняти свою точку зору з думками інших. Люди зацікавлені не стільки в перевірці своєї думки, скільки в її підтвердженні, тому вони звичайно звіряють свої думки з думками собі подібних людей.

Маніпулювання

Маніпулювання є підступне поєднання впливу та примушення. Результат маніпулювання – людина під дією зовнішніх факторів сама, без явного примушення змінює мету чи дії по засобу її досягнення, але при цьому не вважає їх кращими, більш корисними, більш правильними для себе. Навпаки, після здійснення такої дії людина почуває себе ошуканим, лає себе за дурість, поступливість, сугестивність. Маніпулювання – це схований примус, найчастіше з використанням методів соціального впливу для досягнення сугубо корисливих цілей, що не збігаються з інтересами об'єкта маніпулювання. Таким чином, маніпулювання можна розглядати як завуальоване примушення. Частіше всього маніпулятор застосовує наступні механізми впливу на дії людини:

- він може апелювати до життєвих потреб людини;
- він може впливати на особистість людини, пропонуючи порівняти важливість різних потреб;
- він може пояснити, що засоби, що вибрала людина, не є оптимальними чи вони не приведуть до очікуваних результатів;
- він може наполягати на нормах, правилах, яким потрібно слідувати. Але самі норми і правила малоефективні, якщо людина не усвідомлює їх цінність для себе, а санкцій за відхилення від них для неї не значущі.

Більш ефективним є вплив на цінності, що взято за основу кожної норми чи правила. Варто пам'ятати, що люди схильні віддавати перевагу тим чи іншим цінностям у залежності від віку, статі та соціального статусу. З огляду на особливості людей, до яких ви звертаєтесь, можна акцентувати увагу на різних цінностях: турбота про майбутнє дітей, чесність, справедливість, добродійність, взаємодопомога, раціональність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варій М.Й. Психологія особистості: підручник / М.Й. Варій. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. 608 с.
2. Вересов М.М. Психологія управління: Навчальний посібник. Москва. «МОДЕКС» 2001. 224 с.
3. Єлисеєв О.П. Практикум з психології особистості. Санкт-Петербург: «Пітер», 2000. 286 с.
4. Засєкіна Л.В. Основи психології та між особове спілкування: навч. посіб. / Л.В. Засєкіна, Т.В. Пастрик. 2-е К.: ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.
5. Зеєр Е.Ф. Психологія професії. Москва «Ділова книга», 2001. 336с.
6. Крилов О.О. Практикум загально, експериментальної та прикладної психології. Навчальний посібник. Санкт-Петербург: «Пітер», 2000. 292 с.

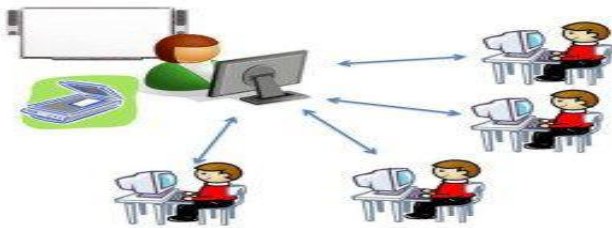
Розробка дистанційної моделі психологічного супроводу дистанційного освітнього процесу

*Мушинський Віктор Петрович, керівник психологічної служби системи освіти
Дніпропетровщини, заступник директора ДОМРЦ*

В умовах надзвичайної ситуації, спричиненою COVID-19, освітній процес з реального простору закладу освіти вимушений переміститися в домівки і проводиться дистанційно. В цій ситуації опинились всі без винятку учасники освітнього процесу - учні, педагоги, частково батьки, більшість з яких продовжують працювати. В такій же ситуації опинились і співробітники психологічної служби – практичні психологи, соціальні педагоги та методисти. Відбулось це швидко, майже без підготовки до такої форми професійної діяльності. Уже в процесі пристосування до таких умов роботи фахівці почали шукати і опановувати доступні їм методи дистанційного навчання, які не можливі без застосування інтернет-технологій. Таким чином, освітній процес набув дистанційно-віртуального характеру, найбільша проблема якого полягає в тому, що впровадити ефективну модель дистанційного навчання та забезпечити повноцінну робочу атмосферу в домашніх умовах досить складно.

Перш за все необхідно звернути увагу всіх учасників дистанційного освітнього процесу на специфічність такого виду навчання, *головною особливістю якого є самоосвіта як основа дистанційного навчання*, що передбачає самомотивацію учня/студента щодо власного навчання, а також високий рівень самоорганізації [2]. А це означає, що вчитель не може забезпечити організаційний, мотиваційний та контролюючий компоненти віртуального навчання. Це повинні робити або самі учні, або їх батьки. Така форма навчання є найбільш ефективною для самоорганізованих та мотивованих учнів старших класів чи студентів. Більшість же учнів, особливо молодших класів, звикли вчитись разом з вчителем, який є організатором і мотиватором навчально-виховного процесу. Тому, перш ніж проводити онлайн-навчання, необхідно з'ясувати, в яких саме домашніх умовах знаходиться кожен учень, які в родині є можливості та ресурси для дистанційного навчання, яка форма дистанційного навчання є найбільш доступною. Також необхідно оптимізувати навчальну програму, розклад уроків, особливо кількість домашніх завдань, та визначитись з формою дистанційного навчання (онлайн-урок, електронна пошта, веб-сторінка та інш.).

Всі існуючі на цей час моделі дистанційного навчання створюються на базі закладу освіти [3]. Так, мережева модель дистанційного навчання передбачає, що викладач знаходиться в освітньому онлайн-центрі, а учень/студент знаходиться на досить далекій відстані від навчального закладу та не може відвідувати очні заняття з певних причин, але це не виключає для нього систематичного контакту з викладачем та іншими учнями/студентами [2]. Зміст навчання при цьому структурується таким чином, щоб максимально використати можливості інформаційних та телекомунікаційних технологій, беручи до уваги специфіку сприйняття інформації в різноманітних її видах: звуковому, текстовому, графічному, враховуючи специфічність віртуальної взаємодії та психофізіологічні особливості сприйняття інформації. Схематично це має такий вигляд:

Особливістю ситуації в якій опинились освітяни, є те, що і педагоги, і учні знаходяться вдома, а деякі на досить далекій відстані, і не мають доступу до інтернет-ресурсів навчального закладу. Таким чином, вони повинні використовувати власні можливості. Схематично це виглядає так:

Будь-яка модель дистанційного навчання передбачає формування On-line інтерактивного навчального середовища і проходить у декілька етапів [2]:

1 етап. Організаційний: · створення електронних скриньок для вчителів і учнів; · діагностика комп'ютерного обладнання в закладі; · закупівля WEB-камер для вчителів і учнів; · налагодження і заміна комп'ютерної техніки; · навчання вчителів; · навчання учнів; · проведення пробних On-line уроків.

2 етап. Технологічний: · розробка і проведення On-line уроків з різних предметів.; · напрацювання навиків On-line спілкування; · виявлення й узагальнення помилок під час трансляції уроку; · відбір найефективніших методів подання матеріалу і контролю знань.

3 етап. Корекційний. Обговорення кожного тренінгу, уроку і планування наступних кроків для поліпшення On-line уроків. Важливими залишаються методичне і дидактичне забезпечення On-line уроків, а саме: · презентації уроків; · тестові завдання; · відеоролики; · аудіозаписи; · тексти (Word) тощо.

Усі ці завдання педагог, як правило, розробляє самостійно, і тому потрібно зазначити, що, на жаль, ще й досі відсутні загальнодержавні стандарти володіння ІКТ працівниками освіти; · не створена відповідна матеріально-технічна база в закладах освіти; · існує невідповідність між потребами у знаннях і можливостями забезпечення цих потреб; · низький рівень інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів. А отже оминати цих етапів не вдається і вони будуть реалізовуватись емпірично, шляхом спроб і помилок.

В свою чергу психологічній службі також необхідно розробити і впровадити дистанційну модель психологічного супроводу дистанційного освітнього процесу (наскільки це можливо у такі стислі терміни). Безумовно, забезпечити психологічний супровід в повному обсязі досить проблематично, тому що є певні обмеження. По-перше, не всі фахівці мають відповідні технічні можливості і володіють технологіями дистанційного навчання на достатньому рівні. По-друге, окремі види діяльності, які потребують безпосереднього контакту та мають конфіденційний характер не можуть бути реалізовані. Їх необхідно компенсувати за рахунок інших. Тому, з метою оптимізації психологічного супроводу, перш за все, треба визначитись, які саме види професійної діяльності можливо здійснювати дистанційно.

Починати треба з організаційно-методичної роботи. Необхідно внести корективи до річного плану роботи та щотижневого графіку роботи, які затверджуються керівником закладу освіти. Необхідно продовжувати вести щоденний облік роботи у відповідності до педагогічного навантаження, оформляти протоколи діяльності, вести підготовку до проведення різних заходів, приділити більше уваги самоменеджменту і саморозвитку. Крім того, необхідно визначитись з доступними формами для дистанційної роботи. Під час дистанційного навчання, як правило, використовуються наступні основні елементи: дистанційні курси; веб - сторінки й сайти; електронна пошта; форуми й блоги; чат і ICQ; теле - і відеоконференції; віртуальні класні кімнати; віртуальні бібліотеки. Також спілкуємось з колегами у вайбер-групах, в ОМО «Домінанта» facebook та за допомогою електронної пошти та телефонів.

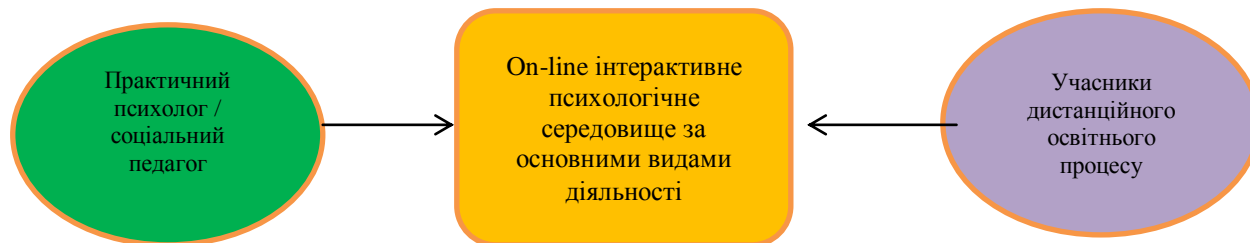
Наступний вид діяльності - діагностична робота. Найбільш оптимальний варіант - це психологічні тести онлайн. Для їх розробки необхідне відповідне програмне забезпечення та час. На сьогодні такого діагностичного інструментарію у психологічній служби системи освіти не має. Так, є незначна кількість таких тестів, але вони не вирішують проблему. Тому створення такого діагностичного інструментарію на часі. В умовах карантину доцільно застосовувати методики розвивальної психодіагностики, які мають рефлексивне спрямування, не потребують складних методів обробки та інтерпретації і, саме головне, повинні допомогти мінімізувати негативні впливи надзвичайної ситуації.

Що стосується інтернет-консультування, то це переважно індивідуальна форма роботи, хоча й можлива участь у форумі. Особливість консультування в Інтернеті полягає у неможливості психолога реально протестувати клієнта, побачити його стан, манери поведінки, «прочитати» міміку й жести [1]. Іншими словами, практичний психолог не може отримати достовірну невербальну та діагностичну інформацію про свого клієнта. Оскільки, у більшості випадків, психологічна консультація у мережі робиться за принципом питання-відповідь, то клієнт не надає достатній об'єм інформації про себе та свою проблему. До того ж необхідно дотримуватись принципу конфіденційності. В силу цих причин, відповіді (як клієнта на питання психолога, так і психолога на питання клієнта) скоріше будуть дуже узагальненими й поверхневими.

Щодо корекційно-розвивальної роботи, то найбільш поширеною її формою є тренінгові заняття. Визначальними у такому виді роботи є особистість психолога, зворотній зв'язок та відстеження динаміки корекційного чи розвивального процесу. Реалізувати цей вид діяльності віртуально майже неможливо.

Що стосується профілактичної та просвітницької роботи, то це найбільш доступні для реалізації у віртуальному просторі види діяльності. Нерідко їх поєднують як профілактично-просвітницька робота. Сюди слід додати і навчальну діяльність, основні форми якої урок або практичне заняття. Тому, **«година психолога-онлайн», інформація на сайті, електронна пошта** можуть стати основними формами профілактично-просвітницької роботи як практичного психолога, так і соціального педагога.

Враховуючи все вищезазначене, пропонується **Інтегрована On-line модель психологічного супроводу**. Схематично вона має такий вигляд:

Інтегрована On-line модель організації психологічного супроводу має такі особливості:

Основна форма психологічного супроводу: On-line технології навчання і професійного спілкування.

Характерні ознаки: · On-line контакт між усіма учасниками дистанційного освітнього процесу; · учасники беруть участь у всіх подіях візуально, аудіально та кінестетично (за потребою); · можливість індивідуального спілкування працівника психологічної служби з учнями, батьками і вчителями On-line; · можливість презентації актуальної психологічної інформації On-line; · можливість індивідуальної роботи учня з психологічною інформацією (за потребою); можливість проведення On-line годин психолога та On-line конференцій.

Основна діяльність практичного психолога: 1) організація On-line інтерактивного психологічного середовища за основними видами діяльності; 2) управління психологічним супроводом On-line.

Можливі проблеми та недоліки: · неможливість реалізації за відсутності Інтернету; · вірогідність апаратних, програмних і мережевих збоїв.

Література:

1.Василишин Олександр. Онлайн-консультування як сучасна технологія в психологічній практиці // <http://nmc.mkrada.gov.ua/?p=5119>

2. Корбут О. Г. Дистанційне навчання: моделі, технології, перспективи // <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1123>

3.Самойленко О. М. Моделі дистанційної освіти та основні етапи їх розвитку // [file:///C:/Users/user/Downloads/Vpo_2011_5_18%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Vpo_2011_5_18%20(1).pdf)

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ

До фахівців обласного навчально-методичного центру психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області надходять численні звернення від практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти області, на які в наших рекомендаціях спробуємо задовольнити актуальні питання на сьогоднішній день:

- *Які напрямки діяльності фахівців психологічної служби під час карантину дистанційно можна виконувати?*
- *Як фіксувати їх у фаховій документації?*
- *Що можна включити до індивідуального плану самоосвіти під час карантину?*

Щодо дистанційної форми.

У разі переведення освітніх закладів на дистанційну форму навчання, рекомендуємо річний план роботи модифікувати на час карантину та визначити актуальними наступні напрямки:

просвіта та профілактика (на веб-сайтах закладів освіти, в чатах, в онлайн групах педагогів/батьків/учнів в телеграм, Viber та інші).

Орієнтовна тематика: «Вплив зайнятості на зниження рівня тривоги й емоційного стану», «Як не піддатися загальній паніці», «Вплив засобів масової інформації на психіку дітей», «Поради щодо зберігання спокою», «Перебування в соцмережах під час карантину: фейки та перевірка фактів», «Як не перетворити дім на пастку для батьків та дітей – корисні поради», «Рекомендації для учасників освітнього процесу щодо заходів безпеки проти коронавірусу», «Як важливо навчитися опановувати себе та керувати своїми емоціями» та інші.

консультування індивідуальне, рідше групове (онлайн режимі, Skype режимі, телефонному режимі та інші). Орієнтовна тематика: «Яким чином поліпшити соціальну ізоляцію?», «Які поради давати батькам і дітям під час карантину?», «Яким чином цікаво організувати спільне дозвілля?», «Як розмовляти з дітьми про коронавірус?» та інші.

організаційно-методична робота (підготовка до проведення заходів, оформлення робочої документації, складання індивідуального плану самоосвіти, обробка та узагальнення результатів досліджень (якщо такі залишилися невиконаними), розробка тренінгів, семінарів, програм, занять та матеріалів до їх проведення, впорядкування документації та оформлення методичних рекомендацій, створення або оновлення інтернет-сторінок, сайт-портфоліо, блогу фахівця психологічної служби, ознайомлення з сучасною методичною літературою з психолого-педагогічної тематики та інші);

зв'язки з громадськістю (частково за допомогою доступних засобів зв'язку та телекомунікацій).

На другий план виступають такі напрямки роботи як діагностика, профілактика, корекція, навчальна діяльність. Хоча за наявності та можливості онлайн ресурсів їх можливо виконувати, але це в більшості стосується все – таки, на нашу думку, індивідуальної роботи.

Для соціальних педагогів також необхідно враховувати *соціально-захисну функцію*, так як в закладах освіти відповідно до соціального паспорту є діти, які знаходяться в складних життєвих обставинах. Не для всіх учасників освітнього процесу є радісною новиною побути разом з рідними. Хоча залишатися вдома – одна з ключових рекомендацій, яка максимально поширюється через усі канали комунікацій. Але власна домівка не завжди може бути найбезпечнішим місцем. Особливо, коли йдеться про тих, хто страждає від домашнього насильства. У той час, коли вся родина постійно перебуває вдома, кількість випадків насильства може збільшуватися та загострюватися. Тому радимо дистанційно комунікувати з учнями! Та принагідно, нагадуємо, що Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації «Ла Страда – Україна» працює у звичайному режимі – безкоштовно, анонімно, конфіденційно. Всі можуть звернутися (або перенаправити до фахівців) за номерами: 0 800 500 335 (зі стаціонарних) або 116 123 (з мобільних), коли потребуватиме допомоги.

Ведення фахової документації під час карантину

Журнал практичного психолога/соціального педагога – ведеться кожного робочого дня запис у відповідності до вказаних вище актуальних напрямків діяльності та вказується у якій формі та зміст роботи (коротко!).

Протоколи індивідуального та групового соціально-педагогічного вивчення соціального педагога, протоколи індивідуальної психологічної діагностики, індивідуальної психологічної консультації (в разі проведення онлайн-консультації: це не важко, якщо фахівець – впевнений користувач комп'ютера) ведуться у випадку подальшої індивідуальної роботи, у інших випадках – за потреби.

Облік проведення корекційних занять практичним психологом/облік проведення занять соціальним педагогом передбачає в більшості випадків групову роботу, тому він є не є актуальним під час карантину. Але якщо в практиці школи запроваджені уроки через Skype (необхідний premium пакет Skype, який дозволяє підключати до 30 осіб і мати зв'язок хорошої якості), то це непоганий перехідний етап для фахівців з проведення групової роботи.

Актуально! Якщо виникла проблема, що ви залишили робочу документацію в навчальному закладі, і не маєте доступу до неї під час карантину, тоді записуйте в чернетку, і після закінчення епідеміологічної ситуації матимете змогу перенести свої записи. А якщо у вас немає вдома комп'ютера з підключенням до мережі інтернет? Можливо, є телефон та відкриються нові можливості опанувати нові компетентності та нові цифрові навички. Адже це є найкращий час для самоосвіти!

Індивідуальний план самоосвіти фахівця психологічної служби під час карантину

Індивідуальний план самоосвіти має сприяти інтелектуальному розвитку фахівця, підвищенню фахової компетентності, власного професійного рівня та кваліфікації для подальшого надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти. Це спосіб здобути знання в нових реаліях! Це час для вашого професійного зростання!

Пропонуємо до плану самоосвіти включити ознайомлення з сучасною методичною літературою з психолого-педагогічної тематики за власним вибором шляхом використання електронних бібліотек. На період карантину бібліотеки у багатьох країнах світу відкрили доступ до своїх онлайн-ресурсів.

Є безліч ресурсів, які пропонують віртуальне відвідування музеїв <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>, онлайн-навчання. Пропонуємо віднайти серед списку освітніх ресурсів ті, які вам особливо цікаві та необхідні. Це і вебінари на «Всеосвіта» <https://vseosvita.ua/webinar>, і безкоштовні онлайн-курси на «Prometheus» <https://prometheus.org.ua/courses-catalog/>, «На урок» <https://naurok.com.ua/upgrade/psychology> та інші.

Дистанційне навчання можна організовувати в один зі способів, що наведено нижче, або комбінувати їх.

Онлайн-зустрічі в режимі реального часу

Створіть спільний чат для спілкування або закриту групу у соцмережі, де домовтеся з учнями про час, коли буде проведено прямий ефір або онлайн-зустріч. На такому уроці ви пояснюєте матеріал, відповідаєте на питання учнів або ставити питання їм.

Сервіси для онлайн-уроків в режимі реального часу

Zoom.zoom.us

Сервіс для проведення відеоконференцій та вебінарів. В безкоштовній версії можна проводити зустрічі до 40 хвилин та на 100 чоловік. Учні можуть підключитися до зустрічі через телефон (рекомендується встановити додаток zoom) або через комп'ютер.

Facebook Live

Трансляція відео просто з Facebook. Створіть закриту групу класу, в якій можна буде запускати іше-трансляції та проводити онлайн-уроки. Безкоштовно. Немає обмежень за часом.

Instagram Live

Трансляція відео з Інстаграм. Можна пропідписані, то вони отримають сповіщення про вихід в ефір. Або створити закритий аккаунт класу і вести онлайн-зустрічі там.

Skype

Сервіс для проведення відеоконференцій. У кожного учня має бути акаунт *Skype*. Створюється група класу і в певний час робиться дзвінок, до якого підключаються всі учасники групи.

WiziQ

www.wiziq.com

Сервіс для організації онлайн-навчання. Створюється клас, до якого підключаються учні (вони повинні створити в цьому середовищі аккаунт). Тут можна вести спілкування, публікувати завдання і оголошення. І можна проводити онлайн-зустрічі. У безкоштовній версії тільки 10 учасників можуть підключитися до курсу і до Відеозустрічі.

Дистанційне навчання через інтерактивні навчальні матеріали

Використовуйте інтерактивні навчальні матеріали, які містять інструкції, навчальний контент (відео, інтерактив, текст, малюнки), самоперевірку, посилання тощо. За допомогою таких матеріалів діти вивчають нову тему самостійно.

Поради практичним психологам та соціальним педагогам закладів дошкільної освіти.

Як працювати дистанційно:

1. Налаштувати роботу групових або індивідуальних консультацій для батьків (тематичних або за запитом).
2. Систематично викладати просвітницьку інформацію для батьків на сайті закладу (запропонуйте теми щодо розвитку та виховання дитини, корисні поради щодо організації домашніх занять з дітьми та спільного дозвілля).
3. Для організації зворотного зв'язку, обміну досвідом та інформацією з батьками та педагогічним колективом налаштуйте спілкування в сучасних месенджерах та соцмережах. Зробіть його систематичним та регулярним.
4. Запропонуйте доступні для самостійного застосування батьками методики щодо зниження рівня тривожності, вправи психогімнастики для дітей, рухливі ігри.
5. Складіть перелік дидактичних ігор, вправ, розвиткових занять, розваг, які будуть корисними та цікавими для батьків і дітей під час перебування вдома.
6. Порекомендуйте дитячу літературу, мультфільми та художні фільми для спільного перегляду батьків і дітей, підготуйте питання для наступного обговорення прочитаного та побаченого.
7. Запропонуйте батькам книги щодо підвищення рівня їх педагогічної компетенції, які можна читати на інтернетресурсах безкоштовно.
8. Складіть перелік спільних побутових справ, які батьки і діти можуть виконувати разом, незалежно від віку дитини.
9. Поновіть для батьків «Пам'ятку щодо профілактики травматизму серед дітей дошкільного віку» (безпека в побуті, на кухні, у ванній кімнаті, на балконі, попередження травматизму тощо).
10. Наразі численні інтернет-платформи дозволили безкоштовно долучитися всім бажаючим до навчальних курсів та лекцій. Скористайтеся нагодою, щоб підвищити свій особистий фаховий рівень!!!

Корисні посилання для організації консультативної, просвітницької, профілактичної роботи та самоосвіти фахівців психологічної служби

- Офіційний сайт Національної Психологічної Асоціації (НПА) <https://npa-ua.org/novini-ta-statti/>
- Офіційна сторінка Національної Психологічної Асоціації (НПА) у facebook <https://www.facebook.com/npa.org.ukraine/>
- Ютуб Телеканал ПЛЮС ПЛЮС <https://www.youtube.com/user/plusplustv/videos> Пізнавальні, просвітницькі, розвивальні відео для дітей з найменшого віку
- EdEra – студія онлайн-освіти <https://www.ed-era.com/>
- Конспекти лекцій з психології на теми: вікова психологія, загальна психологія, конфліктологія в соціальній роботі, основи загальної психології, патопсихологія, педагогічна психологія психологічне консультування та психологічна корекція, психологія та педагогіка, психологія конфлікту і т.д. (укр.) <http://studme.com.ua/psihologiya/default.htm>
- Каталог електронних освітніх ресурсів Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка <http://urok.ippo.kubg.edu.ua/>
- МАК-ПРОФІ - <http://garkavets.com/makprofi>
- МАК-Валіза - <http://garkavets.com/mak-chemodanchik>
- МІНІ-КУРСИ для психологів - <http://garkavets.com/minikurs>
- Психологічні ігри онлайн для учнів - https://www.youtube.com/watch?v=D_c9VZtzVqs
- Що робити з дошкільнятами на карантині: <https://osvitoria.media/experience/shho-robyty-iz-doshkilnyatamy-na-karantyni/>
- Вихователі рекомендують: чим зайняти дошкільнят під час самоізоляції: https://vseosvita.ua/news/vykhovатели-rekomenduiut-chym-zainyati-doshkilniat-pid-chas-samoizoliatsii-14213.html?fbclid=IwAR28B2LhN5O_MZadcQbAJ3oRtRsIJEcvzMO2eee1AZKhgXA96WAOwnGDXlo
- Як зберегти нерви під час карантину: поради психолога: <https://konkurent.ua/publication/54864/yak-zberegiti-nervi-pid-chas-karantynu-poradi-psihologa/?fbclid=IwAR1iNVTd9R4awzPIKx4e9PvojJc1j7LACHScSckHEAHRdDT9kWYqje1DwA>
- Чому сучасні діти не хочуть вчитися, не вміють чекати і насилу переносять нудьгу: <https://zatyshok.net.ua/6481/?fbclid=IwAR3nDADr2M1G3sIliYvgK1WJJ7j9Ais5DoEdO1bdvnbHpmBNdUKreohgMQ0>
- Корисні підказки: як правильно планувати час під час карантину: <https://pedcollege.kiev.ua/index.php/1765-korysni-pidkazky-iaak-pravylno-planuvaty-chas-pid-chas-karantynu>
- Казка про коронавірус "Чому мені не можна до бабусі?" https://informunka.blogspot.com/2020/03/blog-post_68.html?m=1
- Як почути своє тіло <https://www.youtube.com/watch?v=dgaovSRHGPO>
- 35 ігор для дітей 3-5 років https://www.youtube.com/watch?v=JyLuf_9NwXg&feature=youtu.be
- Веселі фіз.хвилинки <https://www.youtube.com/watch?v=ZnZSAx0lFHg&app=desktop>

- Практичні завдання для дошкільників. Розвиток пізнавальних процесів
https://childdevelop.com.ua/worksheets/tag-detsad/?fbclid=IwAR0IidXMH-Pxh_yDwXSYTyAJNdTdY_MH2I-dUC3cjLxtTEK2iHblPeAQpYk
- Для батьків - день народження дитини на карантині.
<https://osvitoria.media/ru/experience/20-idej-yak-vlashtuvaty-dytyni-veselyj-den-narodzheniya-na-karantyni-2/>
- Цікаві завдання для дітей
<https://www.youtube.com/watch?v=PIfHnaTQFjc>
- Уроки тітоньки Сови (квітень)
<https://www.youtube.com/watch?v=3OxW-SXgBgQ>
- Як пережити карантин і залишитись спокійними батьками?
<https://dytpsyholog.com/2020/03/18/%d1%8f%d0%ba-%d0%bf%d0%b5%d1%80%d0%b5%d0%b6%d0%b8%d1%82%d0%b8-%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%b0%bd%d1%82%d0%b8%d0%bd-%d1%96-%d0%b7%d0%b0%bb%d0%b8%d1%88%d0%b8%d1%82%d0%b8%d1%81%d1%8c-%d1%81%d0%bf%d0%be/>
- Як говорять тварини! Розвиваючі мультики для дітей українською мовою:
https://www.youtube.com/watch?v=Pg6yqiB2oE8&feature=share&fbclid=IwAR1pIHhB0NyHF1rq4NQ8Bs2WK_eV7Ozv2RGVygxEngF1H4un3Yg-AEOMFJ1g
- 11 добрих мультиків для дітей та дорослих, які варто переглянути під час карантину
<https://zatyshok.net.ua/5528/>
- Підліткова депресія. Причини виникнення та алгоритми подолання <https://vseosvita.ua/webinar/pidlitkova-depresia-pricini-viniknenna-ta-algoritmi-podolanna-162.html>
- Родина на карантині
<https://www.facebook.com/nebyjdytnu/photos/a.201211127177203/564568750841437/?type=3&theater>
- Карантин. Випробування для родини
https://www.facebook.com/nebyjdytnu/posts/564048747560104?_tn_ =K-R
- Речі поза моїм впливом
<https://www.facebook.com/nebyjdytnu/photos/a.201211127177203/563380467626932/?type=3&theater>
- Як зберегти психічне здоров'я в умовах соціальної ізоляції <https://vseosvita.ua/webinar/ak-zberegiti-psihicne-zdorova-v-umovah-socialnoi-izolacii-169.html>
- Страхі і тривоги у підлітків. Причини виникнення та алгоритми подолання.
<https://vseosvita.ua/webinar/strahi-i-trivogi-u-pidlitkiv-pricini-viniknenna-ta-algoritmi-podolanna-148.html>
- Синдром гіперактивності і дефіциту уваги в учнів <https://vseosvita.ua/webinar/sindrom-giperaktivnosti-i-deficitu-uvagi-v-ucniv-151.html>
- Розвиток соціальних навичок у дітей: ігри та вправи <https://vseosvita.ua/webinar/rozvitok-socialnih-navicok-u-ditej-igri-ta-vpravi-147.html>
- Розвиток різних видів пам'яті в початкових класах НУШ <https://vseosvita.ua/webinar/rozvitok-riznih-vidiv-pamati-v-pocatkovih-klasah-nus-141.html>
- Розвиток творчого мислення учнів в початкових класах НУШ <https://vseosvita.ua/webinar/rozvitok-tvorcogo-mislenna-ucniv-v-pocatkovih-klasah-nus-135.html>
- Розвиток дрібної моторики в першому класі НУШ
<https://vseosvita.ua/webinar/rozvitok-dribnoi-motoriki-v-persomu-klasi-nus-124.html>
- Ігри та завдання для формування мовленнєвої компетентності НУШ
<https://vseosvita.ua/webinar/igri-ta-zavdanna-dla-formuvanna-movlennevoi-kompetentnosti-nus-116.html>
- Супервізія з психологом: стратегії вирішення педагогічних задач
<https://vseosvita.ua/webinar/supervizia-z-psihologom-strategii-virisenna-pedagogicnih-zadac-129.html>
- Розвиток стресостійкості у дітей: ігри та прийоми
<https://vseosvita.ua/webinar/rozvitok-stresostijkosti-u-ditej-igri-ta-prijomi-114.html>
- Мама спокійна – спокійне дитя
<https://vseosvita.ua/webinar/mama-spokijna-spokijne-dita-103.html>
- Можливості роботи з емоційними станами дитини за допомогою проєктивної методики «Акварелі моєї душі» <https://vseosvita.ua/webinar/mozli-vosti-roboti-z-emocijnimi-stanami-ditini-za-dopomogou-proektivnoi-metodiki-akvareli-moei-dusi-92.html>
- Арт-терапія сімейного щастя
<https://vseosvita.ua/webinar/art-terapia-simejnogo-sasta-82.html>
- Вчимося дружити. Шлях до ефективної комунікації
<https://vseosvita.ua/webinar/vcimosa-druziti-slah-do-efektivnoi-komunikacii-67.html>
- Ігри на розвиток пізнавальної сфери дітей дошкільного та молодшого шкільного віку
<https://vseosvita.ua/webinar/igri-na-rozvitok-piznavalnoi-sferi-ditej-doskilnogo-ta-molodsogo-skilnogo-viku-62.html>
- Приємно познайомитись! Я – сучасний батько
<https://vseosvita.ua/webinar/priemno-poznajomitis-a-sucasnij-batko-55.html>
- Всеукраїнський антикризовий онлайн-марафон «Освіта під час карантину»
<https://naseminar.com.ua/seminar/654-yak-psihologchno-protistoyati-stresogennost-pandem>
- "Спокій VS тривожність: як обрати правильну стратегію у період" карантину
<https://epsiholog.mcfra.ua/805666>
- 4 золотих правила, аби вижити під час карантину з дітьми <https://epsiholog.mcfra.ua/803825>

- Віддалена робота педагога: 9 порад для самоорганізації <https://emetodyst.m CFR.ua/807931>
- Як психологічно протистояти стресогенності пандемії <https://naseminar.com.ua/seminar/654-yak-psiologichno-protistoyati-stresogennost-pandem#section-files>
- Ми разом: психологічна підтримка учнівської молоді та педагогічних працівників під час карантину https://www.youtube.com/watch?v=cCfKfJbC_vE&feature=emb_share&fbclid=IwAR00gxDsPPF4YNcy8qkvzCQs11A_4w9sZLND5C0JN71d0tOrEu-XD_AGr14
- Рекомендації, щодо контролю над емоціями під час самоізоляції <https://www.youtube.com/user/plusplustv/videoshttps://drive.google.com/open?id=1OVohxO1Fak2YTILC9bmpXF3A9PTrlEMQ>
- Методичний посібник "Психологічна профілактика і гігієна особистості у протидії пандемії COVID-19" <http://ipood.com.ua/e-library/pozaplanova-produkciya/psiologichna-profilaktika-i-gigiena-osobistosti--u-protidi-pandemi-covid-19/>
- Стаття І.М. Лукашенко та О.Л.Луценко «Психологічні аспекти навчання у віртуальному середовищі» <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/12084>
- Навчання вдома: практичні поради для батьків від психологині Світлани Ройз <https://nus.org.ua/articles/praktychni-porady-dlya-batkiv-pro-navchannya-vdoma-vid-dytyachoyi-ta-simejnoyi-psyhologyni-svitlany-rojz/>.
- Профорієнтація - <https://ibs-edu.com.ua/ua/>
- Тести профорієнтації http://proforientator.info/?page_id=100
- Профорієнтаційна платформа <http://profi.dcz.gov.ua/tests/> -
- Тест-картинки для дітей і дорослих - <https://coma.in.ua/11835>
- Цікаві факти про людську поведінку - <https://zak.depo.ua/ukr/zak/23-tsikavi-fakti-pro-lyudsku-povedinku-yaki-vi-tochno-ne-znali-25112016132700> ; <https://senfil.net/index.php?newsid=75>

КАК РАССТАВИТЬ ПРИОРИТЕТЫ В РАБОТЕ

Расставляют приоритеты в работе необходимо для того, чтобы избежать профессионального выгорания, переутомления и просрочек в выполнении задач. Решающее значение в этом имеет тренировка внимания и освоение тайм-менеджмента. Но сначала давайте разберемся, почему мы успеваем сделать кучу второстепенных дел, но забываем о главных задачах.

Всему виной особенности человеческого внимания. Одна из его характеристик – рассеянность (сосредоточение). Это частое произвольное переключение внимания с одного объекта на другой.

Бывает двух видов:

Мнимая рассеянность. Это физиологическая особенность мозга. В коре возникает сильный очаг возбуждения, который блокирует все соседние зоны. Проще говоря, человек заостряет внимание на одном задании и ничего кроме него не замечает. Его внимание отличается избирательностью и трудной переключаемостью. Такие люди в любой момент могут уйти в себя или заикнуться на одной задаче, в том числе малозначимой.

Подлинная рассеянность. Слабая интенсивность и переключаемость внимания, вызванная переутомлением и чрезмерным эмоциональным возбуждением. На физиологическом уровне это объясняется слабым развитием процесса торможения и легко протекающими реакциями возбуждения.

Таким образом, невнимательность и рассеянность, как и способность к сосредоточению – это врожденные особенности личности. И тот, и другой вид рассеянности поддается коррекции. Благодаря упражнениям можно улучшить концентрацию внимания. Однако на работу влияют не только индивидуально-психологические особенности, но и организация процесса деятельности. Так мы с вами подошли к распределению времени и приоритетов.

ПРИДЕРЖИВАЙТЕСЬ СЛЕДУЮЩИХ РЕКОМЕНДАЦИЙ:

Планируйте каждый день с вечера. Делайте это в конце рабочего дня вместе с подведением итогов. На это уйдет 15-20 минут. Заранее определяйте одно важное дело на день и остальные по приоритетности. Начинайте день с выполнения главного дела. Если всего задач на день больше 5, то обязательно составляйте письменный анализ. Мозгу сложно концентрироваться устно более чем на 4 задачах. Но лучше все дела расписывать в ежедневнике, неважно одно это дело или десять. Кстати, больше 10 задач на день ставить не рекомендуется.

Научитесь жертвовать второстепенным. Это похоже на игру в шахматы: чтобы победить, нужно в процессе пожертвовать несколькими фигурами. Второстепенные дела можно сделать частично, не делать совсем или перенести на другой день. На каждый день у вас должен быть план-минимум и план-максимум. При составлении списка дел указывайте приоритет от 0 до 10. То задание, которое получило 0, можно исключить, если не будете успевать.

Не путайте срочные и важные задачи. При расстановке приоритетов описывайте серьезность последствий от невыполнения, а не сроки.

Не поддавайтесь эмоциям. В ходе дня неизбежно будут возникать новые задания и поручения, просьбы коллег. Казалось бы, мелочь (позвонить, найти информацию и т. д.), но за всем этим вы можете забыть о своих задачах. А эмоции, возникающие при общении и столкновении с чем-то новым, только усилят эту вероятность. Возьмите за правило каждое дело вносить в свой список и сравнивать с

другими. Возможно, оно автоматически отправится на последние места, и за день вы до него дойти не сможете.

Поручите часть дел другим людям. Но при этом помните о двух правилах: час вашей работы стоит больше, чем вы платите за услугу; человек выполняет поручение так же, как вы, или лучше.

Планируйте перерывы: один утром, один во второй половине дня и полноценный обед вдали от рабочего места (стола). Если не будете во время обеда отвлекаться от работы, то мозг не успеет понять, что он отдохнул. Лучше нормально отдохните и подумайте, что вы уже успели сделать, что еще сделаете, все ли идет по плану, если нет, то почему.

Научитесь отказывать. Безотказные люди чаще других сталкиваются с проблемой нехватки времени и сил на свои дела. Ведь им постоянно подкидывают чужие задачи, конечно, в форме милых просьб. Вы не обязаны углубляться в подробности отказа, просто скажите «не могу помочь по личным причинам». Иногда не стоит углубляться в причины, потому что для другого человека они могут иметь меньшую ценность, чем для вас. Но старайтесь не отказывать постоянно и всем. Сравнивайте просьбы и свой план. Если можете помочь без ущерба себе и другому человеку или если отношения с конкретным человеком для вас приоритетнее, чем другие дела, то почему бы не сделать этого.

ФОРМУЛА ОПТИМИЗМА: ПРОЕКТ МИНИ-ГИМНА ДЛЯ ПСИХОЛОГА

Слово «оптимизм» воспринимается большинством людей как положительное и, во многих случаях, желательное явление. Это подтверждается тем, что каждый год **27 февраля** в мире отмечают **Международный день оптимиста**.

Что же такое оптимизм?

Википедия: **Оптимизм** (от лат. *optimus* — «наилучший») — взгляд на жизнь с позитивной точки зрения, уверенность в лучшем будущем.

В других источниках оптимизм определяется как – мировоззрение; свойство характера; ценностная установка; способность мышления; средство защиты; целебное лекарство; психологический ресурс и др. Можно согласиться со всеми определениями и рассматривать оптимизм как многофункциональное понятие.

Существуют профессии, где оптимизм – истинный или показной – является совершенно необходимым профессионально-важным качеством. Для этого случая в немецком языке даже существует слово *Berufsoptimist* - **профессиональный оптимист**. К этой категории относятся врачи, священники, адвокаты, педагоги и, конечно же, психологи. Знаменитый венский психолог А. Адлер говорил, что одним из самых удивительных качеств человека является его способность превращать минусы в плюсы.

Для развития и укрепления этого профессионально-важного качества предлагается формула самовнушения в виде мини-гимна «Я – замечательный психолог».

Инструкция по подготовке и разучиванию мини-гимна «Я – замечательный психолог!»:

1. Прочтите текст.
2. Прочтите выразительно ещё два раза, делая акцент на тех словах, которые особенно приятны.
3. Внесите коррективы в гимн, какие пожелаете, чтобы он был более обдуман и носил личностный смысл, стимулировал Ваше хорошее настроение.
4. Ещё раз прочтите про себя.
5. Прочтите вслух свой гимн «Я – замечательный психолог!».

Повторять мини-гимн необходимо каждый день 3 раза с перерывом 15–30 секунд. При необходимости – чаще.

Предлагаем Вам проект мини-гимна «Я – замечательный психолог!».

Вы можете написать свой и предложить его коллегам.

Мини-гимн «Я – замечательный психолог!»

Я счастливый психолог! Я самый счастливый психолог на свете! У меня хорошее настроение! У меня всегда хорошее настроение! У меня отличное настроение!

Мои глаза излучают счастье! Моя походка излучает счастье! Я весь(вся) излучаю счастье! Я живу – и поэтому я счастлив(а)!

Я оптимист! Солнце для меня всегда самое яркое, а небо самое голубое!

На меня можно всегда положиться. Я не подведу!

Я умею дружить. Благо семьи – приоритет для меня! Я внимательный(а) и заботливый(а). Меня ценят и уважают мои друзья, близкие и коллеги. Со мной всегда легко и весело.

Я общительный(а). Ко мне тянутся люди. Со мной интересно и спокойно.

Я постоянно над собой работаю. Я доказываю это своим делом, умением дорожить своим достоинством, профессиональной и семейной честью.

Я благодарю своих родителей за жизнь и радость общения!

